

CENA EGZEMPLARZA BROSZ. 1 K (60 KOP.), OPRAW. 1.50 K.

XIII ROK WYDAWNICTWA

JÓZEFA JEZERSKIEGO
ILUSTROWANY PRZEWODNIK
PO KRAKOWIE

WIKTOR BARABASZ
W KRAKOWIE, RYNEK GŁÓWNY LINIA A-B, 39
SKŁAD FORTEPIANÓW
PIANIN I HARMONIUM

POLECA NAJLEPSZE INSTRUMENTA FIRM KRAJOWYCH
WYŁĄCZNE ZASTĘPSTWO FABRYK: BÖSENDORFERA, PROKSCHA, WIRTHA, KOTY-
KIEWICZA. - - - - - NAJPRAKTYCZNIJSZE KRZESŁA DO FORTEPIANU

K. & R. MOOR

KRAKÓW - UL. GRODZKA 13

FUTRA

Wielki wybór. Wielki wybór.
Od najtańszych do najwykwintniejszych!

Gotowe zawsze na składzie:

Żakiety / Płaszcze

Szale / Boa / Za-

/// rękawki ///

wykonane według modeli
paryskich i amerykańskich.

Futra męskie mia-
stowe i do podróży.

Świtki / Kurtki

Dywany / Czapki.

WSZELKIE ZAMÓWIENIA
I REPERACYE NAJSKRUPULATNIEJ
WYKONUJĄ SIĘ WE WŁASNYCH
//// PRACOWNIACH. ///

CHRZEŚĆ. SKŁAD ARTYST. OBRAZÓW, RAM,
PRZYBORÓW PIŚMIENNYCH I SZKOLNYCH

JAN PAULLY

W KRAKOWIE, UL. BASZTOWA L. 19

(obok Szkoły Sztuk pięknych).

Poleca: Obrazy religijne, narodowe, rodzajowe, ręcznie
malowane i reprodukcye sławnych malarzy.

Wielki wybór artystycznych pocztówek, przyborów
szkolnych, piśmiennych i pamiątek z Krakowa.

Listwy na ramy w wielkim wyborze.

Przyjmuje wszelkie obrazy do oprawy.

Zlecenia uskutecznia szybko, tanio i dokładnie. — Z prowincyi
możliwie odwrotną pocztą.

CES. KRÓL. NADWORNY FOTOGRAF

B. HENNER

KRAKÓW, UL. SZEWSKA 27

WYKONUJE ZDJĘCIA BEZ WZGLĘDU
NA POGODĘ OD GODZINY 9^{TEJ}
RANO DO GODZINY 6^{TEJ} WIECZOR.

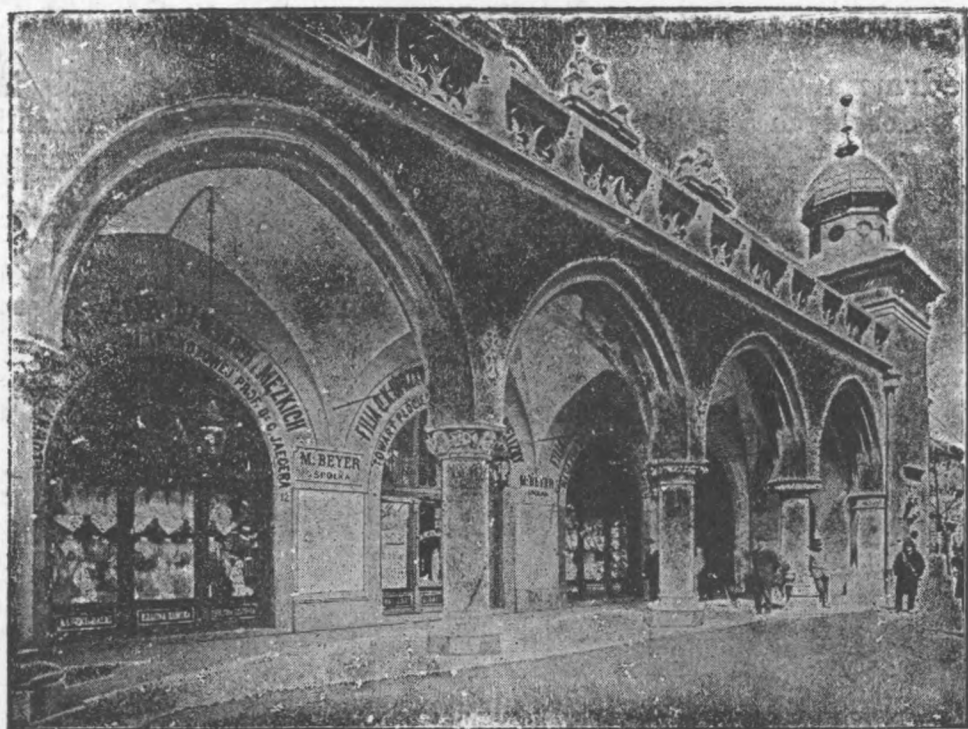
Cyprian Szczurkowski

Kraków, ul. Grodzka 2.

**Największy i najtań-
szy skład zabawek,
gier towarzyskich,
sportowych, lalek
i koni na biegunach.**

Ceny niskie.

Towar doborowy.

M. Bayer i Spółka

Kraków, Sukiennice L. 12, 13, 14

(naprzeciw kościoła N. P. Maryi).

Wielki Zakład wyrobu gotowej bielizny i wypraw ślubnych. Skład fabryczny towarów płóciennych. Bielizna męska, damska i dziecięca. Gotowe wyprawy dla młodzieży szkolnej. Płótna krajowe i zagraniczne.

:: Bielizna stołowa biała i kolorowa. ::

Główny skład oryginalnej bielizny wełnianej trykotowej prof. Dra Gustawa Jaegera oraz wszelkich wyrobów trykotowych bawełnianych, wełnianych i jedwabnych, pończoch damskich, dziecięcych i t. p.

Zamówienia z prowincyi uskutecznią się odwrotną pocztą.

Ceny najniższe.

Ceny najniższe.

Godne zwiedzenia:

Katedra na Wawelu. Skarbiec od g. 10—12 za opłatą 50 h od dorosłych i 20 h od dzieci i uczniów gimn., w poniedziałki od g. 10—12 bezpł. W niedziele i święta skarbiec zamknięty.

Groby królewskie od g. 10—12 i od 2—5, w zimie od g. 2—4, w niedziele i święta od g. 12—1 i od 2—4, w zimie od g. 2—3 za opłatą 40 h od dorosłych, 20 h od dzieci. — Bilety do nabycia w zakrystyi. — W ostatnie 3 dni Wielkiego Tygodnia skarbiec i groby zamknięte.

Zamek na Wawelu od g. 7—12 i od 2—6 za opłatą po 1 K od osoby; dzieci bezpłatnie. W niedziele i święta od g. 9—1 bezpłatnie i od 2—6 za opłatą 1 K od osoby.

Muzeum Narodowe od g. 10—4 za opłatą: w poniedziałki 2 K, w niedziele i święta 20 h, w inne dni 1 K od osoby.

Muzeum XX. Czartoryskich we wtorki i piątki od g. 9—1, o ile w dni te nie przypadają święta; wstęp bezpłatny.

Muzeum Czapskich (ul. Wolska) od g. 10—4 codziennie, zimą od g. 11—3 za opłatą po 50 h od osoby.

Collegium Novum — gmach i aule przez cały dzień, gabinet sztuki i starożytności w niedziele od g. 12—1.

Muzeum Matejki (Dom Matejki, ul. Floryańska 41) od g. 10—4 za opłatą 60 h od osoby.

Wystawa Towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych (plac Szepeński) codziennie od g. 10—4, z wyjątkiem poniedziałków. Wstęp 1 K, w niedziele 60 h.

Biblioteka Jagiellońska (wejście od ulicy św. Anny 12) otwarta codziennie, z wyjątkiem niedziel, świąt i czwartków od godz. 9—1 i 4—7. W sierpniu biblioteka zamknięta, we wrześniu otwarta tylko przed południem. Gmach i bibliotekę zwiedzać można bezpłatnie we czwartki za zgłoszeniem się w kancelaryi biblioteki.

Barbakan bramy Floryańskiej, bardzo interesujący zabytek architektury fortyfikacyjnej z końca XV i początku XVI wieku. Codziennie od g. 10—4 za opłatą 50 h od osoby.

Wieża Maryacka od g. 10—4 za opłatą 40 h od osoby.

Kopiec Kościuszki.

PIERWSZA KRAKOWSKA FABRYKA MASARSKA

J. K. KURKIEWICZ

W KRAKOWIE, UL. GRODZKA 7. TEL. 601.

poleca kielbasę wieprzową, krajaną, siekaną i wędliny pierwszej jakości. Zlecenia odwrotnie za pobraniem pocztowem.

K. ZIELIŃSKI

OPTYK I MECHANIK

KRAKÓW, LINIA A-B, L. 39

POLECA OBFICIE ZAOPATRZONY

MAGAZYN WYROBÓW OPTYCZNYCH
I MECHANICZNYCH
ORAZ PRACOWNIĘ MECHANICZNĄ.

PRZYJMUJE DO NAPRAWY LUB CZYSZCZENIA MASZYN
DO PISANIA WSZELKICH SYSTEMÓW, GRAMOFONY ITD.
URZĄDZA DZWONKI ELEKTRYCZNE I TELEFONY

Wszelkie zamówienia lub naprawy
wykonuje bezzwłocznie; z prowincyi
wysyła odwrotną pocztą. — Posiada
własną szlifiernię szkieł optycznych,
każde zatem zamówienie na okulary
lub binokle ze szklami kombinowa-
nemi wykonuje w przeciągu 24 godz.

POLECA NAJNOW. SYSTEMU BINOKLE PRYZMOWE.

Polecamy największy Magazyn Obuwia, Kraków, Rynek gł. L. 14.

Ceny stałe, fabryczne. Produkcya roczna 1,000.000 par obuwia. 1.200 robotników i urzędników. 120 filij. Kalosze oryginalne petersburskie.

ALFRED FRÄNKEL, SPÓŁKA COM.

**Kawa, Herbata, Czekolada, Cacao,
Buliony, Sery, Masło, Jarzynki,
Marmolady, Migdały, Rodzynki,
Figi, Daktyle, Owoce suszone,
Mąka, Ryż, Makarony, Cukry, Cu-
kierki, Świece, Mydło, Krochmal,
Oliwa nicejska, Wina wszelkiego
rodzaju w najlepszych gatunkach**

poleca handel pod firmą:

MARCELI DUTKIEWICZ

Kraków, Rynek główny, Linia A-B.

Wódki polskie - likiery - koniaki - rumy

polecają z własnej fabryki

Dutkiewicz i Sowiński

Kraków, ul. Floryańska L. 28.

DR XAWERY GORSKI

b. sekundaryusz kraj. Szpitala w Krakowie

ordynuje od września do czerwca w **Abacyi**
(willa Jadran). — Od czerwca do września
w **Luhaczowicach**, na Morawach.

„KRYSZTAŁ”

SPÓŁKA Z OGR. ODP.

POLSKA FABRYKA WARSZAW-
SKICH CUKRÓW I CZEKOLADY
SŁOWACKIEGO 27 - PODGÓRZE - TELEFON Nr 3232

POLECA

WARSZAWSKIE KARMELKI

PIERWSZORZĘDNEJ JAKOŚCI, WYRABIANE
SYSTEMEM WITOLDA SOBOLEWSKIEGO

WŁAŚCICIELE FABRYKI

WACŁAW WASILEWSKI i SKA

Julian Zawiliński i Maksymilian Chmura

Kraków - - - ulica św. Jana L. 13, róg ulicy św. Marka

„MLECZARNIA POSTĘPOWA”

Kawa, herbata, czekolada, podsmytanie i t. p. - Wyborna kuchnia mięsna
i jarska na sposób domowy. Ceny przystępne. Lokal otwarty od godz. 6 rano.

TARYFA DLA DOROŻEK JEDNOKONNYCH	we dnie	w nocy
Za pierwszy kwadrans jazdy lub czekania	K —'60	K —'90
Za każdy następny kwadrans	„ —'50	„ —'80
Do kopca Kościuszki	„ 3'—	„ 4'—
Z dworca kol., balów, teatrów, tudzież na plac wy- ścigowy	„ 1'—	„ 1'—
Z dworca kol., balów, do gmin przyłączonych . .	„ 2'50	„ 3'50
Na dworzec kol. i do teatru płaci się zwykłą takse.		
Do Łobzowa, Zwierzyńca, Dąbia, Czarnej Wsi (poza wylot ul. Kościuszki), Krowodrzy (poza tor wścigowy), na Warszawskie, do Grzegó- rzek, Piasków, Dębnik, Zakrzówka, Ludwi- nowa	„ 2'—	„ 3'—
	Tam	Tam
	Tam	iz pow.
Do Podgórze—Rynku	K 1'50	K 1'70
Do Podgórze—reszty terytorium	„ 2'—	„ 3'—
Do Woli Justowskiej	„ 3'—	„ 4'—
Na Bielany i do Zakładu wodociągowego	„ 4'—	„ 5'—

Nocna taryfa obowiązuje od g. 10 wiecz. do g. 6 rano.

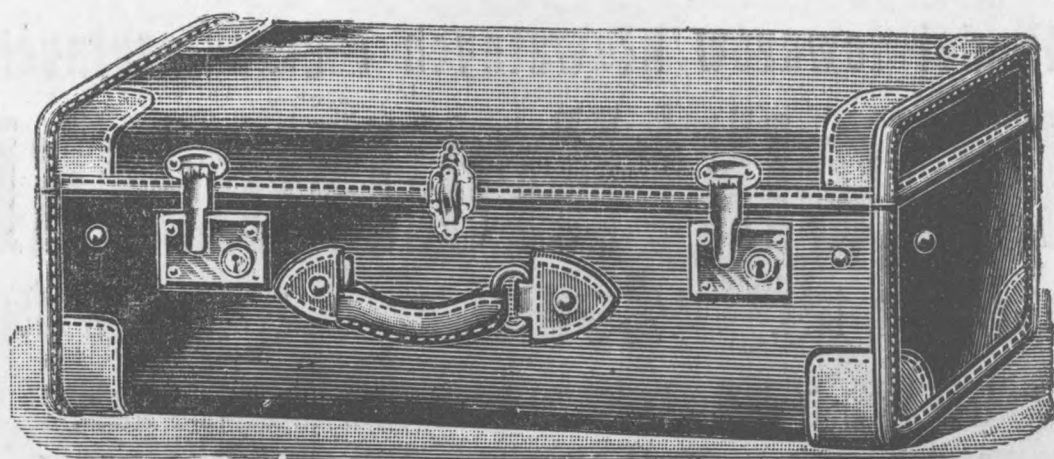
Tramwaj elektryczny: linia 1. Most Podgórski—Rynek—Dworzec kol.; 2. a) Rynek—Park krakowski, b) Starowiślna—Stradom; 3. Dworzec towarowy—Rynek—III Most; 4. Rynek—Park Dra Jordana; 5. ul. Lubicz—Salwator. I kl. 16 h., II kl. 12 h., od godz. 10 wiecz. I kl. 20 h., II kl. 16 h.

Urząd pocztowy i telegraficzny przy ul. Wielopole, róg ul. Andrzeja Potockiego. Filie: na dworcu kolejowym, przy ul. Podwale 3, przy ul. Bożego Ciała 19, przy ul. Brackiej 1 a, przy placu Bernardyńskim 31, na Rynku Kleparskim 15. Główna poczta i filia na dworcu kolejowym otwarte od godz. 8 rano do g. 7 wiecz., dla listów poleconych do godz. 8 wiecz.; inne filie otwarte od g. 8 rano do godz. 7 wiecz. W niedziele i święta uroczyste biura pocztowe otwarte od godz. 8 do godz. 11 rano.

CZEKOLADA DESEROWA

A. PIASECKIEGO - KRAKÓW

OPAKOWANIE BIAŁE ZE ŻŁOTYM DRUKIEM.

**Fabryka kufrów, przyborów do podróży
i Zakład wyrobów rymarskich i siodlarskich**

L. MAKOWSKI

**w Krakowie - Floryańska 31
(dom własny). Telefon 3352.**

Oddział galanteryjny: Kufry,
walizy, torby, poduszki do spa-
nia, torby na akta, teczki do pisa-
nia, pularesy, portfele, papiero-
śnice, paseczki do zegarków itd.

Oddział rymarsko - siodlarski:
uprząże na konie, siodła, tren-
zle, strzemiona, puśliska, cza-
praki, popręgi, latarnie, żelaza
do powozu i pod wierzch itp.

**Fabryka podejmuje się wszystkich re-
peracyi po bardzo przystępnych cenach.**

Wielki wybór torebek damskich.

Ostatnie nowości! Ostatnie nowości!

Handel towarów bławatnych i galanteryjnych

Ludwik Królikowski

Założony w r. 1864.

Żywiec.

Założony w r. 1864.

Giro-Conto w Banku Krajowym we Lwowie ekspozytura Biała.

Czeka konto Austr. Nr. 34.016. - Czeko konto Węg. Nr. 28.996.

Telegramy: Królikowski, Żywiec. Nr telef. 34.

POLECA:

Materye wełniane, jedwabne, koronkowe, plusze i welwety we wszystkich kolorach. Materye na meble, chodniki i dywany, jutowe Tapestrye Velour Linoleum. Ceraty na metry i odpasowane. Firanki jutowe i koronkowe, kapy na stoły i łóżka. Sienniki, drelichy i rogózki, płótna, ścierki, ręczniki, serwetki i chusteczki. Szyfony, perkale, dymki „Schrolla“. Kołdry, kocyki, chustki, fartuszki, halki, bluzki, sukienki. Artykuły do robót ręcznych: Kanwy, filce, juty, kongresy, bawełny D. M. C. i harlandzkie, kordonki, filoflos i filozela. Frendzle i pomponiki do obszycia robót. Przybory do krawiecczynny: nici, guziki, wstążki, koronki, podszewki, igły, szpilki i t. d. Bielizna damska i męska trykotowa i szyfonowa, szaliki jedwabne i koronkowe, krawaty w najmodniejszych fasonach. Kołnierze, mankiety, koszule, spinki. Parasole, parasolki, laski, skarpetki, pończochy, szelki. Rękawiczki angielskie i wiedeńskie, kalosze petersburskie, czapki sport i kapelusze słomkowe. Trzewiki domowe, walizki i torebki podróżne. Gorsety w najnowszych fasonach, paryskie i wiedeńskie. Artykuły toaletowe: grzebienie, szczotki do rąk, paznogci i konfekcyi, mydła i perfumy krajowe i zagraniczne, oryginalna woda kolońska, artykuły sportowe letnie i zimowe, jak: piłki nożne, raliely do tenisa, sanki, narty, zabawki.

KONFEKCYA DAMSKA I DZIECINNA.

ZAKŁAD WODOLECZNICZY I SANATORYUM SPEC. CHOR. NERWOWYCH

DRA B. KUPCZYKA

KRAKÓW, UL. SZUJSKIEGO 9-11. - TEL. 1295.

Wodolecznictwo, parnia, gorące kąpiele powietrzne ogólne i częściowe, kąpiele świetlno-elektryczne ogólne i częściowe, gazowe, nasycane ciepłym kwasem węglowym (nauheimskie), natryski elektryczne, sztuczne kąpiele mineralne, ciepłe wanny. Elektryzowanie wszelkiego rodzaju. Masaż ręczny, wibracyjny, elektryczny. Leczenie dyetetyczne, tucze. Pokoje dla chorych. Oświetlenie elektryczne. Cena pensjonatu 12 kor. dziennie.

WSKAZANIA:

Choroby układu nerwowego, żołądka i jelit, reumatyzm, niedokrewność, osłabienie ogólne, otyłość, skaza moczowa, cukrzyca. Choroby serca, naczyń krwionośnych.

HERBATA MONOPOL

„z rączką”

Juliusz Grosse - Kraków.

Rządowo uprawniona,
odznaczona dwunastoma medalami zasługi i dyplomem
honorowym

FABRYKA WÓD MINERALNYCH I LECZNICZYCH

pod firmą:

K. RZĄCA I CHMURSKI

w Krakowie, ul. św. Gertrudy L. 4. --- Telefon Nr. 227.

wyrabia pod kontrolą Komisji Przemysł. Tow. Lek. krak., polecane przez Tow. Lek. krak.: Wody mineralne, zawierające części składowe chemiczne, jak: Bilińska, Giesshüblerska, Homburg, Kissingen, Maryenbadzka, Selterska, Vichy, tudzież specjalne lecznicze, jak: bromowa, jodowa, kwaśna, litowa, arsenowa, arsenowo-żelazista, z pyrofosforanem żelaza, magnowa, ziemna i t. d., oraz wody według przepisu Prof. Dra W. Jaworskiego. — Sprzedaż cząstkowa w aptekach i drogueryach.

Cenniki na żądanie franko.

Dla

NIEDOKREWNYCH

HYGEA PERLE

NATURALNE WINO CZERWONE

*Wyłączne zastępstwo w Reprezentacji szczy-
wy Krondorfskiej.*

KRAKÓW - GRODZKA 48.

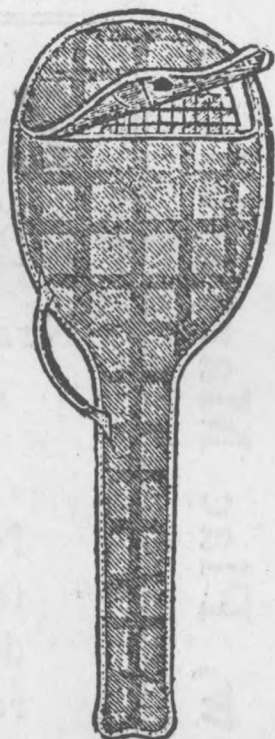
Lawn-Tennis

Prasy, piłki, fute-
rały, obuwie tenni-
sowe, rakiety an-
gielskie.

PIŁKI NOŻNE.

Przybory rybołow-
cze. Artykuły ką-
pielowe i do podró-
ży. Worki turysty-
czne. Perfumy, kre-
my, mydła, pudry,
artykuły toaletowe
i kosmetyczne. Głó-
wny skład mydeł
Malinowskiego.
Preparaty Dra Rixa
na biust. Radiopin,
dodatek do kąpieli.

Słomka! do czyszczenia kapeluszy.

Kartki i albumy z widokami Krakowa.

POLECAJĄ NAJTANIEJ

REIM I SKA

KRAKÓW, Rynek 37, Linia A-B.

CENTRALNE BIURO SPEDYCYJNE

W. BUJAŃSKI nast.

KRAKÓW, HOTEL DREZDEŃSKI, NR. TELEF. 19.

Przewóz mebli wozami patentowymi.

Ekspedycja pakunków podróżnych. — Informacje o krajowych
i zagranicznych miejscach kąpielowych, oraz sprzedaż biletów za-
granicznych. — Osobny dział: Dom bankowy i Kantor wymiany.

Kupno i sprzedaż papierów procentowych.

Z. ZIEMBICKI - Kraków, Plac Maryacki, L. 2.

Z. Ziembicki

Skład papieru i galanteryi

Kraków, Plac Maryacki, L. 2.

Największy wybór pamiątek z Krakowa. Karty z widokami. Portefeuille. Torebki. Portmonetki. Wyroby z brązu i drzewa. Generalne zastępstwo kart do gry. Papiery listowe i przybory kancelaryjne.
:: Laski zakopańskie. ::

Proszę uważać na adres:

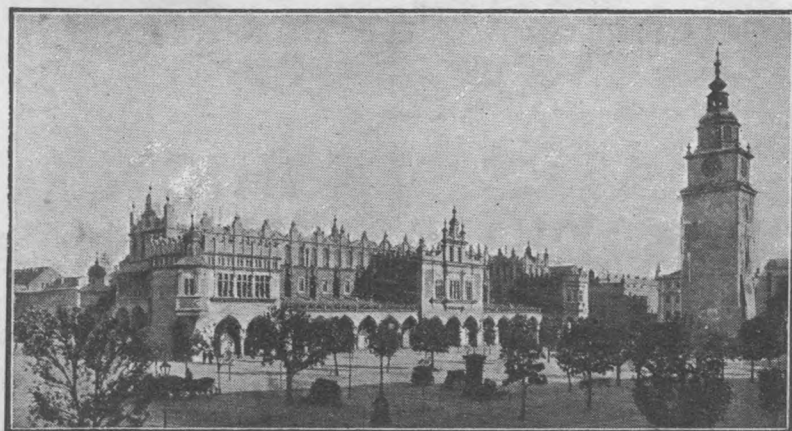
Z. Ziembicki

Kraków - Plac Maryacki, L. 2.

Z. ZIEMBICKI - Kraków, Plac Maryacki, L. 2.

1914—1915.

JÓZEFA JEZERSKIEGO
ILUSTROWANY
PRZEWODNIK
PO KRAKOWIE I OKOLICY
Z PLANEM MIASTA
XIII ROK WYDAWNICTWA

GŁÓWNY SKŁAD NA KRÓLESTWO POLSKIE W KSIĘGARNI
E. WENDE I SP. W WARSZAWIE.
CENA EGZEMPLARZA BROSZUR. 1 K (60 KOP.) — OPRAWNEGO 1 K 50 H.
DRUKARNIA LITERACKA W KRAKOWIE POD ZARZĄDEM L. K. GÓRSKIEGO

BS 228869

TRADE-MARK

LATEST FASHION
MADE OF ENGLISH
CLOTH ESPECIALLY FOR
B.WIERZEJSKI CRACOW

LINIA A-B.

K2-2

400,-

Nie pozycza się

zb. sp.

K-539/86/15

Kraków, niegdyś stolica Polski, leży na lewym brzegu Wisły, w uroczej dolinie, otoczonej łagodnymi wzgórzami, wzniesionej na 207 m. nad morzem Adrytyckim, w oddaleniu 287 wiorst od Warszawy, 342 klm. od Lwowa i 413 klm. od Wiednia. Miasto liczy 164.171 mieszkańców (w czym 9.384 załogi wojskowej) na obszarze 41·42 klm.

HISTORYCZNA PRZESZŁOŚĆ KRAKOWA.

Pierwszą wzmiankę o Krakowie spotykamy u geografa arabskiego Al-Bekri z XI wieku. Ziemia Krakowska tworzyła wówczas Księstwo Chrobatów, złożone z kilku drobnych szczepów. Aż do chwili wcielenia państwa chrobackiego z Krakowem przez Bolesława Chrobrego do państwa polskiego, polityczne i umysłowe życie Polski ogniskowało się w Gnieźnie i Poznaniu. Bolesław, uznając nieposłednią wartość Krakowa dla rozwoju państwa, ustanowił tu w r. 1000 biskupstwo i kasztelanie. Pierwsza katedra biskupia stanęła na Skałce. Władysław Herman przeniósł biskupstwo na Wawel. Dokładniej zbadane dzieje Krakowa datują się od r. 1079, gdy Bolesław Śmiały zabił biskupa krakowskiego, św. Stanisława.

Polska ciągle jeszcze jest zlepkiem kilku księstw, luźnie ze sobą złączonych. Poznań i Gniezno rywalizują z Krakowem na każdym polu. Jak jednak rosło znaczenie Krakowa, świadczy fakt, że gdy Bolesław Krzywousty umierając, dzielił kraj między synów, opiekę nad innymi braćmi oddał księciu krakowskiemu. Walki polityczne o przewodztwo w Polsce są też przez cały wiek walkami o Kraków. Jest on w tych czasach miastem przeważnie drewnianem, mało warownem, opierającym się o dwa zamki, czyli grody: gród większy książęcy, na Wawelu, i mniejszy, t. zw. „Gródek“ (w miejscu, gdzie

dziś klasztor Dominikanek, przy ul. Mikołajskiej)). Narażony jest na częste napady nieprzyjaciół. Najstraszniejszym jest napad Tatarów 11 kwietnia 1241 roku. Mieszkańcy zostali w pień wyrznięci, miasto obrócone w perzynę i zrównane z ziemią.

Wówczas Bolesław Wstydlivy powołuje do Krakowa niemieckich osadników, którzy otrzymują w r. 1257 prawo miejskie, t. zw. magdeburskie, gwarantujące im rozległy samorząd i odbudowują Kraków podług planu, który z małemi zmianami zachował się do naszych czasów. Dokoła miasta dźwigają się wzniesione przez Leszka Czarnego warowne mury, wewnątrz budują się domy murowane i ozdobne, na miejsce skromnych i drewnianych. Miasto zakwita, ale skład ludności wyciska na niem piętno wybitnie niemieckie. Mieszczanie niemieccy, wzmagając się w siłę, zajmują wrogie stanowisko wobec władzy książęcej. W r. 1311 wybucha bunt Alberta, wójta krakowskiego, stłumiony krwawo przez Łokietka.

Łokietek, poskromiwszy butnych Niemców krakowskich, odbiera im wiele przywilejów. Myśl rozszerzenia miasta i spolszczenia go, zapoczątkowaną przez Łokietka, rozwija syn jego, Kazimierz Wielki. Obok Krakowa powstają założone przez niego miasta: Kazimierz i Kleparz. Dla podniesienia życia umysłowego i moralnej powagi Krakowa, Kazimierz Wielki w r. 1364 zakłada pierwszą wszechnicę w Polsce, a dla ożywienia ruchu handlowego wznosi „Sukienicę“. Pod mądrymi rządami tego króla mieszczaństwo, zwolna się polszczone, dochodzi do wielkiej zamożności. Wiadomo, z jakim przepychem mieszczanin krakowski, Mikołaj Wierzynek, przyjmował u siebie monarchów w r. 1364. Kraków należy do polityczno-handlowego związku miast hanzeatyckich, ma rozległą autonomię, doskonałe urządzenia techniczne, jak n. p. bruki i wodociągi.

Za Jagiellonów następuje dla Krakowa „Wiek Złoty“. Wskutek połączenia się Litwy z Polską staje się stolicą olbrzymiego państwa polsko-litewsko-ruskiego. W r. 1400 Jagiełło wznawia Kazimierzowską wszechnicę, która ściąga młodzież z całego państwa, a za Kazimierza Jagiellończyka liczy w gronie swych uczniów nieśmiertelnego Kopernika. Za Zygmunta I liczba mieszkańców dochodzi do 80.000.

Z przeniesieniem stolicy państwa do Warszawy w r. 1609 przez Zygmunta III Kraków chyli się do upadku.

Przy trzecim rozbiorze Polski, Kraków dostał się w r. 1796 pod panowanie austriackie, a w r. 1809 Napoleon przyłączył go do Księstwa Warszawskiego, wreszcie Kongres wiedeński r. 1815 tworzy z Krakowa, oraz z okolicznych 244 wiosek i trzech miasteczek: Trzebini, Chrzanowa i Nowej Góry nowe państwo: „Wolne, niepodległe i ściśle neutralne miasto Kraków z okregiem“ pod protektorem Rosyi, Prus i Austrii. Pierwszym prezesem małej „rzeczypospolitej“ był Stanisław Wodzicki, ostatnim kanonik Jan Szyndler.

Po wypadkach w r. 1846 (nieudane powstanie, uśmierzone pod Gdowem), Kraków wcielony został do Austrii. W r. 1850 straszny pożar obraca w perzynę znaczną część miasta. Dopiero od nadania

autonomii w r. 1866 miasto zaczyna przychodzić do równowagi, przede wszystkim zrzuca z siebie narzuconą mu szatę niemieckości, a dzielną gospodarką pierwszych dwóch prezydentów, Dietla i Zyblkiewicza, dźwiga się z upadku.

Doniosłym faktem w dziejach Krakowa jest dokonane w r. 1910 przyłączenie do miasta dwunastu gmin podmiejskich i utworzenie jednej gminy administracyjnej, t. zw. „Wielkiego Krakowa“. Fakt ten oraz rozpoczynające się roboty około wielkiego, spławnego kanału, który jako arteria komunikacyjna przetnie Kraków, otwierają nową kartę w dziejach królewskiego grodu.

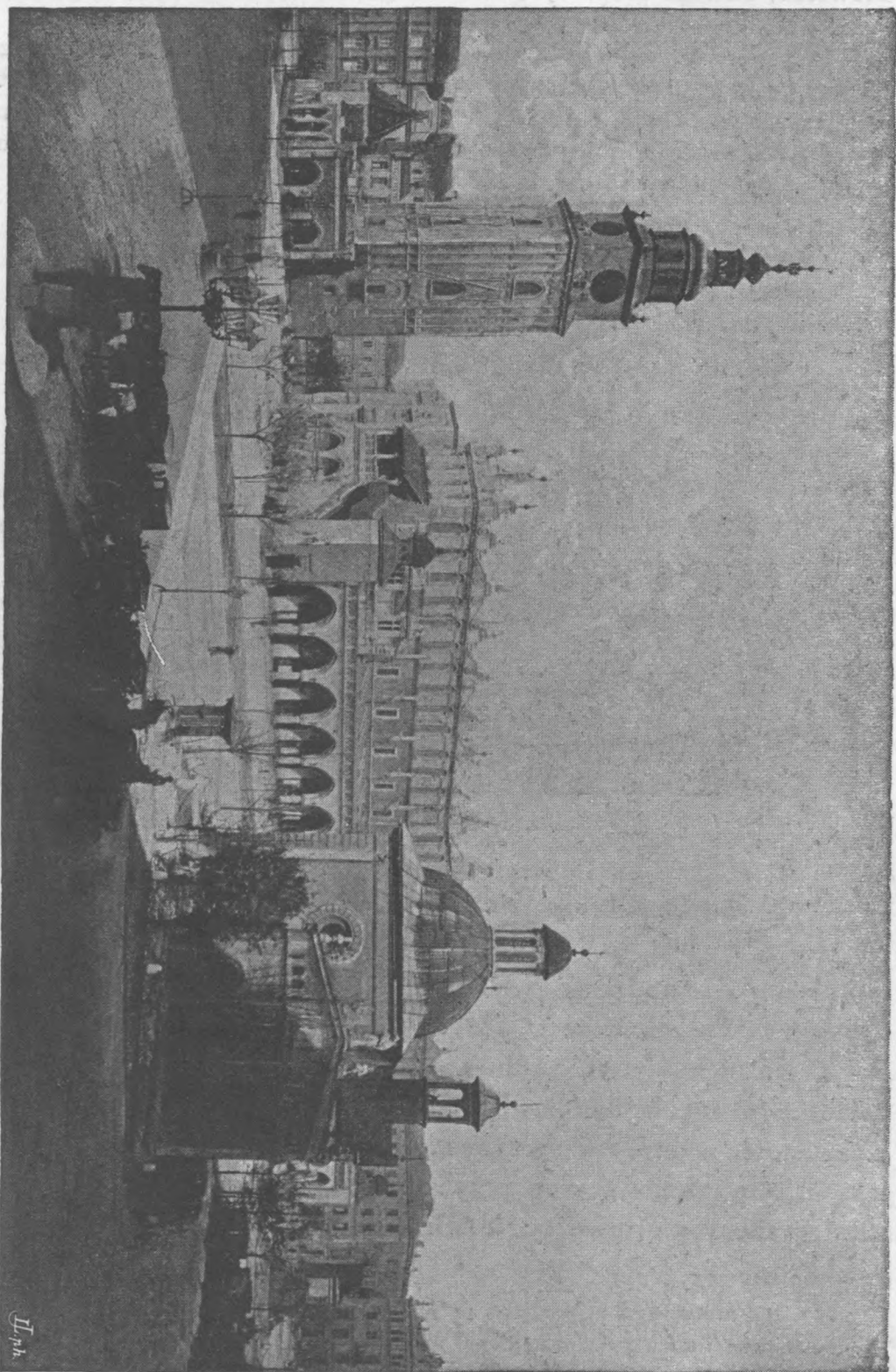
Sukiennice przed restauracją.

Zwiedzanie miasta ¹⁾ rozpoczynamy od **Rynku głównego**.*** Jest to foremny czworobok, obejmujący 43.000 m. kw., z którego rozchodzi się dziesięć ulic, wedle planu, jaki nadał miastu Bolesław Wstydlivy w r. 1241.

Środek Rynku zajmują **Sukiennice**,*** pamiątka średnio-wiecznego ruchu handlowego miasta. Okazały gmach ten powstał z kramów, w których sprzedawano sukna już w 1257 r. Z biegiem czasu wzniesiono szereg przybudówek. Kazimierz Wielki wystawił dwa gmachy piętrowe od ul. Brackiej i św. Jana, a za czasów Ja-

¹⁾ Praktycznym zwyczajem, przyjętym przez Przewodniki obce, będziemy oznaczali stosowną ilością gwiazdek (jedna, dwie lub trzy), stopień historycznej, artystycznej i pamiątkowej wartości zabytków Krakowa, co ułatwi czytelnikowi orientację.

giełły kramy te wraz z przyległymi budynkami w jedną całość
złączono. Z ulicy, którą pokryto wtedy dachem, powstała dzisiejsza

Główny Rynek.

hala na parterze gmachu, mieszcząca kilkadziesiąt kramów z towarami galanteryjnymi, obuwem, ciastkami i t. p. Po pożarze w r. 1555, budowniczy włoski, P a n d r a z z i, zasklepił ową halę, zaś Jan Marya Padovano wzniósł dokoła dachu do dziś istniejącą attykę.* Później przybudowano ganki i schody renesansowe od strony północnej i południowej. W r. 1879 odrestaurowano Sukiennice według planów Tomasza Prylińskiego, przyczem dodane zostały piękne gotyckie podcienia. — Na piętrze powstał wspaniały lokal, zajęty obecnie przez Muzeum Narodowe. U przejścia od ulicy Siennej wisi na łańcuchu zardzewiały nóż. Podanie twierdzi, że tym nożem jeden z braci, którzy budowali wieżę kościoła Maryackiego, powodując się zazdrością zawodową, zamordował drugiego.

Resztką po starożytnym gmachu ratuszowym z XV w., zburzonym około r. 1820, jest gotycka **wieża zegarowa**,* z dobrze zachowanymi kamiennymi odrzwiami i obramieniami okien. W olbrzymich podziemiach dawnego ratusza szynkowano piwo „świdnickie“, oraz mieściło się więzienie i sala tortur. Przed tą wieżą zasiadali królowie polscy dla odbierania hołdu po koronacyi. Tu (w części Rynku od strony ul. Brackiej) ks. Albrecht pruski składał w r. 1525 hołd Zygmuntowi I. — Między wieżą ratuszową a zachodnią połączył Rynku przysięgał Kościuszko narodowi w r. 1794; świadczy o tem **kamień pamiątkowy*** w bruku osadzony.

Wracamy ku **kościółowi Maryackiemu**.*** —

Dzisiejsza świątynia jest trzecią z rzędu z pomiędzy tych, jakie na tem miejscu istniały. — Pierwszą, drewnianą, fundował w r. 1226 biskup Iwo Odrowąż. Z następnej, murowanej w XIII w., dotrwały do naszych czasów dol-

Wieża ratuszowa.

Kościół N. P. Maryi.

ne części wież i sklepiona hala między niemi. Inne części zbudowano, począwszy od drugiej połowy XIV do końca XVI w. Fundatorem presbiteryum, skończonego w r. 1350, był Mikołaj Wierzynek † 1360, stolnik sandomierski. Kościół, zbudowany w stylu gotyckim, ma trzy nawy, wy-

dłużone presbiteryum, 12 kaplic i dwie wieże, z których wyższą (81 m.) nakrywa gotycki hełm z ośmioma strzelistymi wieżyczkami z XV wieku. U szczytu złożona korona o średnicy 3·50 m., założona w r. 1666. Z wieży tej od 1 maja po koniec września od g. 5 do 6 rano na dwóch trąbkach grają pieśni narodowe i nabożne. Na piętrze wieży niższej, prześliczna kaplica Montelupich, fundowana r. 1520, w stylu odrodzenia. Wnętrze świątyni, pod względem rozmiarów, niezwykle rozpiętości sklepień i wysokości nawy głównej (29 m.), należy do najwspanialszych w Polsce.

Ściany zdobi polichromia, pomysłu Jana Matejki. Zabytkiem średniowiecznej sztuki snycerskiej w kościele Maryackim jest szafiasty wielki ołtarz,*** w stylu gotyckim, arcydzieło Wita Stwosza (* 1438 w Krakowie, † 1533 w Norymberdze), wykonane w latach 1477—1489. — W otwartym tryptyku, główna scena przedstawia w rzeźbie Zaśnięcie N. Panny Maryi w otoczeniu dwunastu apostołów. Na bocznych skrzydłach 6 reliefów, przedstawiających główne święta w roku. Na zamkniętej szafie i dwóch bocznych nieruchomych skrzydłach 12 reliefów z życia N. Panny Maryi i Chrystusa. Nad mensą wyrzeźbione drzewo genealogiczne Jessego, szczyt odtwarza

koronację Matki Boskiej, po bokach stoją św. Wojciech i św. Stanisław. (O otwarciu ołtarza zgłosić się należy do zakrystyi, opłata 6 koron.) Trzy witraże ponad ołtarzem, wykonane sposobem mozaiki, pochodzą z XIV i XV w.

Po prawej stronie ołtarza, wmurowany w ścianie, brązowy pomnik Piotra Salomona, patrycyusza krakowskiego, wykonany portretowo, za życia Salomona, przez Wita Stwosza. Poniżej — renesansowy, marmurowy pomnik Seweryna Betmana,* który w r. 1510, w czasie pożaru w salinach wielickich, spuściwszy się wśród dymu do szybu, od ognia uratował kopalnię.

W zakątkach presbiterium, w pobliżu tęczy, marmurowe renesansowe stalle** z pomnikami patrycyuszów krakowskich: Montelupich i Cellarich. — U wejścia do nawy głównej po prawej stronie ołtarz, zwany „Ciboryum“,* ozdobiony medalionami z alabastru, dzieło Jana Maryi Padovano z r. 1555. Pod arkadą, dzielącą presbiterium od nawy głównej, na belce, podtrzymywanej przez aniołów z herbami Polski i Litwy, wznosi się olbrzymi krzyż z rozpiętym na nim Zbawicielem, pomysłu Jana Matejki. W nawie głównej, na filarach ośm obrazów** ze scenami z życia św. Katarzyny, pendzla Hansa Suesa v. Kulmbacha. Pod głównymi organami renesansowe stalle radzieckie i ławnicze z XVI wieku. W prawej nawie południowej, pod renesansowym chórem z r. 1520, pomniczek Jana Matejki, dłuta Cypryana Godebskiego. W tejże nawie, w kaplicy Matki Boskiej Ostrobramskiej (drugiej z rzędu) renesansowy pomnik Leśniowolskiego († 1593), kasztelana podlaskiego. Ponad kruchtą kaplica św. Aniołów Stróżów (o otwarciu zgłosić się do zakrystyi). Ołtarz wykonany został przez Stanisława Stwosza, syna Wita.

Na głównej wschodniej ścianie nawy, w ołtarzu barokowym, na tle, ze srebrnej blachy wykutego widoku Jerozolimy, kamienny krucyfiks,*** wykonany przez Wita Stwosza. Na zewnątrz u wyjścia z tej nawy, wiszą kuny żelazne, zabytek średniowiecznej sprawiedliwości. Są to obręcze, w które zamykano skazanych na pośmiewisko: mężczyzn za opilstwo, kobiety — za kłótność i rozpustę.

W lewej nawie północnej, obok stalli radzieckich, kaplica Loretańska z XVI w., odgradzona brązową balustradą. Powyżej ołtarza orzeł polski z czasów Zygmunta Augusta, wykonany z drzewa i posrebrzanej blachy. Na szyi łańcuch orderu złotego runa. Wewnątrz mieści się mechanizm (obecnie zepsuty), który poruszał głową i skrzy-

dłami ptaka w czasie podniesienia. Orzeł umieszczony był niegdyś nad głównymi organami.

W sąsiedniej kaplicy Bonarów, naprzeciw wejścia dwa pomniki** Seweryna Bonara, † 1532 r. i jego żony, arcydzieła sztuki odlewniczej. Naprzeciw ołtarza, bronzowa płyta* z wyrytą na niej postacią Emerama Salomona, żupnika drohobyckiego, † 1504 roku, z warsztatu Vischerów.

Na głównej ścianie wschodniej, złożony ołtarz barokowy św. Stanisława. Na predelli, obraz za szkłem Hansa Suesa v. Kulmbacha, przedstawiający śmierć św. Jana Ewangelisty. Z prawej strony,

Ogrojec przy kościele św. Barbary.

ołtarz Zwiastowania N. Panny Maryi z obrazem** znakomitego malarza włoskiego, Pompeo Battoniego (* 1708 — † 1787).

Skarbiec kościoła Maryackiego (otwarty do g. 12 w poł., wejście z zakrystyi), prześliczne stylowe monstrancye, 250 drogocennych ornatów i przeszło 1000 aparatów kościelnych; niektóre wysokiej wartości artystycznej.

Na zewnętrznych ścianach kościoła mnóstwo tablic grobowych i pomników. W północnym narożniku od Rynku, tablica bronzowa, przedstawiająca w płaskorzeźbie zwycięstwo Jana Sobieskiego pod Wiedniem, dzieło Piusa Welońskiego.

Od strony południowej kościoła Maryackiego wznosi się **ko-**

ściół św. Barbary, wybudowany w latach 1394—1402 w stylu gotyckim, należał do zakonu Jezuitów od r. 1583 do r. 1773, t. j. do chwili zniesienia tego zakonu przez papieża Klemensa XIV. W drugiej połowie XVIII w. wewnątrz kościoła zostało przebudowaniem w stylu barokowym. Obecnie kościół jest znowu w posiadaniu Jezuitów. Po lewej stronie głównego wejścia, gotycka kapliczka, t. zw. „Ogrojec”,* z XIV w., w niej duża rzeźba, przedstawiająca Chrystusa na górze oliwnej, dzieło Wita Stwosza.

Na tyłach kościoła św. Barbary rozciąga się **Mały Rynek**,* rozległy plac, zabudowany starożytnymi domami i stanowiący malowniczą całość architektoniczną.

Z placyku, okalającego kościół Maryacki, a będącego niegdyś cmentarzem kościelnym, idąc ku Sukiennicom, spostrzegamy **pomnik Mickiewicza**, dłuta Teodora Rygiera. Postacie u podnóża tego pomnika, poczynając od strony frontowej na lewo, przedstawiają: „Naród”, „Poezyę”, „Patryotyzm” i „Sławę”. U dołu orzeł,

Mały Rynek.

symbol heraldyczny Polski. W pobliżu pomnika, starożytny **kościół św. Wojciecha**, przebudowany w stylu barokowym.

Zanim opuścimy Rynek, musimy jeszcze obejrzeć niektóre **starożytne kamienice**, otaczające go dokoła. „Szara kamienica“* (Nr. 6, narożnik ulicy Siennej) należała w XV wieku do Zebrzydowskich, następnie przeszła w ręce Zborowskich; Kościuszko rezydował w niej w r. 1794. Dom Nr. 7 (niegdyś Montelupich) z piękną sienią i portalem renesansowym. Nr. 8 „Pod jaszczurkami“ (piękne sklepienie gotyckie na parterze). Nr. 9 należała do Bonarów; tam odbył się ślub i wesele Maryny Mniszchówny z przedstawicielem Dymitra Samozwańca. Nr. 16 miała należeć do Wierzyńków i tam Mikołaj Wierzynek podejmował panujących w czasie wesela wnuczki Kazimierza W. Nr. 26, gdzie mieszkać miał św. Jan Kapistran, w czasie swego pobytu w Krakowie. Dom Nr. 20 posiada wspaniałą sień wjazdową i piękny renesansowy dziedziniec arkadowy, dzieło architekta z Flandryi, Henryka van Peene. Była to możnowładcza siedziba Firlejów, Zbaraskich, Wiśniowieckich. Nr. 27 „Pod baranami“, pałac Potockich, przed którym zamordowano w r. 1539 Bartłomieja Berecci’ego, budowniczego kaplicy Zygmuntowskiej na Wawelu, a gdzie przemieszkiwali: w r. 1701 carewicz rosyjski Aleksy, w r. 1779 ks. Józef Poniatowski, w r. 1810 Fryderyk August, król saski i książę warszawski, w r. 1880 cesarz Franciszek Józef I. W pałacu cenna galeria obrazów szkoły weneckiej (Palma Vecchio, Giorgione, Bellini, Bordone, Corregio, Carlo Dolci, Caracci i t. d.), holenderskiej i niemieckiej, oraz cenne staroświeckie meble i porcelana. (Zwiedzać można tylko za pozwoleniem właścicieli.) Nr. 34 „Pałac Spiski“, nazwę otrzymał od właściciela Sebastjana Lubomirskiego, żupnika i starosty spiskiego, który go w XVI w. posiadał. W latach 1785 do 1800 mieścił się tu pierwszy teatr krakowski. Sąsiednia kamienica, Nr. 35, zwana „Krzysztofory“, należała po kolei do Morsztynów, Kazanowskich, Radziejowskich, a wreszcie przy schyłku XVIII w. do biskupa krakowskiego, Kajetana Sołtyka, który w niej mieszkał po powrocie z wygnania do Kaługi. W kamienicy pod Nr. 45 mieszkał Kościuszko w r. 1777, jako kapitan inżynierii. Dom, gdzie się mieści „hotel Drezdeński“, Nr. 47, był własnością patrycyuszowskich rodzin krakowskich: Salomonów i Bonarów, a w XVII w. przeszedł na własność margrabiów Wielopolskich. Z Rynku idziemy przez ulicę Grodzką ku Wawelowi.

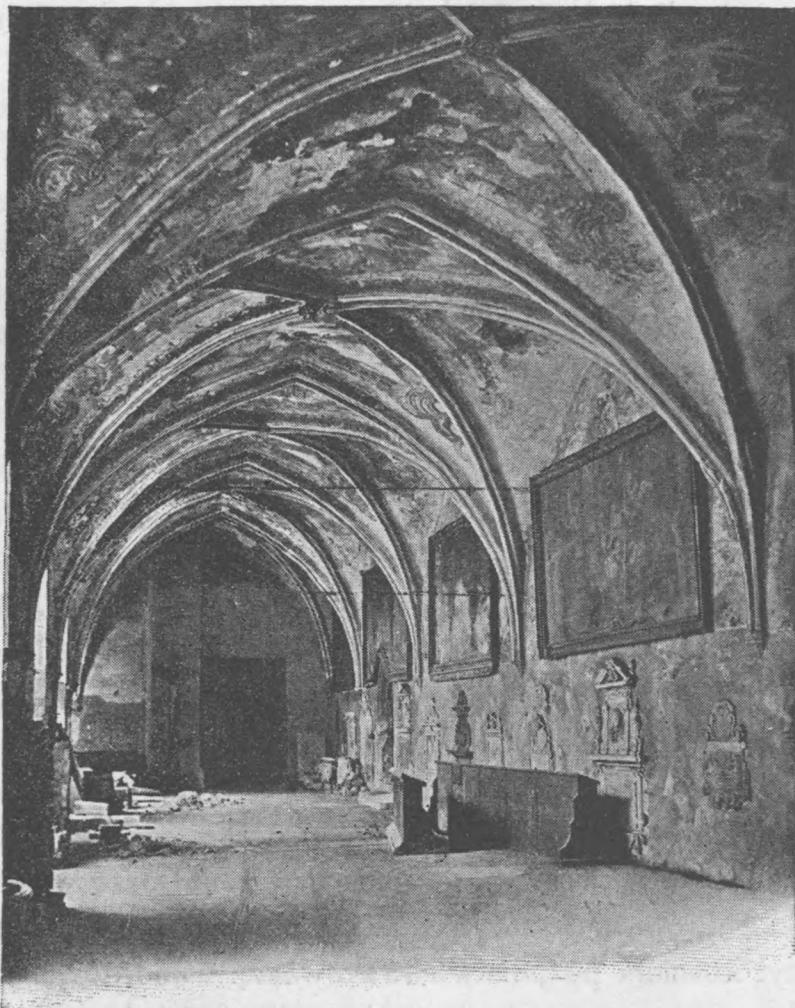
Po przejściu około stu kroków, ujrzymy podłużny plac, po prawej stronie którego stoi **kościół i klasztor OO. Franciszkanów**,* fundowany przez Bolesława Wstydlivego, zniszczony kilkakrotnie przez pożary, ostatni raz w r. 1850. Po tym pożarze odrestaurowano go, zachowując dla presbiteryum charakter gotycki, a dla nawy głównej romański. Najstarszą częścią budowli, pochodzącą z czasów Bolesława Wstydlivego, jest portyk romański, od strony ul. Brackiej; między nim a presbiteryum znajduje się barokowa kaplica św. Salomei (siostry fundatora), gdzie spoczywają jej zwłoki. Samemu fundatorowi, również pochowanemu w tym kościele († 1279), sprawiła krakowska Akademia umiejętności kamień grobowy na wzór pomników XIII w. Obok wielkiego ołtarza wmurowane są dwie starożytne gotyckie płyty grobowe (jedna z nich kryje, być może, ks. Władysława Kaliskiego, z datą 1270, druga z wyobrażeniem mnicha, rok 1494). Dalej nagrobek słynnego lekarza, dra Sebastjana Petrycego, † 1616, Piotra Kochanowskiego, tłumacza Tassa, † 1620, oraz w nowszych czasach wzniesione nagrobki: Janowi Kochanowskiemu, Wincentemu Polowi i Annie Różyckiej † 1856. W ostatnich latach świątynia przyozdobiła się wspaniałą polichromią pendzla Stanisława Wyspiańskiego i Tadeusza Popiela oraz szeregiem witraży St. Wyspiańskiego, stanowiących chlubę nowoczesnej sztuki polskiej; niezrównaną pięknnością kompozycji i symfoniczną grą barw wyróżniają się wśród nich witraże: „Boga-Ojca“*** nad głównym wejściem i „św. Salomei“*** obok głównego ołtarza.

Z gmachem klasztornym wiąże się kilka podań. I tak w refektarzu, gdzie było umieszczone czasowo Muzeum przemysłowe, miała się spotykać królowa Jadwiga z Wilhelmem rakuskim. W r. 1461, w zakrystyi kościoła pospólstwo krakowskie zamordowało Andrzeja Tenczyńskiego, mszcząc się za zniewagę, wyrządzoną płatnerzowi (rusznikarzowi) Klimuntowi.

W bezpośrednim sąsiedztwie z kościołem okazały renesansowy gmach **Magistratu**, zw. „pałacem Wielopolskich“, gdyż należał do tej rodziny, począwszy od XVII w. aż po rok 1850. Przed Magistratem na skwerze, biust brązowy Mikołaja Zyblikiewicza, drugiego prezydenta miasta za czasów autonomicznych, który dla jego rozwoju położył wielkie zasługi. Dzieło Walerego Gadowskiego.

Naprzeciw kościoła Franciszkańskiego znajduje się **kościół**

OO. Dominikanów,** jedna ze starszych świątyń Krakowa, wykończony w XV w. Mimo pożaru w r. 1850 zachował sporo cennych zabytków przeszłości. Należą do nich w pierwszym rzędzie: wspinały portal gotycki, piękna renesansowa kaplica św. Katarzyny Seneńskiej (Zbaraskich), pierwsza w lewej nawie od wejścia; grobowa

Krużganek w kościele OO. Dominikanów.

płyta z brązu, poświęcona pamięci słynnego nauczyciela synów królewskich † 1496 Filipa Buonacorsi'go (Kalimacha),** dzieło Wita Stwosza, oraz przy wielkim ołtarzu nagrobek kamienny Leszka Czarnego † 1289. Monumentalne schody marmurowe w lewej nawie prowadzą do kaplicy św. Jacka, położonej na piętrze, z pięknymi stiukami Baltazara Fontany. W kaplicy tej okazały grobowiec barokowy z relikwią św. Jacka. Obszerna kaplica N. P. Maryi Różań-

cowej zawiera w ołtarzu obraz, który miał być własnością św. Stanisława Kostki, a w jednej z kaplic, dotyczących lewej nawy, znajduje się piękny pomnik generała Skrzyneckiego, dłuta Seweryna Oleszczyńskiego. Na uwagę zasługują wspaniałe krużganki klasztorne z pomnikami i nagrobkami z XVI i XVII w.; w oknach witraże z XIII wieku.

Idąc ku południowi ulicą Grodzką i mijając kilka kamienic ze starożytnymi godłami, jak „podelwie“ (rzeźba z XV w.), „nosorożec“ i t. d., oraz dom Wita Stwosza (róg ulicy Poselskiej), z silnie wystającymi szkarpami, spostrzegamy po lewej stronie **kościół św. Piotra**,* w stylu barokowym, zbudowany przez Zygmunta III dla zakonu Jezuitów w latach 1597—1635, z piękną fasadą i występującym ku ulicy tarasem, zamkniętym sztachetami żelaznymi z posągami 12 apostołów (dzieło rzeźbiarza włoskiego Hieronima Canavesi z XVII w. Pod presbiterium, grób Piotra Skargi † 1612 r. Wejście do grobu przykrywają drzwi brązowe, o których otwarcie należy się zgłosić do kościelnego. Nad wejściem do kaplicy N. P. Maryi, obraz, przedstawiający zwycięstwo Jana Sobieskiego, wówczas jeszcze hetmana w. kor., odniesione nad Turkami pod Chocimem w r. 1673. Pomnik „złotoustego kaznodziei“, dzieło i dar hr. Oskara Sosnowskiego, mieści się po prawej stronie nawy głównej, pod trzecią arkadą.

Naprzeciw kościoła pod Nr. 53 znajduje się t. zw. „Collegium juridicum“, jeden z gmachów uniwersyteckich, w których mieścił się dawniej, jak nazwa jego wskazuje, wydział prawniczy — obecnie zakład antropologiczny. Wewnątrz piękny arkadowy dziedziniec.

Tuż obok kościoła św. Piotra stoi **kościół św. Andrzeja**,* fundowany około r. 1100, jedyny, w którym przechował się na zewnątrz styl romański. Ponieważ kościół ten stał ongi poza murami miasta, w t. zw. przygródku zamkowym

Kościół św. Andrzeja.

i był ufortyfikowany, zdołał się oprzeć Tatarom w r. 1241. Do dziś zachował ślady dawnej obronności.

Na końcu ulicy Grodzkiej, u stóp Wawelu, stoi **kościółek św. Idziego**, założony ku końcowi XI wieku przez Władysława Hermana.

Skręciwszy na prawo z ulicy Grodzkiej przez placik św. Magdaleny, dochodzimy do **ulicy Kanoniczej**.** W starożytnym domu Nr. 36 „Pod Matką Boską“ * mieszkał Jan Długosz. Na domu obraz Matki Boskiej, za szkłem, podziurawiony kulami szwedzkimi. Za tym domem, przy plantacjach, wznosi się nowy gmach Seminarium dycecezyalnego. Wiele ładnych zabytków architektury, przeważnie z czasów przełomu gotyku na rzecz renesansu, znajdziemy w domach przy tej ulicy, Nr. 20 i 21. W ostatnim z nich * piękny portal i dziedziniec z kolumnadą. Jest to jedna z ulic w Krakowie, która do dziś zachowała swój pierwotny wygląd.

Malowniczo ku górze wspinającą się drogą zmierzamy na wzgórze wawelskie, by obejrzeć dwa wielkie narodowe pomniki: **Katedrę i Zamek**. Doszedłszy do starożytnej bramy Władysława IV, odnowionej w r. 1827, po prawej stronie spostrzegamy piękny gmach * t. zw. „wikarówki“, odrestaurowany pod kierunkiem i według planów inż. Zygm. Hendla, obecnie przeznaczony na pomieszczenie **Muzeum dycecezyalnego**. Minąwszy bramę, wchodzimy na placik przed **katedrą**.

Najstarszą częścią dawnej romańskiej katedry na Wawelu, pod wezwaniem św. Wacława, z czasów Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego, jest podziemna krypta św. Leonarda. Po pożarze świątyni w r. 1306, rozpoczął budowę teraźniejszej katedry biskup krakowski Nankier w r. 1320, ukończył Kazimierz Wielki. Założoną była pierwotnie w stylu gotyckim; później, otoczona szeregiem kaplic i częściowo przebudowana, straciła na zewnątrz pierwotny gotycki charakter. Gdy z biegiem czasu, przez wiele wieków nie odnawiana, poczęła grozić ruiną, książę-biskup krakowski, Albin Dunajewski, podjął jej gruntowną restaurację, którą podług planów własnych przeprowadził prof. Sł. Odrzywolski. Katedrę zdobią trzy wieże. Najwyższa, t. zw. zegarowa, fundacji Zbigniewa Oleśnickiego, z miedzianem przykryciem barokowem z r. 1716, ozdobiona jest czterema posągami patronów dycezyi: św. Stanisława, Wojciecha, Wacława i Zygmunta. Druga wieża, od południa, t. zw. wikaryjska, z XII w., niegdyś romańska, później na gotycką przerobiona, mieści

w swem wnętrzu dzwony, zwane srebrnemi. Trzecia wieża, Zygmun-
towska, od strony północnej, świeżo odnowiona i rzekomo do pier-
wotnego wyglądu przywrócona, była niegdyś basztą obronną. W niej
zawieszony jest największy dzwon w Polsce, zwany „Zygmuntem“,

Katedra od strony północnej.

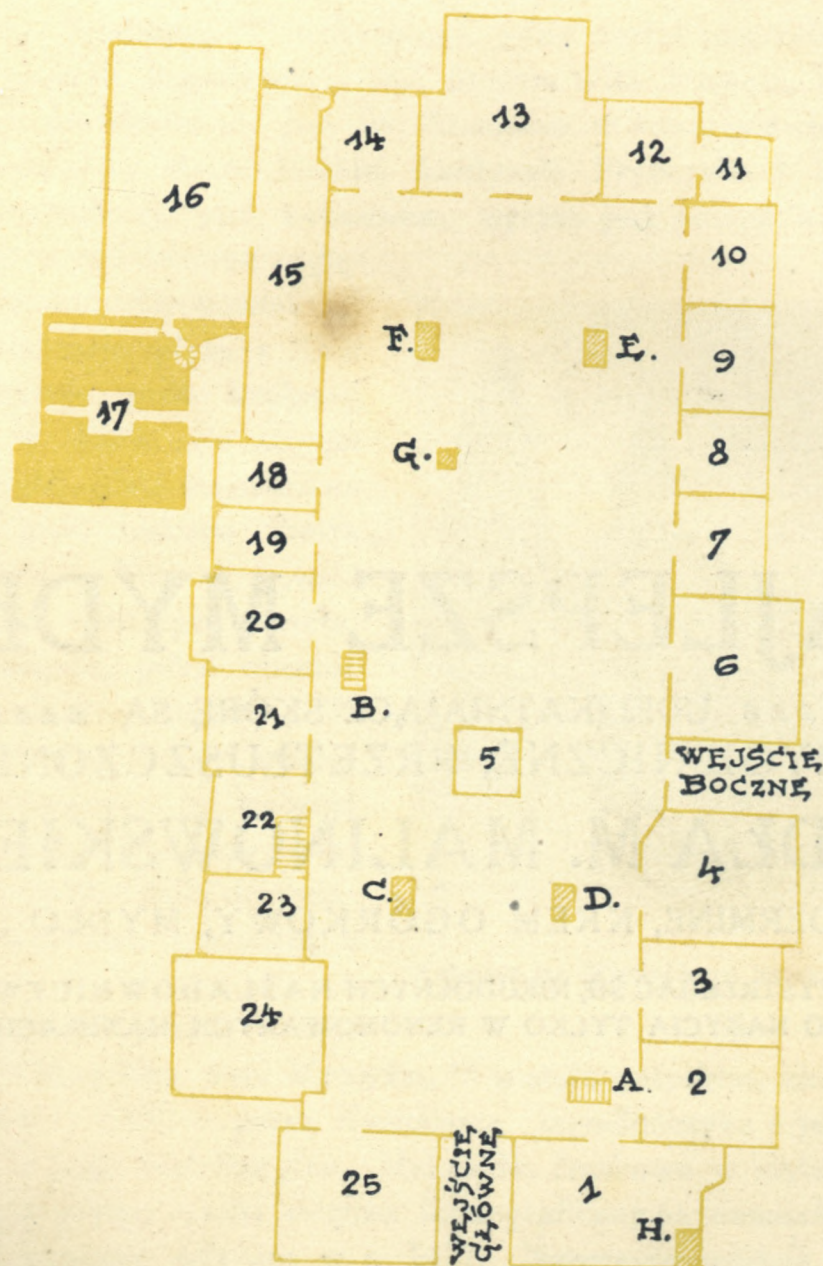
odlany w r. 1520 przez Jana Behama, Norymberczyka, z polecenia
Zygmunta I i przezeń ofiarowany katedrze wawelskiej. Dzwon ten,
którego średnica wynosi 2·7 m., daje się słyszeć tylko w uroczyste
święta kościelne lub z powodu wielkich uroczystości świeckich.

Po lewej stronie wejścia głównego do katedry wiszą na łań-
cuchu kości mamuta.

Na drzwiach, osadzonych w portalu barokowym z r. 1640, powtarza się litera K, uwieńczona koroną, jako początkowa litera imienia Kazimierza Wielkiego, jednego z fundatorów katedry. Orna-ment ten jest najstarszym wyrobem ślusarskim w Polsce. Katedra, którą otacza 17 kaplic, nie licząc kaplicy św. Stanisława, składa się z trzech naw podłużnych, krótkiej nawy poprzecznej i wydłużonego presbiterium. W nawie głównej, ponad arkadami, wiszą cenne gobeliny, * wyrobu brukselskiego, przedstawiające historię Jakóba Patryarchy, darowane katedrze przez biskupa krakowskiego, Piotra Małachowskiego. Na środku kościoła, w t. zw. krzyżu, mieści się **kaplica św. Stanisława,**** (5) w stylu barokowym, fundo-wana pierwotnie przez Zygmunta I, a w dzisiejszym swym stanie wzniesiona przez biskupa Marcina Szyszkowskiego w r. 1629. Po-krywa ją kopuła, miedzianą łuską okryta, wsparta na czterech brązowych kolumnach, na nagłówkach których stoją posągi ośmiu świętych patronów Polski, wykonane z brązu przez Wurzelbauera w Gdańsku.

Na retabulum z czerwonego marmuru wznosi się olbrzymia srebrna trumna, którą dźwiga czterech klęczących aniołów, wykuta w Gdańsku w r. 1671 przez złotnika Piotra von der Rennen, kosztem biskupa krakowskiego, Piotra Gembickiego i kapituły. Poprzednią, również srebrną, zabrali Szwedzi za czasów Jana Kazimierza w r. 1655. Wewnątrz trumny mieszczą się resztki kości św. Stani-sława w złotym relikwiarzu, w kształcie armaty, spoczywającej na skrzydłach dwóch orłów, ofiarowanym przez kanclerza Tomasza Za-mojskiego w r. 1633. Boki trumny zdobi 10 reliefów. Na stronie, zwróconej ku wejściu do kościoła, widzimy: 1. bitwę pod Grunwal-dem, 2. cud w Assyżu podczas kanonizacji św. Stanisława w r. 1254, 3. wskreszenie Piotrowina (Piotra z Janiszewa Strzemieńczyka), 4. Piotrowin przed tronem Bolesława Śmiałego, 5. Zabójstwo na Skalice. Od strony ołtarza: 1. kapłani zbierają zwłoki św. Stani-sława, 2. złożenie zwłok do sarkofagu, 3. przeniesienie zwłok ze Skalki na Wawel, 4. kupno wsi od Piotrowina, 5. zgon św. Jacka. Na dwóch bocznych stronach: wskreszenie trzech zmarłych i roz-siekanie św. Stanisława. W mensie ołtarzowej przechowuje się trumienka z relikwiami św. Floryana, sprowadzonemi do Polski w r. 1185.

W presbiterium, u stopni wielkiego ołtarza, widzimy trzy

Plan katedry na Wawelu.

(A) Wejście do grobów królewskich. (B) Wejście do grobu Mickiewicza. (C) Pomnik Władysława Warneńczyka. (D) Pomnik Władysława Jagiełły. (E) Pomnik Kazimierza Wielkiego. (F) Pomnik Władysława Łokietka. (G) Grób królowej Jadwigi. (H) Pomnik Kazimierza Jagiellończyka. Naprzeciw kaplicy Zygmuntowskiej, pomnik królowej Jadwigi.

NAJLEPSZE MYDŁA

UDELIKATNIAJĄCE SKÓRĘ SĄ
HYGIENICZNE, PRZETŁUSZCZONE

MYDŁA M. MALINOWSKIEGO

PHILODERMINE, KREŃ OGÓRKOWY, MYDŁO „BÉBÉ“

WYSTRZEGAĆ SIĘ NIEUDOLNYCH NAŚLADOWNICTW.
DO NABYCIA TYLKO W RENOMOWANYCH HANDLACH.

nagrobki. Środkowy, *** wskazujący, gdzie został pogrzebany kardynał Fryderyk Jagiellończyk, jest dziełem Wita Stwosza. Na płycie sarkofagu przedstawiony jest św. Stanisław w towarzystwie Piotrowina, polecający Matce Boskiej kardynała Fryderyka † 1505; na płycie wierzchniej, pod kobiercem, wyryta jest postać kardynała, prawdziwe arcydzieło pod względem rysunku. Grobowiec na lewo, właściwie płyta z XVII w., wskazuje grób królowej Jadwigi † 1399. Po stronie przeciwległej, płyta marmurowa oznacza grób biskupa Piotra Gembickiego. Tron królewski stał obok wielkiego ołtarza, w tym miejscu, gdzie obecnie znajduje się tron biskupi. W wielkim ołtarzu obraz Chrystusa ukrzyżowanego na srebrnej blasze, pendzla Tomasza Dola-bellego † 1650. Stalle drewniane, renesansowe, pochodzą z XVII w.

Katedra na Wawelu od strony połudn.

Kaplice w prawej nawie:

(1) **Kaplica św. Krzyża**, ** w stylu gotyckim, zbudowana między 1467—1477 r. przez Kazimierza Jagiellończyka i jego żonę Elżbietę, z rodu Habsburgów. Malowidła freskowe w stylu cerkiewno-bizantyńskim, rzadki zabytek ikonograficzny na ziemiach Polski, wykonali malarze wileńscy w r. 1471. Naprzeciw wejścia pomnik biskupa krakowskiego, Kajetana Sołtyka, w stylu rokoko. Na trumnie uwydatniono w płaskorzeźbie wywiezienie biskupa przez Rosyan do Kaługi w r. 1767. W narożniku kaplicy pomnik *** Kazimierza Jagiellończyka † 1492, wykuty w czerwonym marmurze, w przekwitłym stylu gotyckim, dzieło Wita Stwosza, którego podpis (Fecit Stvos 1492) znajduje się u oparcia stóp królewskich. Na płycie ozdobnej tumby, pod misternie rzeźbionym baldachimem, wspartym na ośmiu słupach, leży portretowo wykuta postać króla w koronacyjnym płaszczu. Na bocznych ścianach tumby umieszczono w czterech polach osoby różnych stanów, wszelakim

wyrazem boleści wyrażające smutek ziem, których herbowe podtrzymują tarcze.

W ołtarzu Matki Boskiej Bolesnej* (naprzeciw pomnika) w szafie środkowej widzimy dwa posągi z drzewa wyrzeźbione: Matki Boskiej Bolesnej i Chrystusa Pana cierniem ukoronowanego. Na skrzydłach bocznych wewnętrznych 4 obrazy: Ofiarowanie Chrystusa, Chrystus między biegłymi w Piśmie, Ukrzyżowanie i Zdjęcie z krzyża. Na skrzydłach zewnętrznych: Zwiastowanie N. P. Maryi, Obrzezanie Jezusa, Narodzenie Chrystusa, Hołd Trzech Króli w Betleem. Ostatni obraz zawiera podobizny królów: Kazimierza Wielkiego, Ludwika węgierskiego i Władysława Jagiełły.

W ołtarzu św. Trójcy (przy ścianie wschodniej) w szafie środkowej rzeźba z drzewa wyobraża Boga Ojca, trzymającego krucyfiks z Duchem św. w postaci gołębia. Na skrzydłach wewnętrznych wyobrażeni są: św. Wojciech, św. Stanisław, św. Wacław i św. Floryan. Na skrzydłach zewnętrznych: Nawrócenie św. Pawła (postacie w strojach polskich z XV w.), św. Hubert, polujący na jelenia, św. Jerzy, walczący ze smokiem i św. Sekundus, wiozący Sakrament. Ołtarz św. Trójcy wykonany został w r. 1467 przez malarzy i snycerzy cechowych krakowskich. Obrazy malowane są al tempera. Obydwa ołtarze, jedyne, jakie się dochowały w katedrze z epoki stylu gotyckiego, są cennym zabytkiem dla historii sztuki średniowiecznej w Polsce. Na prawo od wejścia do kaplicy, pod arkadą, pomnik* Piotra Kmity † 1553, wojewody krak., słynnego wichrzyciela i stronnika królowej Bony.

(2) **Kaplica hr. Potockich**, pierwotnie gotycka, z XIV w., fundacji biskupa Zawiszy z Kurozwęk, przebudowana w r. 1575 przez Jana Michałowicza z Urzędowa w stylu odrodzenia, odnowioną została między r. 1832—1840 wedle planów Piotra Nobile z Wiednia. Pokrycie ścian marmurem krajowym wykonał Franciszek Kuhn, Krakowianin. W ołtarzu obraz Chrystusa ukrzyżowanego, dzieło włoskiego mistrza Guercina da Cento † 1666. Cyboryum jest darem papieża Grzegorza XVI. Na lewo, posąg Chrystusa Pocieszyciela, dłuta Thorwaldsena. Naprzeciw piękny grobowiec renesansowy biskupa Padniewskiego † 1572, dłuta Jana Michałowicza. Przy wejściu, biusty marmurowe Artura hr. Potockiego † 1832 i matki jego Julii z ks. Lubomirskich, wykute przez Terenaniego. Na lewo od wejścia, od strony ambitu, bronzowy pomnik Piotra

Kmity, ** wojewody krak. † 1505. Postać Kmity na tej płycie jest dziełem Wita Stwosza.

(3) **Kaplica ks. Radziwiłłów**, dawniej Szafranców z XV w. Naprzeciw ołtarza brązowy pomnik kardynała Jerzego Radziwiłła † 1600, dzieło Piusa Welońskiego. Witraż, przedstawiający Matkę Boską Ostrobramską, wykonany został podług kartonu Józefa Mehoffera. Na lewo od wejścia, w ścianie nawy bocznej, renesansowy pomnik * Piotra Boratyńskiego † 1558, dłuta Jana Maryi z Padwy.

(4) **Kaplica Wazów**, zwana także Psalterzystów, w stylu barokowym. Fundował ją Zygmunt III, dokończył zaś budowy król Jan Kazimierz około r. 1667. Na ścianach, pokrytych złoceniami, brązem i czarnym marmurem, widnieją napisy nagrobkowe Wazów, których zwłoki, z wyjątkiem Władysława IV i jego żony, Cecylii Renaty, spoczywają w podziemiach tej kaplicy. Piękne brązowe podwoje wykonał Michał Reinhold w Gdańsku w r. 1673, na zamówienie biskupa Andrzeja Trzebickiego.

Naprzeciw tej kaplicy, pod trzecią arkadą, wznosi się sarkofag * Władysława Jagiełły † 1432, pogromcy Krzyżaków pod Grunwaldem, wykonany za życia tego króla. Na tumbie, ozdobionej po bokach płaczącymi postaciami różnych stanów, leży król, w stroju monarszym, z doskonale modelowaną głową. Nakrywa go renesansowy baldachim * z białego kamienia, wsparty na ośmiu słupach, dodany w r. 1525 przez króla Zygmunta Starego. Na podstawie pomnika widzimy psy myśliwskie, goniące sokołów; ma to być symbolem śmierci: po zgonie bowiem rycerza, wedle zwyczajów średniowiecznych, puszczano na wolność sokoła, z którym on za życia wychodził na łowy.

Naprzeciw, pod arkadą lewej nawy bocznej, ustawiono w r. 1906 pomnik ** Władysława Warneńczyka † 1444, wykonany w Rzymie przez Antoniego Madejskiego.

(5) **Kaplica św. Stanisława** (patrz str. 16).

(6) **Kaplica Zygmuntowska** *** (Rorantystów), prawdziwy klejnot architektury, rzeźbiona i zdobiona z przepychem, cała z marmuru, ciosowego kamienia, najpiękniejsze dzieło renesansu nie tylko w Polsce, ale i w całej środkowo-wschodniej Europie. Zaczęto ją budować za króla Zygmunta Starego w r. 1519 wedle

planów mistrza florentyńskiego, Bartłomieja Berecciego. Ukończono w r. 1530.

Nakrywa ją kopuła z latarnią, wsparta na ośmiokątnym bębnie, ozdobiona kasetonami z rozetami, każda odmiennego rysunku. Ściany kaplicy okryte są prześliczną i subtelnie wykonaną rzeźbą, kutą w kamieniu przez Jana de Cini ze Sienny. Srebrny ołtarz szafiasty * Zygmunta I, arcydzieło złotnictwa, wykonał Michał Bayr z Norymbergi w r. 1538. Ołtarz ma dwa skrzydła boczne. Otwarty przedstawia 12 scen z Nowego Testamentu, wykutych ze srebra. Na zewnętrznej stronie skrzydeł, zamykających ołtarz, 14 obrazów z żywota Zbawiciela, malowanych na drzewie.

Naprzeciw ołtarza, wspólny pomnik, w stylu odrodzenia, królów Zygmunta I i syna jego, Zygmunta Augusta (w dolnej framudze). Pomniki te wzniosła ojcu i bratu Anna Jagiellonka, żona Stefana Batorego. Naprzeciw wejścia, w zagłębieniu, tron królewski, którego tylne oparcie zdobi prześliczny z bronzu wykuty orzeł polski. O podnóże tronu opiera się płyta marmurowa, nagrobek Anny Jagiellonki. Wspaniałym jest portal tej kaplicy od strony ambitu, a prawdziwem arcydziełem zamykająca go krata bronzowa * z herbami Polski, Litwy i królowej Bony (wąż Sforcyów), odlana w r. 1524 przez ludwisarza krakowskiego, Serratusa, według rysunku malarza Sebalda Singera.

Ponad portalem, portrety Anny Jagiellonki, w stroju koronacyjnym, Zygmunta Starego i królowej Bony.

Naprzeciw tej kaplicy, przy ścianie działowej, p o m n i k * królowej Jadwigi, dłuta A. Madejskiego, fundowany kosztem hr. K. Lanckorońskiego w r. 1902.

(7) **Kaplica św. Joachima**, przebudowana przez biskupa krak., Jana Konarskiego, w r. 1522. W ołtarzu obraz św. Joachima, pendzla Rafała Hadziewicza. Naprzeciw wejścia, pomnik z czerwonego marmuru biskupa Jana Konarskiego, w zachodniej ścianie rokokowy pomnik biskupa Konstantego Szaniawskiego.

(8) **Kaplica Zadzika**, zwana także kaplicą Kościeleckich, fundowana przez Andrzeja Kościeleckiego w początkach XVI w., a odnowiona przez egzekutorów testamentu biskupa Jakóba Zadzika. W ołtarzu obraz nowoczesny św. Jana Chrzciciela, pendzla Wojciecha Stattlera. Naprzeciw ołtarza, pomnik biskupa Zadzika † 1624. W kaplicy tej ubierano króla przed koronacją w szaty ko-

ronacyjne (sandaly, humerał, albę, dalmatykę i kapę), nim go przed wielki ołtarz przyprawdowano.

(9) **Kaplica króla Olbrachta**, z pięknym, renesansowym grobowcem tego króla, ** wystawionym mu przez matkę jego, królową Elżbietę i brata Zygmunta I w r. 1501. Jest to jeden z najdawniejszych zabytków renesansu w Krakowie, a uderza na nim z wielkim realizmem oddana twarz królewska, najwidoczniej portretowana. Poniżej okna pomnik biskupa Jana Choińskiego † 1538.

Naprzeciw tej kaplicy, wspaniały pomnik ** Kazimierza Wielkiego † 1372, arcydzieło rozkwitłego gotycyzmu. Na wierzchu sarkofagu, wykutego z czerwonego marmuru, spoczywa król w tunice i płaszczu, spiętym na biodrach pasem rycerskim, złożonym z ogniw, przedstawiających baszty; stopy w ciżmach ozdobnych, oparte na lwie, symbolu potęgi. W rękach dzierży znamię władzy: berło i jabłko z krzyżykiem. Na bocznych ścianach sarkofagu widzimy siedzące postacie dygnitarzy państwa, w strojach współczesnych Kazimierzowi W. W sarkofagu spoczywają szczątki Kazimierza W., odkryte przy restauracji grobowca i uczczone powtórny pogrzebem w r. 1869. Pomnik ten wzniosła Kazimierzowi Wielkiemu siostra jego, Elżbieta, królowa węgierska; prawdopodobnie jest on dziełem rzeźbiarzy francuskich, którzy byli zatrudnieni przy budowie kościołów w Krakowie.

(10) **Kaplica św. Młodzianków**, w stylu rokoko. Fundował ją biskup krak., Jan Grot † 1342, a odnawiali: Sylwester Ożarowski, podkomorzy koronny r. 1522 i biskup Andrzej Załuski w r. 1758. Naprzeciw ołtarza, piękny renesansowy nagrobek Walentego Dembińskiego, kaszt. krak. † 1584. Nad portalem, posąg gipsowy biskupa Andrzeja Załuskiego.

(11) Zakrystya.

(12) **Kaplica Tomickiego**, przebudowana przez Bartłomieja Berecciego w XVI wieku z polecenia biskupa Piotra Tomickiego, którego piękny renesansowy grobowiec w tej kaplicy się znajduje.

(13) **Kaplica Batorego** ** w stylu gotyckim, w oknach witraże, przedstawiające św. Stefana i św. Annę. Ołtarz hebanowy, srebrem wykładany, sprawił kanonik ks. Wojciech Serebrzyński † 1649. Naprzeciw ołtarza wspaniałe stalle królewskie, * wykonane

z czerwonego marmuru i pińczowskiego kamienia. Nad stallami biegnie krużganek, który się łączył korytarzem z komnatami królewskimi. Pod ścianą północną, wspaniała pomnik renesansowy * Stefana Batorego † 1586, dłuta rzeźbiarza Santa Guci, wzniesiony staraniem Anny Jagiellonki. W czworobocznej framudze spoczywa postać króla w zbroi i stroju koronacyjnym. Rysy twarzy wiernie oddane według portretów, za życia króla malowanych. U podstawy pomnika, z prawej strony, skromny napis wskazuje miejsce wiecznego spoczynku Elżbiety Pileckiej † 1422, trzeciej żony Władysława Jagiełły.

(14) **Kaplica Gamrata**, przebudowana przez kanonika Jerzego Grochowskiego † 1569. Naprzeciw ołtarza piękny renesansowy pomnik * biskupa Piotra Gamrata, wzniesiony przez królową Bonę w r. 1540, dłuta Jana Maryi z Padwy.

Przy wyjściu z kaplicy, w lewej, północnej nawie kościoła widzimy ołtarz marmurowy, w nim, na srebrnej blasze, Chrystus Ukrzyżowany, gazą czarną zasłonięty, który, podług legendy, (jak świadczy napis) miał przemówić do modlącej się królowej Jadwigi.

W narożniku przeciwnym, na zewnętrznej ścianie presbiterium, umieszczono bronzową płytę, przedstawiającą ks. Stanisława Borka † 1556, z którego fundacji uboga młodzież uniwersytecka dotąd pobiera wsparcie, zwane „Borkarnem“.

Obok powyższej płyty znajduje się sarkofag Władysława Łokietka ** † 1333, wykuty z kamienia, w stylu wczesno-gotyckim, jeden z najstarszych pomników w katedrze. Głowa króla, o typie wybitnie słowiańskim (prawdopodobnie z natury portretowana), spoczywa na poduszce, stopy opierają się o architektoniczną konsolę, zdobną liściem winogrodu. Tumbę zdobią płaskorzeźby, wyobrażające wszystkie stany, bolejące po stracie króla. Baldachim i kratę dorobiono w r. 1903. Pod tumbą mieszczą się prochy Władysława Łokietka, co stwierdzono przy restauracji posadzki w r. 1839.

Gdy w r. 1655 król szwedzki, Karol Gustaw, zwiedzał katedrę, oprowadzający go ks. Starowolski, zatrzymawszy się przy grobowcu Władysława Łokietka, wspomniał, że ten król trzy razy z kraju uchodził i trzykrotnie doń powracał, na co odpowiedział butny najezdca: „Ale wasz Jan Kazimierz już więcej nie wróci“. — „Być może, odparł ks. Starowolski, lecz Bóg wszechmocny, a szczer-

ście zmienne“. Karol Gustaw zamyślił się, zdjął z głowy kapelusz i upokorzony wyszedł z katedry.

Drzwi naprzeciw tego grobowca prowadzą do zakrysty i do **Skarbca katedralnego**.

(Zwiedzać można w dni powszednie od godz. 10—12 za opłatą 50 hal. od dorosłych i 20 hal. od dzieci i uczniów gimnaz. W poniedziałki od 10—12 bezpłatnie. W niedziele i święta zamknięty).

(15) Zakrystya, (16) **Skarbiec**, (17) Wieża Zygmuntowska — wejście przez zakrystyę.

(18) **Kaplica Zebrzydowskich**. Naprzeciw ołtarza renesansowy pomnik biskupa Andrzeja Zebrzydowskiego † 1560. Naprzeciw wejścia nagrobek Mikołaja Zebrzydowskiego † 1620, wojewody krak., sprawcy rokoszu przeciw Zygmuntowi III.

(19) **Kaplica Skarszewskiego**, w niej piękny pomnik * Michała Skotnickiego, dłuta Stefana Riccio z Florencyi.

(20) **Kaplica Lipskich** * w stylu barokowym, mieści w sobie pomniki: biskupa Andrzeja Lipskiego † 1631, fundatora kaplicy oraz kardynała Jana Lipskiego † 1746. W ołtarzu obraz św. Mateusza, pendzla Czechowicza.

Drzwi, zapadające się przed tą kaplicą, prowadzą do krypty, * w której spoczęły zwłoki największego wieszczą narodu, **Adama Mickiewicza**, złożone tam 4 lipca 1890 r. Zdobi ją łuk kamienny z wawrzynowymi liśćmi, jako ornamentem, a nad nim 3 tarcze z herbami Polski, Litwy i Rusi. Na sarkofagu kamiennym, od strony ołtarza, umieszczono medalion wieszczą, dłuta Romana Lewandowskiego. W ołtarzu obraz mozaikowy Tej, „co w Ostrej świeci bramie“.

Obok wejścia do krypty, na zewnętrznej ścianie presbiterium, umieszczono wypukłorzeźbę ze srebrnej blachy, przedstawiającą króla Jana III, wręczającego posłowi papieskiemu list i zdobytą pod Wiedniem chorągiew. Jest to kopia z obrazu Jana Matejki, ofiarowanego papieżowi Leonowi XIII, którą wykonał cyzeler Józef Harkowski, Krakowianin.

(21) **Kaplica Matki Boskiej Śnieżnej**, z Jej obrazem cudami słynącym. Naprzeciw ołtarza piękny pomnik * biskupa Samuela Maciejowskiego † 1550 w stylu odrodzenia.

(22—23) Wejście do kapitułarza i na chór.

(24) **Kaplica książąt Czartoryskich**, w stylu gotyckim, w niej ołtarz szafiasty, wykonany przez Stanisława Stwoża, syna Wita. Scena środkowa przedstawia w rzeźbie Chrystusa Ukrzyżowanego, przed którym modli się król Olbracht, polecany przez stojącego za nim św. Stanisława. Na skrzydłach bocznych wyobrażone są sceny Męki Pańskiej. Pomiędzy dwiema poprzednimi kaplicami, od strony nawy bocznej, pomnik hr. Ankwicza, dłuta Pozziego.

(25) **Kaplica św. Trójcy**,** wzniesiona w roku 1432 przez królową Zofię, czwartą żonę Władysława Jagiełły, w stylu gotyckim, ozdobiona wspaniałą polichromią** pendzla Włodzimierza Tetmajera.

Naprzeciw ołtarza pomnik biskupa krak., Piotra Tylickiego, † 1616. Pod oknem nagrobek z marmuru kararyjskiego hr. Anny z Tyszkiewiczów Wąsowiczowej, dłuta Tadoliniego, ucznia Canowy. Na prawo od wejścia posąg Włodzimierza Potockiego, dłuta Thorwaldsena.** Na ścianie zewnętrznej, na lewo od wejścia, napis wskazuje miejsce, gdzie złożono serce znanej autorki, Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, † 1845.

Zwiedzwszy kaplice, wracamy do zakrystyi, w której znajduje się starożytny obraz ks. Marcina Baryczki, z rozkazu króla Kazimierza W. utopionego w Wiśle w r. 1349. Z zakrystyi wchodzi się do skarbcza katedralnego, mieszczącego się w gotyckim budynku, wzniesionym przez biskupa Rzeszowskiego w latach 1471—1488. Ściany skarbcza zdobi polichromia według wzorów Józefa Mehoffera.

W szafie, na prawo od wejścia:

Infuła biskupa Lipskiego † 1613, ze złotej lamy, perłami i drogimi kamieniami ozdobiona, kosztowała 750.000 złp. Na czole infuły imię Jezus (IHS), z 70 brylantów, podtrzymują dwa ślicznie emaliowane aniolki, których skrzydełka wysadzone są szafirami, rubinami i szmaragdami. Powyżej olbrzymiego szafiru, na hjacyncie, wyrznięta twarz Chrystusa Pana. *Kielich* szczerozłoty, emalią i drogimi kamieniami ozdobiony, własnoręczny wyrób Zygmunta III. *Kielich* srebrny, złożony, emaliowany, ofiarowany przez biskupa Maciejowskiego w r. 1539. *Relikwiarz* srebrny z VI w., wschodniego pochodzenia, w kształcie czworograniastej szkatułki, ozdobiony wypukło-rzeźbą, przedstawiającą ludzi, walczących z dzikimi zwierzę-

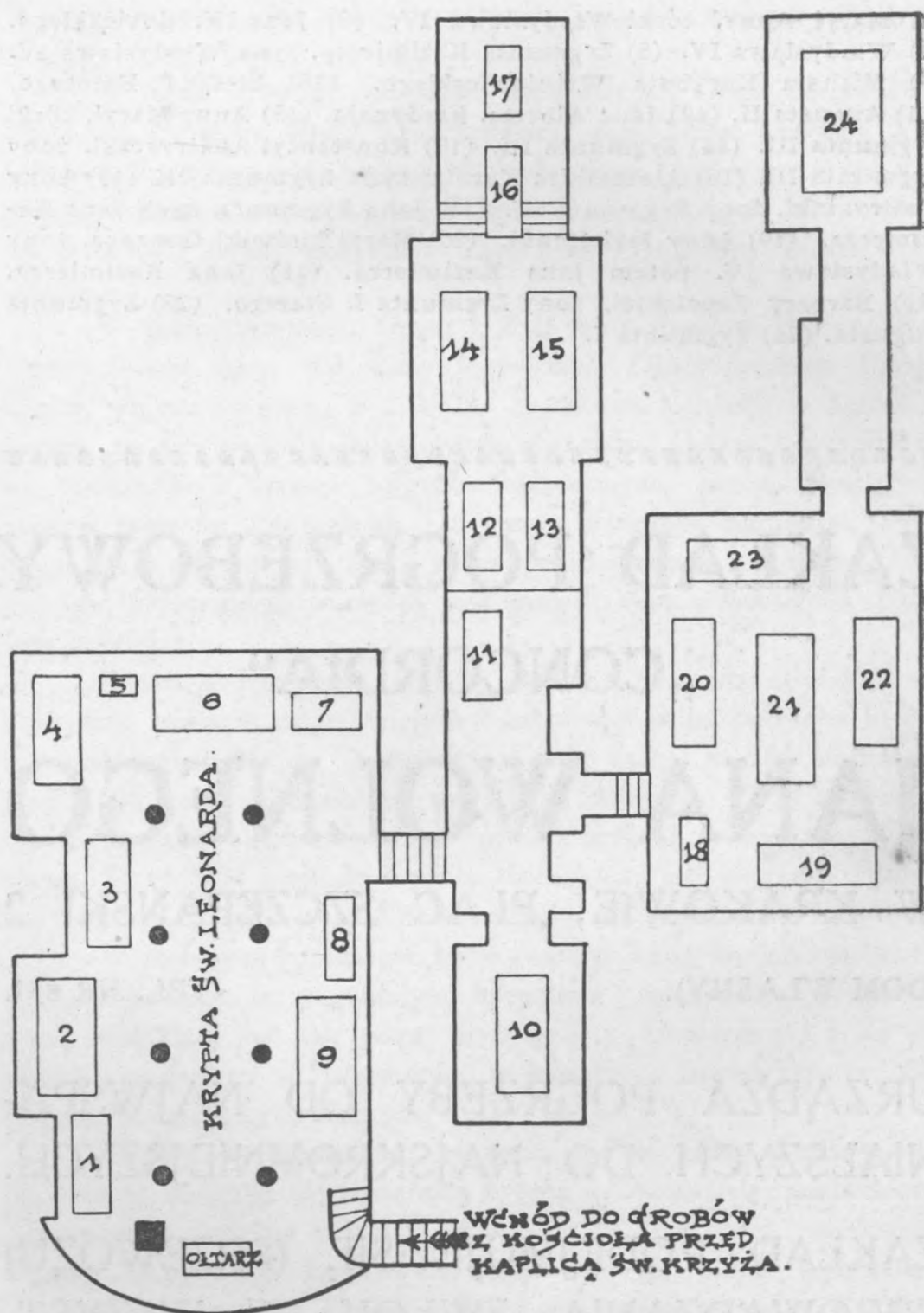
tami. *Relikwiarz* srebrny, w kształcie ręki, zawiera kość z ręki św. Stanisława. Na wielkim palcu pierścień w starożytnej oprawie, z chalcedonem, jest pamiątką po św. Stanisławie. *Relikwiarz* szczerzoty z głową św. Stanisława, drogimi kamieniami i perłami wysadzany, dar królowej Elżbiety, żony Kazimierza Jagiellończyka i jej synów: Jana Olbrachta i kardynała Fryderyka. Na przykrywie, z lewej strony, powyżej szafiru, czarny dyament w formie ostrosłupa, niepospolitej wartości. Na bokach relikwiarza, pod gotyckimi baldaszkami, artystycznie wyrzeźbione sceny, przedstawiające żywot i męczeństwo św. Stanisława. Cenny ten przedmiot wykonany został przez Marcina Marcinca, Krakowianina, nadwornego złotnika króla Zygmunta I. Waży 35 funtów. *Relikwiarz* złoty z XVI w., z relikwią św. Zygmunta, dar króla Zygmunta I, waży 154 dukatów. Ślicznie wyrzeźbione ze złota figury świętych: Stanisława, Wojciecha i Zygmunta. *Relikwiarz* w stylu gotyckim, zawiera relikwie św. Bronisławy, wyjęte z jej trumny na Zwierzyńcu. *Szkatułka*, wyrzeźbiona z kości słoniowej, pamiątką po królowej Jadwidze. *Infuła* z XV w. biskupa Strzemińskiego, z ciężkiego atlasu weneckiego, wyszyta wzorzyste perłkami. Po prawej stronie infuły *kielich* roboty włoskiej, filigranowej, prześlicznie emaliowany, dar biskupa Strzemińskiego. *Relikwiarz* srebrny, pozłacany, z pokrywą złotą, sprawiony przez królową Zofię, czwartą żonę Władysława Jagiełły, zawiera głowę św. Floryana. *Relikwiarz* srebrny św. Floryana, w kształcie ręki, dar biskupa Oborskiego z r. 1691. *Dzban* i *taca* włoskiego wyrobu, w stylu renesansowym. Dwa te przedmioty, misternie cyzelowane, należały do Krzysztofa Chodkiewicza.

W drugim rzędzie: „*Róża złota*“ w kształcie krzaka, darowana w r. 1736 przez papieża Klemensa XII królowej Maryi Józefie, żonie Augusta III. Bukiet, złożony z 13 róż, osadzony na złotym postumencie, waży 600 dukatów. *Relikwiarz* św. Wacława, srebrny, złożony, ozdobiony 36 dyamentami. *Obraz* Najśw. Panny z XII w. Powyżej obrazu *racyonał* biskupów krakowskich w kształcie dwóch stół, ze sobą się krzyżujących, cały perłkami (40.000 sztuk) szyty przez królową Jadwigę i przez nią w r. 1384 ofiarowany. Obok racyonału wisi *strzemień* złote, zdobyte przez Jana III Sobieskiego pod Wiedniem. *Relikwiarz* w kształcie monstrancyi, srebrny, pozłacany. W środku kryształowego naczynka, na złotej miseczce, cząstka gwoźdźca, którym Chrystus był do krzyża przybity. Tę re-

likwię przysłał Władysławowi Jagielle i żonie jego, Zofii, papież Marcin V w r. 1425. *Monstrancya* szczerozłota, dar biskupa Gembickiego, waży 7 funtów. *Monstrancya* srebrna, złocona, dar biskupa Oborskiego. Na szczycie krzyż, brylantami wysadzany, należał do Anny Jagiellonki. *Kielich* szklany z XIII wieku na podstawie srebrnej, pozłacanej, pamiątka po św. Jadwidze, księżniczce śląskiej, żonie Henryka Brodatego, używany przez nią jako kubek do picia wody. Powyżej wisi *krzyż* drewniany, obity złotą blachą, ozdobiony drogimi kamieniami, dar króla Kazimierza Jagiellończyka. W poprzecznym ramieniu krzyża, zrobionem jakby z wyprostowanej korony, 10 kaszt złotych, z oprawą szafirów nieszlifowanych, w połłużnem — 13 kaszt. Między kasztami złote sploty z kwiatów, ptaszków i orzełków Jagiellońskich. Dołem tarcze z orłem polskim, herbem Półkozic i herbem kapituły krak. (trzy korony). Poniżej, za szkłem, *infuła* św. Stanisława z XI w. Tło infuły adamaszkowe, złotem przerabiane i naszywane perełkami. *Pastorał* biskupa Małachowskiego. Poniżej Matki Boskiej Ostrobramskiej, *relikwiarz* św. Józefata Kuncewicza, umęczonego za wiarę przez prawosławnych mieszkańców Białorusi w r. 1623.

Na ścianie północnej, w pierwszej szafie od okna, na tle koronacyjnego płaszcza króla Stanisława Augusta Poniatowskiego: *Buńczuk* turecki, zdobyty pod Wiedniem w r. 1683. *Włócznia* św. Maurycego, dana przez Ottona III w r. 1000 Bolesławowi I. *Miecz* koronacyjny w pochwie z litej, srebrnej materyi. *Korona* Jagiellońska, odnaleziona w r. 1912 w Królestwie Polskiem pod wywróconą lipą. Kopia *korony* Kazimierza W. (oryginalna znajduje się w grobowcu królewskim. *Pałasz* księcia Józefa Poniatowskiego, ofiarowany temuż w dniu imienin przez wojsko polskie w r. 1808. *Miecz* w pochwie, misternej roboty, w dwóch miejscach skruszony na pogrzebie Zygmunta II w r. 1572, jako ostatniego potomka z rodu Jagiellońców. *Chorągiewka* z orłem i napisem: „Boże, zbaw Polskę“ i podusieczka ze złamanym krzyżem, pamiątki z powstania r. 1863. *Skrzyneczka* hebanowa, oszklona, w niej spinka od płaszcza (fibula), znaleziona w grobie Bolesława Śmiałego w Osyaku w r. 1839.

W szafie drugiej od okna: *Ornat* biały, którego środkowa kolumna zrobiona ze srebrnego pasa Tadeusza Kościuszki. *Kapa* ze srebrnej lamy, sprawiona przez biskupa Andrzeja Trzebickiego w r. 1670 do koronacji królowej Eleonory, żony Michała Korybuta

Plan grobów królewskich w katedrze na Wawelu.

Sarkofagi i trumny w grobach królewskich: (1) księcia Józefa Poniatowskiego. (2) Tadeusza Kościuszki. (3) Cecylii Renaty, żony Władysława IV. (4) Maryi Kazimiery, żony Jana III, Sobieskiego.

(5) Maryi Anny, córki Władysława IV. (6) Jana III, Sobieskiego.
(7) Władysława IV. (8) Zygmunta Kazimierza, syna Władysława IV.
(9) Michała Korybuta Wiśniowieckiego. (10) Stefana Batorego.
(11) Augusta II. (12) Jana Alberta, kardynała. (13) Anny Maryi, córki
Zygmunta III. (14) Zygmunta III. (15) Konstancyi Austriaczki, żony
Zygmunta III. (16) Aleksandra Karola, syna Zygmunta III. (17) Anny
Austriaczki, żony Zygmunta III. (18) Jana Zygmunta, syna Jana Ka-
zimierza. (19) Anny Jagiellonki. (20) Maryi Ludwiki Gonzaga, żony
Władysława IV, potem Jana Kazimierza. (21) Jana Kazimierza.
(22) Barbary Zapolskiej, żony Zygmunta I, Starego. (23) Zygmunta
Augusta. (24) Zygmunta I.

~ ~ ~ ~ ~

ZAKŁAD POGRZEBOWY

„CONCORDIA“

JANA WOLNEGO

W KRAKOWIE, PLAC SZCZEPAŃSKI 2

(DOM WŁASNY).

TEL. NR 331.

**URZĄDZA POGRZEBY OD NAJWSPA-
NIALSZYCH DO NAJSKROMNIEJSZYCH.**

**ZAKŁAD PODEJMUJE SIĘ (PRZEWOZU)
SPROWADZANIA ZWŁOK ZE WSZYST-
-- KICH KRAJÓW EUROPY. --**

~ ~ ~ ~ ~

Wiśniowieckiego. Na *szkaplerzu* orzeł, wypukło srebrem wyszyty, okolony 25 szafirami.

W szafie trzeciej, na prawo od ołtarza: *Ornat* ze srebrnej lamy, dar i robota Maryi Leszczyńskiej, żony króla Ludwika XV. *Ornat* biały, ofiarowany biskupowi Andrzejowi Lipskiemu przez Reginę Żółkiewską, prababkę króla Jana III Sobieskiego. Na środkowej kolumnie figury Chrystusa Pana i św. Andrzeja, dołem herb Grabie.

W szafie czwartej: *Ornat* z XVI w., z herbami Stefana Batorego Wilcze zęby, dar Anny Jagiellonki. *Ornat* fundacyi Piotra Kmity, wojewody krak., z r. 1503. Środkowa kolumna w kształcie krzyża, na niej siedm kwadratowych obrazków, złotem i jedwabiem na podkładzie z drzewa wypukło haftowanych, przedstawiających sceny z życia św. Stanisława. Od spodu wizerunek fundatora, trzymającego w obu rękach tarczę z herbem Szreniawa z krzyżem. *Ornat* ten, nieocenionej wartości, jest prawdziwem arcydziełem sztuki hafciarskiej.

Kosztowne przybory i sprzęty kościelne, gromadzone w skarbcu, ucierpiały wiele w ciągu wieków; zabierano je na potrzeby kraju, rabowali najezdcy. Jan Kazimierz w r. 1655 zabrał naczyń srebrnych wagi 1506 grzywien i złotych wagi 2922 dukatów. W r. 1656 zrabowali Szwedzi skarbiec, zabrali również srebrną trumnę św. Stanisława. W r. 1794 kapituła wydała Kościuszcze „na potrzebę Ojczyzny“ naczyń złotych wagi 320 dukatów i srebrnych 1896 grzywien.

W *archiwum kapitulnem* wiele cennych ksiąg średniowiecznych rękopiśmiennych, ze wspaniałymi inicjałami i miniaturami. Najstarszym zabytkiem jest tak zwany Ewangeliarz Emmeramski z XI w., pisany i malowany w Ratysbonie, w klasztorze Benedyktynów, dla cesarza niemieckiego, Henryka V.

Groby królewskie mieszczą się w kilku podziemiach. Na wstępie znajduje się romańska krypta św. Leonarda, pozostałość z pierwotnej katedry z końca XI w. Są to trzy nawy, zamknięte u góry sklepieniem krzyżowym, wspartem na ośmiu kolumnach z kapitelami, kształtu kostek o narożach zaokrąglonych. W absydzie ołtarz romański, projektowany przez sławnego francuskiego architekta, Violet le Duc'a. W oknie witraż, przedstawiający św. Leonarda, patrona więźniów, w pielgrzymiej szacie, trzymającego w ręce kajdany, podług kartonów Jana Matejki. W krypcie te

mieszczą się sarkofagi: Kościuszki kamienny, ks. Józefa Poniatowskiego marmurowy, królowej Maryi Kazimiery kamienny i króla Sobieskiego, sprawiony przez Stanisława Augusta, króla Michała Wiśniowieckiego, marmurowy, w stylu barokowym, sprawiony przez cesarza Franciszka Józefa. Oprócz tego: cynowe trumny w stylu barokowym króla Władysława IV i jego żony, Cecylii Renaty, a także trumienki ich dzieci.

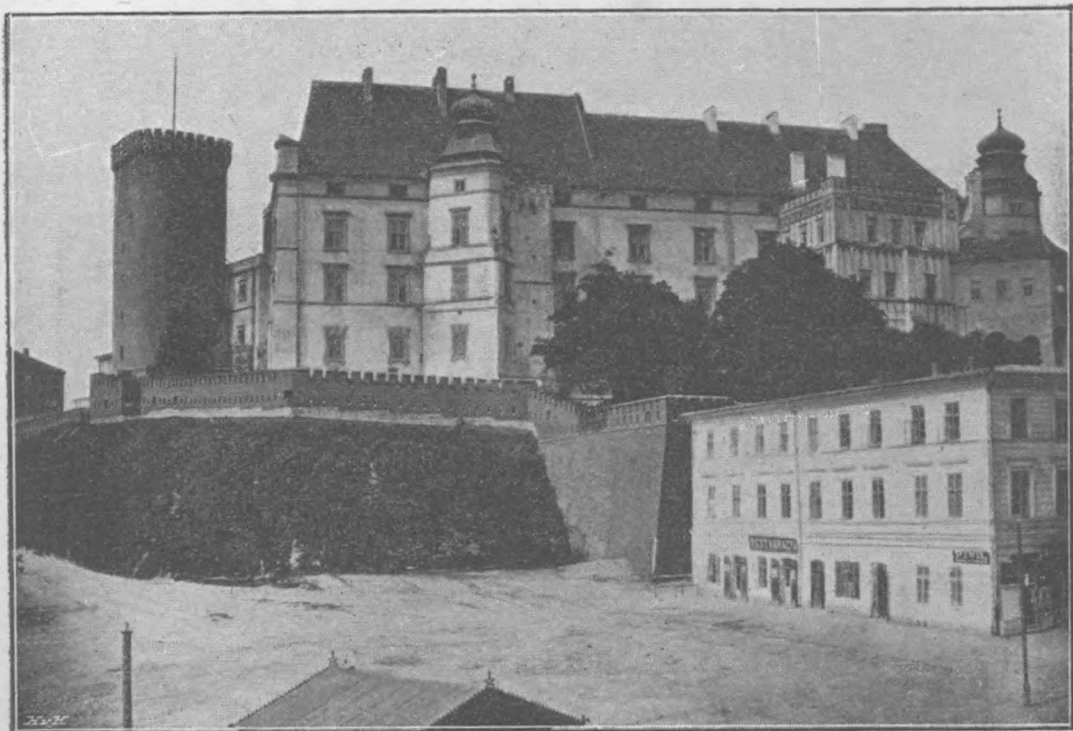
W dalszych podziemiach mieszczą się barokowe trumny: Zygmunta I, II i jego dwóch żon, arcyksiężniczek austriackich: Anny i Konstancyi, oraz królewicza Aleksandra Karola. W osobnem podziemiu spoczywa trumna cynowa Stefana Batorego, na której mieści się wizerunek wielkiego króla. Pod kaplicą Wazów barokowy sarkofag Jana Kazimierza oraz renesansowe trumny: Zygmunta Augusta i siostry jego, Anny Jagiellonki. Tam również trumny królowych: Barbary Zapolskiej, żony Zygmunta Starego i Maryi Ludwiki, żony dwóch braci, Władysława IV i Jana Kazimierza.

W sklepieniu grobowem, pod kaplicą Zygmuntowską, sarkofag jej fundatora, Zygmunta Starego. Tę kryptę oświetla lampa, naśladująca koronę Kazimierzowską.

Wyszedszy z katedry i kierując się na lewo, wchodzimy na obszerny plac, na którym wznosiły się dawniej dwa kościoły: pod wezwaniem św. Jerzego i św. Michała, dom psalterzystów fundacyi Długosza, pałacyk Zebrzydowskich, mieszkania księży wikaryuszów katedralnych i t. d. Budynki te zburzono w r. 1858, jak również kilka mniejszych baszt od południa. Po prawej stronie olbrzymi budynek poszpitalny, przeznaczony na pomieszczenie Muzeum Narodowego, które się obecnie przebudowuje wedle projektu architekta, p. Karola Skawińskiego, laureata konkursowego.

Skręciwszy na lewo, idziemy zwiedzić **Zamek** królewski. Na miejscu dawnego chrobackiego grodziszcza, na wzgórzu Wawelskiem, istniał w XII w. zamek drewniany, broniony rowem i wałem ziemnym z palisadami, którego nie mogli zdobyć ani Tatarzy w r. 1241, ani Konrad Mazowiecki w r. 1246. Zamek ten zgorzał w r. 1306. Kazimierz Wielki, który „zastał Polskę drewnianą, a zostawił muirowaną“, rozpoczął budowę królewskiego gmachu mieszkalnego z ciosowego kamienia w stylu gotyckim (ponad kościołkiem św. Idziego) oraz otoczył wzgórze Wawelskie muirowanemi warowniami i basztami. Z tych czasów pochodzi izba na parterze, t. zw. gotycka (patrz plan, Nr 26), w której ten król, wedle podania, miał życia dokonać. Około

r. 1393 Władysław Jagiełło podniósł mury obronne i zbudował trzy baszty przy bramie głównej, koło katedry. Spód jednej z nich tworzy obecnie platformę (poniżej wieży zegarowej). Po pożarze Zamku w r. 1499 włoski architekt, Franciszek delle Lore, wezwany przez Zygmunta I., buduje (1510–1516) wspaniałą rezydencję królewską w stylu renesansowym. Budowy dokończył (1530–1536) architekt Bartłomiej Berecci. Jego dziełem jest południowe skrzydło pałacu oraz krużganki **, okalające dziedziniec turniejowy. W latach 1549 i 1595 pożary nawiedzają zamek; restauruje go Zygmunt III i dobudowuje wieżę obok Kurzej Stopy oraz pokrywa dach miedzią, do-

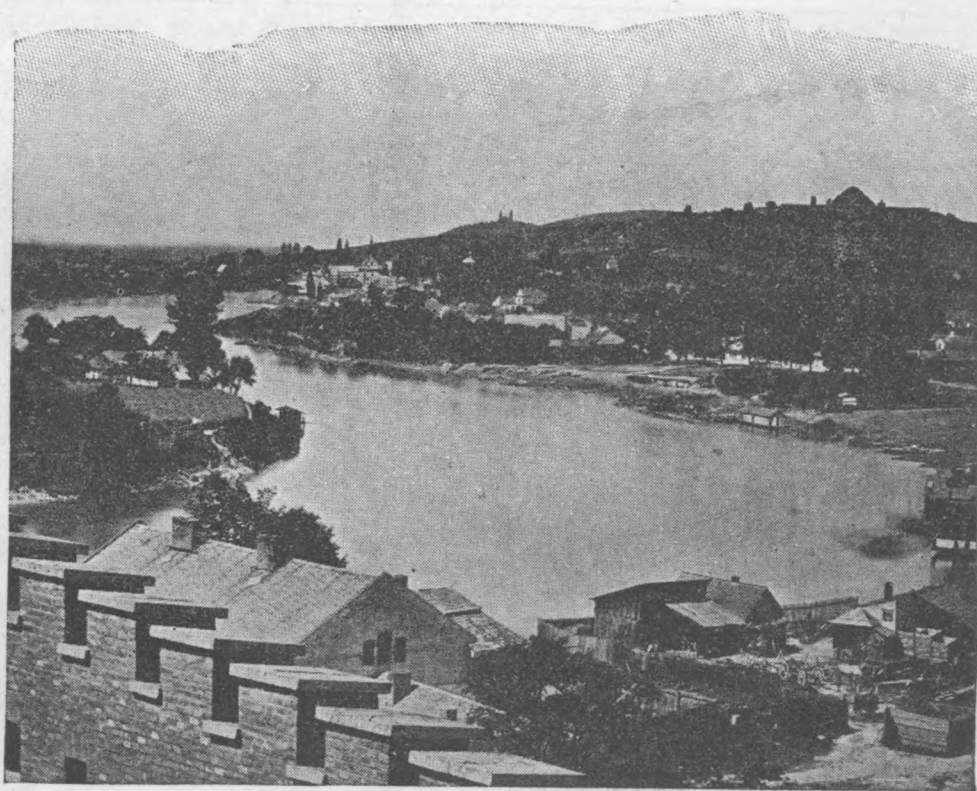

Wawel od strony kościoła Bernardynów.

starczoną z kopalni w Białogoni (pod Kielcami) przez kardynała Jerzego Radziwiłła. Z przeniesieniem stolicy kraju do Warszawy w r. 1609 upadło znaczenie Zamku, pożary zaś i rabunki Szwedów (ostatni w r. 1702) obracają pałac królewski w ruinę. W r. 1726 na Sejmie w Grodnie uchwalono corocznie po 30.000 złp. na restaurację Zamku, którą prowadził przez 6 lat biskup krakowski, Szaniawski. W r. 1768 zajęli Rosjanie Zamek, w r. 1772 zaś zdobyli go konfederaci barscy, wszedłszy na Zamek podziemnym kanałem od strony przedmieścia Rybaki. Przez trzy miesiące bronili się dzielnie na Zamku konfederaci, oblegani przez Rosjan, pod dowództwem Suwarowa, póki głód nie zmusił ich do kapitulacji. W czasie powstania Kościuszkowskiego zajmują Prusacy Zamek 15-go lipca 1794 r., zaś

6-go stycznia 1796 r. oddają go wojskom austriackim. Za Rzeczypospolitej Krakowskiej (1815—1846) w dawnych oficynach pałacowych urządzono schronisko dla ubogich, w zamku zaś koszary dla milicji. Po zajęciu Krakowa przez Austrię w r. 1846 królewską rezydencję zamieniono na koszary wojskowe. W r. 1848 z wału ziemnego między pałacem a murem zewnętrznym od strony ul. Kanoniczej Austriacy bombardowali Kraków.

W roku 1880 cesarz Franciszek Józef I, podczas swego pobytu w Krakowie, na prośbę deputacji obywatelskiej z całego kraju, zgodził się na uznanie Wawelu za jedną z rezydencji monarszych. Na

Widok z Wawelu.

mocy uchwały Sejmu z dnia 8 lutego 1897 wypłacono skarbowi wojskowemu 3,300.000 koron (w tem 800.000 koron ofiarowanych przez Krakowską Kasę Oszczędności) jako cenę kupna Wawelu ze szpitalami, oficynami, wozowniami i t. d. Wawel obecnie jest własnością kraju i ma służyć po wieczne czasy na pomieszczenie rezydencji cesarskiej.

W r. 1905 nastąpiło opróżnienie z wojska historycznej części Wawelu. Powołany przez Wydział krajowy komitet, na czele którego stał hr. St. Badeni, powierzył odnowienie Wawelu architektowi, p. Zygmuntowi Hendlowi. Na równorzędnem stanowisku z p. Hendlem jest od r. 1913 zaszczytnie znany architekt z Wiednia, p. Ignacy Sowiński. Cesarz przeznaczył z prywatnej szkatuły 100.000 koron

rocznie, a Sejm uchwalił takąż kwotę co roku przyczyniać się do restauracyi Zamku, którą rozpoczęto w roku 1905 od usunięcia wszelkich zmian, jakie w budowlach Zamku wprowadził dla celów swoich zarząd wojskowy.

Prześliczne kolumny, arcydzieło Bartłomieja Berecciego, uwolniono od obmurowań, dzięki czemu odzyskały one swój dawny wygląd, który czarował niegdyś gości królewskiego dworu.

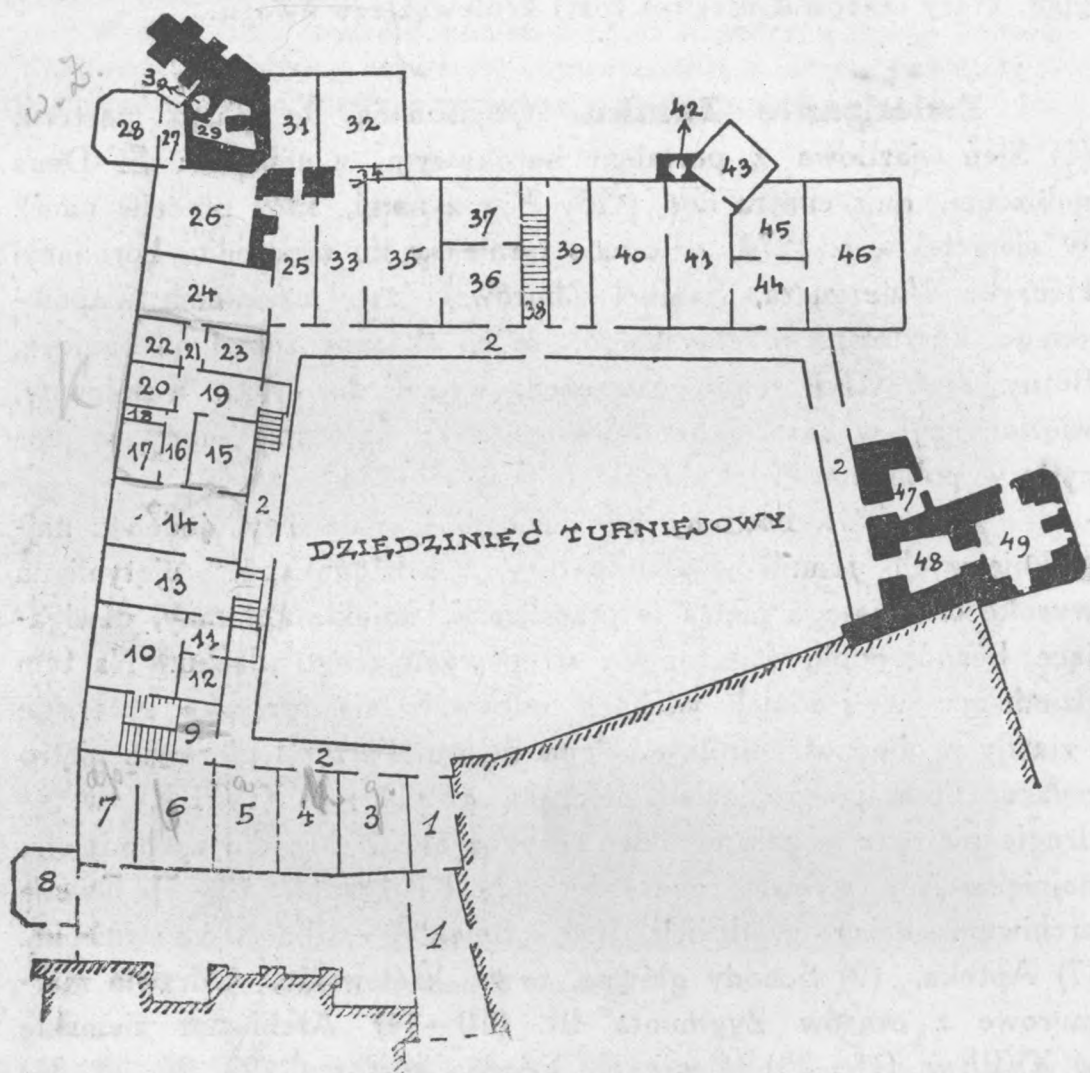
Zwiedzanie Zamku. Objaśnienia do planu parteru.

(1) Sień wjazdowa z portalem barokowym, z napisem: Si Deus nobiscum, quis contra nos (Gdy Bóg z nami, któż przeciw nam). W sieni tej w r. 1574, w czasie turniejów ku uczczeniu koronacyi Henryka Walezyusza, Samuel Zborowski zabił czekanem Wapowskiego, kasztelana przemyskiego, za co skazany został na banicyę. Butny Zborowski, mimo ostrzeżeń, wrócił do kraju, a pojmany, więziony był w baszcie Senatorskiej (49) i następnie ścięty na placu w pobliżu wieży Lubranki (43) w r. 1584.

Z sieni* wchodzimy na dziedziniec pałacowy, jeden z najpiękniejszych pomników architektury, z krużgankami,* ujętymi na wysokości drugiego piętra w prześliczne, smukłe kolumny, dźwigające bezpośrednio kasetonowy strop wystającego dachu. Na tym dziedzińcu w średnich wiekach odbywały się igrzyska rycerskie i zjazdy w obecności króla i całego dworu. Parter i pierwsze piętro pałacu, otaczającego dziedziniec, są gotyckie z XIV i XV w. — drugie piętro z węgarami okien i wykuszem w skrzydle zachodniem, najpiękniejszy wykwit renesansu. (2) Krużganki. (3—5) Dawne archiwum ksiąg grodzkich. (4) „Belek“ — izba dla strażnika. (7) Apteka. (9) Schody główne, t. zw. królewskie. Odrzwia marmurowe z czasów Zygmunta III. (10—14) Archiwum ziemskie w XVIII w. (14—23) Mieszkanie księdza kustosza. (24, 26, 28, 31) Dawny skarbiec koronny. W izbach tych przechowywano od czasów Łokietka korony, miecze koronacyjne, pasy, zbroje, płaszcze koronacyjne, traktaty z państwami ościennemi i t. p. Według kroniki OO. Kapucynów w Krakowie, skarbiec królewski został wywieziony w r. 1794 i ukryty w bezpiecznem miejscu.

(26) Izba gotycka z czasów Kazimierza Wielkiego. Sklepienie z żebrami profilowanemi, kamiennemi, wsparte na jednym filarze, na lewo od wejścia ślady kominka, na prawo drzwi, bliżej okna, prowadzą do sionki (27), z tej do sklepionego pokoju (28)

w wieży Zygmunta III, w spodzie której było więzienie. (31) Pokój ze sklepieniem żebrowanym, na dwóch zwornikach herby Jadwigi i Władysława Jagiełły. (32) Izba, w której, według podania, miał umrzeć Kazimierz W. † 1370.

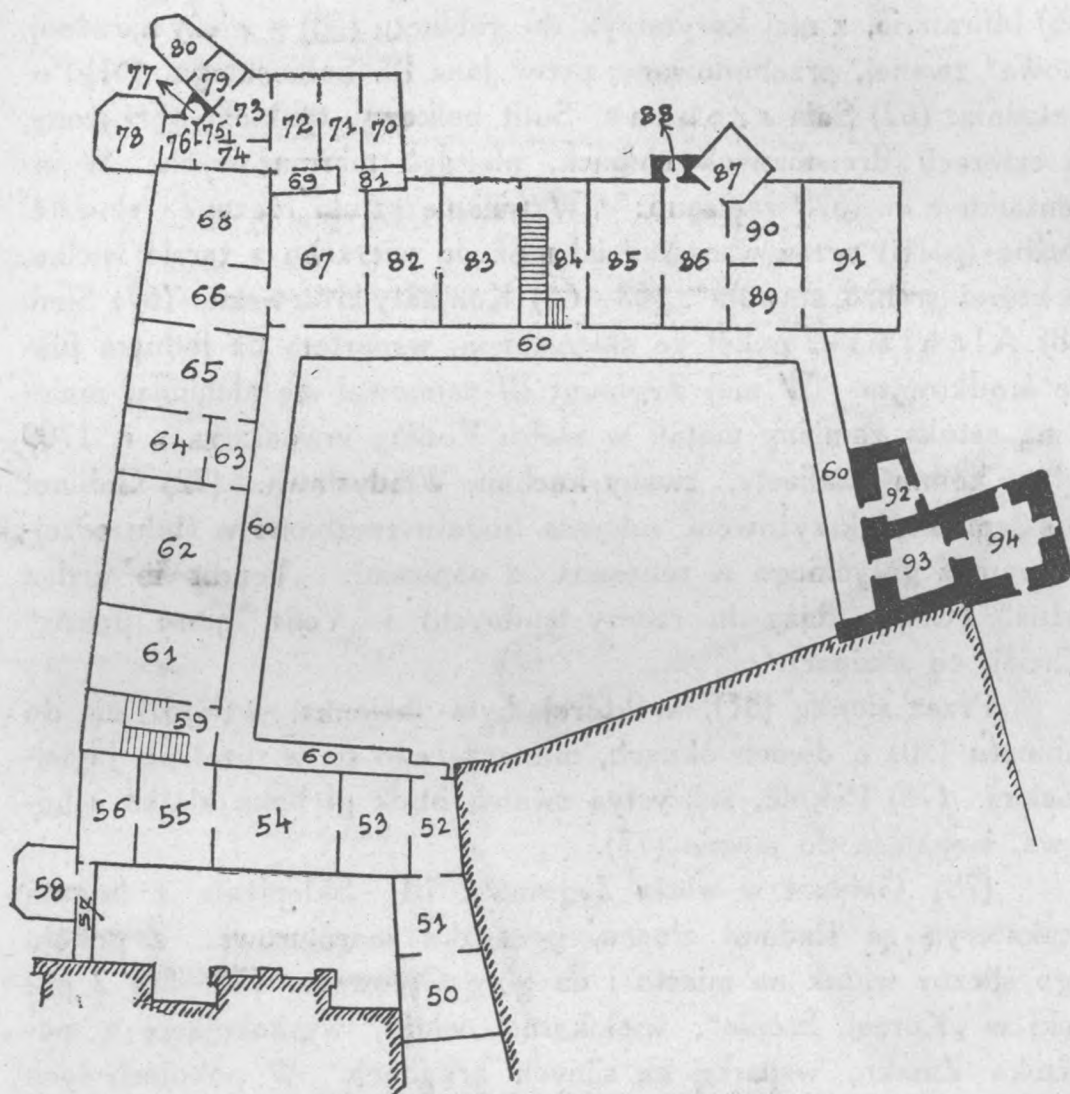

Plan parteru w pałacu królewskim.

(33) Kuchnia wielkorządcy. Nad drzwiami czterowiersz:

Oczy wszystkich w Tobie, Panie,
A Ty dasz im pokarm czasu potrzebnego
Otwierasz Ty rękę swoją
I wszelkiemu stworzeniu udzielasz błogosławieństwa.

(35—37) Mieszkanie wielkorządcy. (38) Schody boczne, t. zw. poselskie. (39) Sień, w której głęboka na 40 metrów w skale wykuta studnia. (40—46) Pokoje te służyły dla osób, na dworze królewskim przebywających. W r. 1787, w czasie pobytu Stanisława

Plan I-go piętra w pałacu królewskim.

Augusta, urządzono w nich cukiernię i kawiarnię. (48—49) Baszta Senatorska lub Olbromska, w parterze podziemne więzienie, zwane „Dorotką“, do którego było wejście z pierwszego piętra. U stóp tej wieży stracono w r. 1484 Krzysztofa Szafranca z Pieskowej Skały za rozboje i morderstwa, popełnione przez niego na kupcach krakowskich.

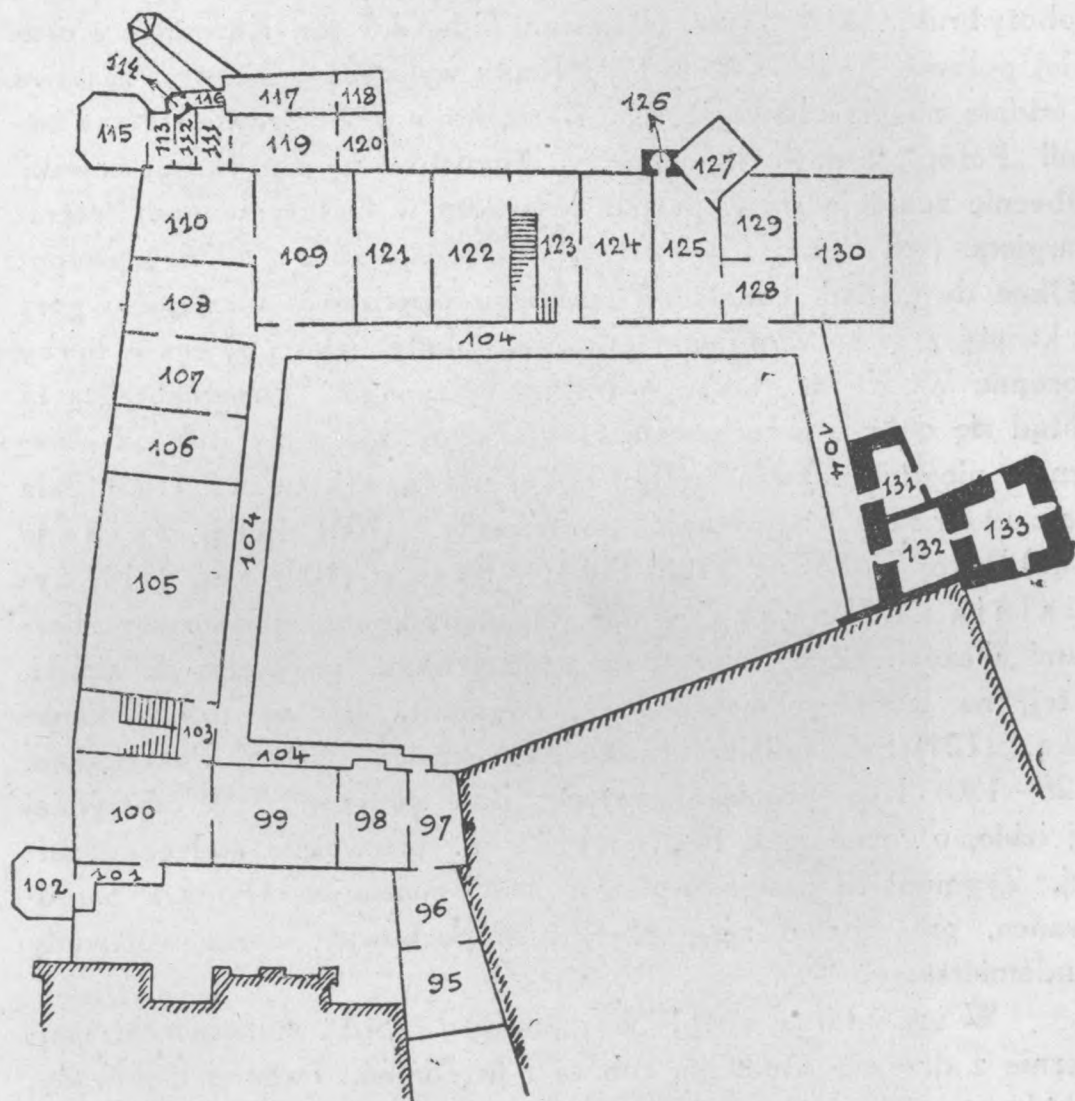
Budynek dwupiętrowy pomiędzy ścianą południową a bramą wjazdną mieścił dawniej kuchnie, stajnie, wozownie, śpichlerze i t. p. Drugie piętro dobudowali Austriacy.

Pierwsze piętro. (50—52) Izby nad sienią, w których w XVIII w. odbywały się sądy ziemskie. W ścianie południowej część okna romańskiego, pozostałość z dawnego kościoła z XIII w. (55) Sien. (56) Infirmieria, z niej korytarzyk do gabinetu (58) w wieży narożnej, „nową“ zwanej, przebudowanej przez Jana III, Sobieskiego. (61) Poczekalnia. (62) Sala s r e b r n a. Sufit belkowy, tynkiem obrzucony, na czterech drewnianych słupach, niegdyś marmurowych. W inwentarzu z r. 1679 zapisano: „W pułapie sztuki rzezane, złociste. Służba (półki) przez wszystką izbę aż do wierzchu z tarcie wielka, na której srebro stawało“. (63—66) Komnaty królewskie. (67) Sien. (68) Alchimia, pokój ze sklepieniem, wspartem na jednym filarze środkowym. W niej Zygmunt III zajmował się alchimią, mniemaną sztuką zamiany metali w złoto. Podług inwentarza z r. 1709 był tu komin szafiasty, zwany kuchnią Władysława. (72) Gabinet ze sklepieniem krzyżowym, odrzwia bogato rzeźbione w stylu przejściowym z gotyckiego w renesans, z napisami: „Tendit in ardua virtus“ (Cnota dąży do rzeczy trudnych) i „Velis, quod possis“ (Chciej, co możesz).

Przez sionkę (81), w której była łazienka, wchodzi się do gabinetu (70) o dwóch oknach, mieszczącego się w ryzalicie Jagiellońskim. (76) Pokoik, zakrystyą zwany, obok głęboka klatka schodowa, sięgająca do piwnic (77).

(78) Gabinet w wieży Zygmunta III. Sklepienie z bogatą sztukaterią ze śladami złocień, posadzka marmurowa. Z pokoju tego śliczny widok na miasto i na górę Ojcowską. (79—80) 2 pokoiki w „Kurzej Stopie“, wielokątnej wieży, wyskakującej z narożnika Zamku, wspartej na silnych arkadach. W pokojach tych mieszkała królowa Jadwiga, jak również Zygmunt I do r. 1536. Sądząc z zakończenia „Kurzej Stopy“ na wzór absyd kościelnych w kierunku linii świętej, t. j. ku wschodowi, wieża ta pierwotnie przeznaczoną była na kapliczkę. — Piękne odrzwia z herbem Wazów zostały wykute z marmuru chęcińskiego. Pod podłogą, która się wznosi 16 metrów ponad poziom, dwie kondygnacje piwnic. W skarpach, podpierających „Kurzą Stopę“, Piastowski orzeł, w kamieniu wykuty, świadczy, że budowę tej wieży rozpoczął Kazimierz

Wielki lub Władysław Łokietek. (82–83) Prywatne komnaty królewskie, w nich zamieszkiwała Barbara Radziwiłłówna, żona Zygmunta Augusta. (85) W izbie tej piękne odrzwia do locus secretus z napisem: „Nihil sine causa“ (Nic bez przyczyny). (87) Szatnia

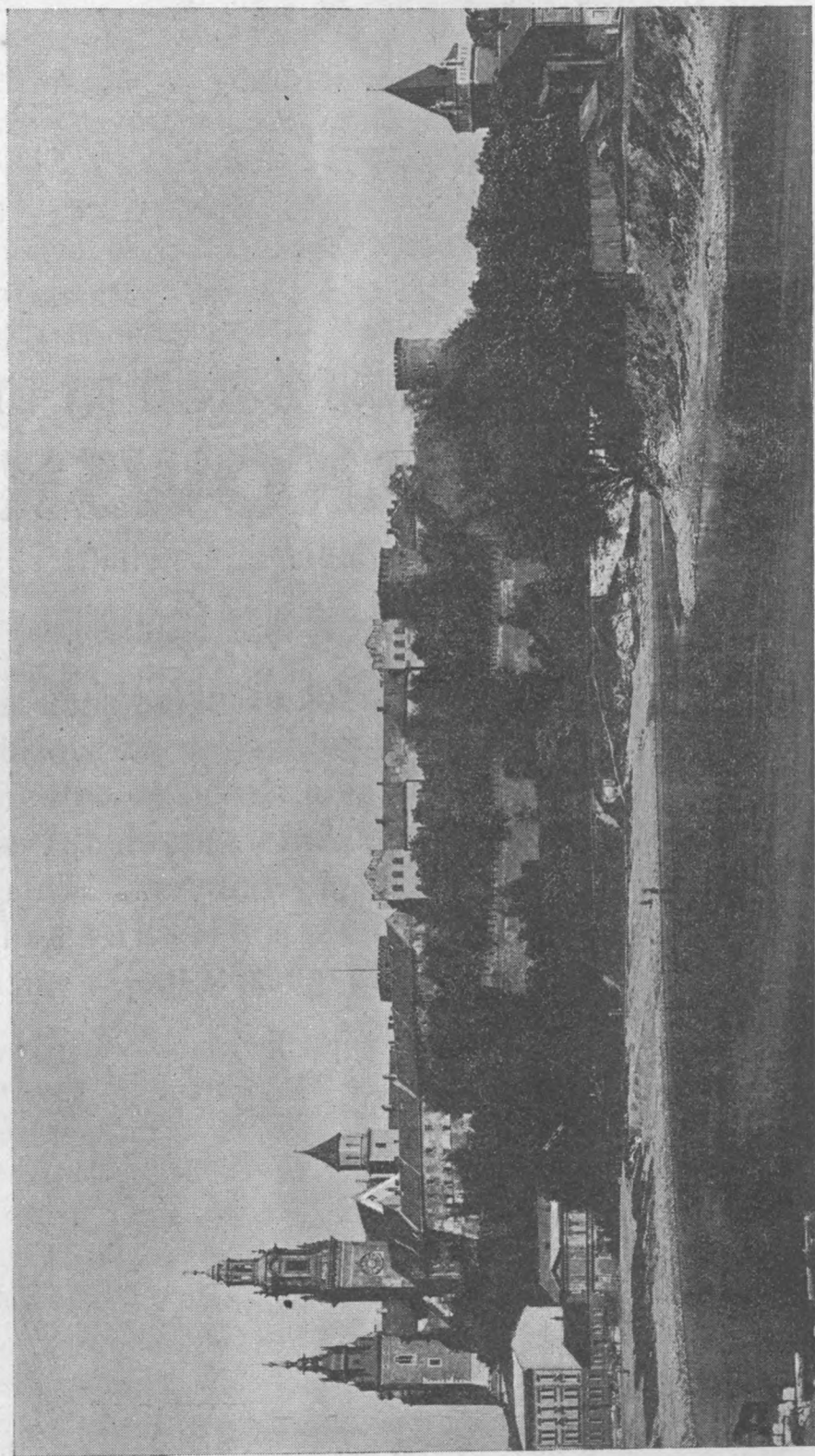
Plan II-go piętra w pałacu królewskim.

królewska. (86) Izba, z niej drzwi, prowadzące do okrągłej klatki schodowej (88), którą Henryk Walezy w r. 1574 potajemnie wyszedł na taras zamkowy, udając się do Francyi, gdzie jako Henryk III zasiadł na tronie. (90) Izba z pięknym stropem kasetonowym, belki profilowane. (91) W izbie tej ślad pięknie malowanego fryzu. (93) Wejście do więzienia, zwanego „Dorotką“.

Objaśnienia do planu II-go piętra:

(95—97) Pokoje królowych, z tych jeden zwano pokojem św. Jadwigi, córki Zygmunta I. Odrzwia od strony ganeczku z napisem: „Tempora mutantur et nos mutamur in illis“ (Czasy się zmieniają i my z nimi). W pokojach (98—99) za Zygmunta Augusta rozwieszone były na ścianach sławne gobeliny, zwane „Potopem“, roboty brukselskiej, które zastawia w Gdańsku Jan Kazimierz w drugiej połowie XVII w. W r. 1724 Rzpta wykupiła gobeliny z zastawu i oddała na przechowanie XX. Karmelitom w Warszawie, ci zaś wydali „Potop“ królowi Stanisławowi Augustowi na Zamek warszawski. Obecnie znajdują się w pałacu cesarskim w Gątczynie pod Petersburgiem. (98) Pokój z wykuszem. W inwentarzu z r. 1736 zapisano: „Okna dwa, nad jednym od wielkiego dziedzińca framuga u góry w kwiaty z gipsu wyrobiona misterną robotą, jako i gzyms w herby koronne W. X. Lit., także w frukta wyrzynane“. Ornamentacya ta dotąd się dobrze przechowała. (99) Pokój Syreny, tak od świecznika niegdyś nazwany. (100) Pokój marszałkowski. (105) Sala senatorska, największa na Wawelu. (106) Pokój szklany. (107) Pokój orłowy. (108) Pokój ptaszy. (109) Sień. (110) Sypialnia królewska, w niej wspaniały komin marmurowy z herbami Wazów. Z sypialni drzwi, bliżej okna, prowadzą do sionki, z tej, na lewo, gabinet w wieży Zygmunta III, na prawo kapliczka. (124) Sala jadalna, zwana „Taneczną“. (125) Poczekalnia. (128—130) Izba poselska, zwana „pod głowami“. W olbrzymiej tej izbie, o rozmiarach 16·6 m. × 12·2 m., pierwotnie audyencyonalnej, Zygmunt III przyjmował w r. 1605 poselstwo Dymitra Samozwańca, proszące o rękę Maryny Mniszchówny, córki wojewody sandomierskiego.

W inwentarzu z r. 1736 zapisano: „Sufit staroświecki, misternie z drzewa, stolarską robotą i przedniemi farbami malowany, w którym gęsto sadzone są piramidy snycerską robotą i malarskiem złotem wyłaczane, śrubami żelaznemi przykręcone, między którymi są głowy, snycerską, misterną robotą gęsto osadzone. W środku tego sufitu są 3 orły, oraz Pogoń i Wąż, także snycerską robotą, a naokoło izby są malowane osoby“. Kilka głów z tego sufitu znajduje się w Muzeum Matejki (3 sztuki), oraz w posiadaniu Stanisława hr. Tarnowskiego (4 sztuki) i w Muzeum Rumiancewa w Moskwie (29 sztuk).

Ogólny widok Wawelu.

Handel delikatesów, restauracja i pokoje do śniadań pod firmą

KAROL WOŁKOWSKI

w Krakowie, Tel. 366 - (właśc. L. Lewicki)

obecnie Rynek główny, L. 15 (róg ulicy Grodzkiej).

Poleca z komfortem urządzony lokal, składający się z sali dużej, małej, garderoby i gabinetów na wesela, rauty, pikniki i zebrania towarzyskie. Urządza całe zastawy od najtańszych do najwykwintniejszych tak we własnym lokalu, jak i w domach prywatnych. Wydaje obiady z trzech dań po K 1.10. Piwo pilzneńskie i bawarskie. Lokal otwarty do godz. 2-giej w nocy.

Obejrzawszy Zamek, skierujmy swe kroki w kierunku zachodnim obszernego placu ku czworokątnej baszcie z XV w., zwanej „Złodziejską“, w pobliżu której znajduje się legendarna **„Smocza jama“**. Jest to grotta, do której wejście zamykają poziomo leżące drzwi żelazne, prowadzące do klatki schodowej, głębokiej na 17 m. Grotta ma kształt łuku, którego cięciwa, czyli linia idealna, łącząca oba końce groty, długa na 58·5 m., biegnie od południo-wschodu na północny zachód, czyli prawie równoległe z Wisłą. Teren groty o powierzchni 234 m. kw. leży 1·5 m. poniżej wzgórza wawelskiego, obniża się zaś w kierunku północno-zachodnim do 20·5 m. Wysokość groty największa wynosi 6·3 m., szerokość 7·5 m. Utworzenie groty geolog prof. Alth przypisuje działaniu fal morza Północnego, którem w zamierzchłych wiekach była zalana cała równina środkowej Europy. Wisła nigdy w tej wysokości nie płynęła. W XVI i XVII w. w grocie był szynk wielkorządowy, do którego wejście z gościńca od strony przedmieścia „Rybaki“ zamurowano w drugiej połowie XVII w. Z placu nad grota rozległy widok na kopiec Kościuszki, Bielany (od zachodu), Krzemionki z kopcem Krakusa (od południo-wschodu). — W murze fortecznym, ponad gościńcem od Wisły, widnieje tablica kamienna z napisem: „Krakus, Xiąże Polski, panował między 730—750 r. W tem miejscu jest jama, w której zabiwszy smoka, osiadł na Wawelu i fundował miasto Kraków“. Idąc wzdłuż gmachu dawnego szpitala wojskowego, dochodzimy do okrągłej baszty Sandomierskiej z XV w. Nieco dalej brama, przez którą wychodzimy na malowniczą drogę, wiodącą ku Stradomiowi. Po prawej stronie drogi **klasztor i kościół Bernardynów** w stylu barokowym, fundowany przez Zbigniewa Oleśnickiego w r. 1454. W kościele trzy olbrzymie piękne o b r a z y, malowane przez ks. Fr. L e x y c k i e g o, Bernardyna, w w. XVII, przedstawiające, według Rubensa, „Wieczерę Pańską“, „Ukrzyżowanie“ i „Drogę na Golgotę“. W zakrystyi cenne g o b e l i n y i zabytki kościelne. Nieco dalej na Stradomiu po lewej stronie **kościół Misyonarzy** z pięknym barokowym portalem, fundowany w pierwszej połowie XVII w. Idąc dalej Stradomiem, dochodzimy ulicy Dietlowskiej (dawniej odnoga Wisły, zasypała za prezydenta miasta Dietla), którą przeciąwszy, wchodzimy w ulicę Krakowską, najbardziej ruchliwą i malowniczą ulicę w dzielnicy, zwanej Kazimierzem, w której stoją trzy starożytne kościoły, godne widzenia.

Przy ul. Skałecznej stoi **kościół Augustyanów**, pod wezwaniem **św. Katarzyny**, ** fundacyi Kazimierza W., jeden z najczystszych zabytków budownictwa gotyckiego w Krakowie. Wejście do kościoła prowadzi przez kruchtę z pięknie rzeźbionymi portalami, wzniesioną przez Zbigniewa Oleśnickiego w XV w. W barokowym wielkim ołtarzu * z r. 1630 obraz z XVII w., przedstawiający św. Katarzynę. Na ścianach w presbiteryum 8 dekoracyjnych obrazów z XVII w. ze scenami z życia św. Augustyna. W prawej nawie bocznej prześliczny renesansowy pomnik ** grobowy Wawrzyńca Spytki Jordana, kasztelana krakowskiego † 1568 i jego rodziny, dłuta Pawła Wadowskiego z r. 1593. Na ścianie lewej mamy tryptyk św. Jana Jałmużnika ** XVI w. (o otwarciu zgłosić się do zakrystyana), oraz cenny starożytny kobierzec ** z XV w. wyrobu francuskiego. Godne widzenia: krużganki, oraz zakrystya ze sklepieniem gotyckiem, wspartem na jednym filarze. Na zwornikach widnieją litery Ka - zy - mi - r. Po drugiej stronie ulicy klasztor Augustyanek, połączony z kościołem św. Katarzyny małowniczym sklepieniem przejściem ponad ulicą.

Opodal **kościół Paulinów na Skałce**, pod wezwaniem **św. Michała**, położony na skalistym wzgórzu nad Wisłą, zwanem „Skałką“, gdzie poniósł śmierć męczeńską w r. 1079 z rąk króla Bolesława Śmiałego św. Stanisław, biskup krakowski. Obecny kościół, w stylu późno barokowym, stanął w latach 1733—1751 na miejscu dawnego gotyckiego, zburzonego w r. 1733. W wielkim ołtarzu obraz św. Michała, pendzla Tadeusza Konicza z XVIII w. W lewej nawie, na predelli ołtarza św. Stanisława, umieszczono za szkłem legendarny pień drzewa ze śladami krwi św. Męczennika. W prawej nawie ołtarz z wierną kopią obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Obok pomnik ks. Kordeckiego, † 1673, obrońcy Częstochowy. W krypcie pod kościołem mieszczą się groby zasłużonych (wejście 30 hal. od osoby). Spoczywają tu zwłoki: Jana Długosza † 1480, kronikarza i fundatora klasztoru, Wincentego Pola † 1872, Lucyana Siemieńskiego 1878, J. I. Kraszewskiego † 1887, Teofila Lenartowicza † 1893, Adama Asnyka † 1897, Henryka Siemiradzkiego † 1902, oraz Stanisława Wyspiańskiego † 1908. Obok kościoła sadzawka, do której, według podania, wrzucono zwłoki św. Stanisława, otoczona piękną balustradą kamienną, wzniesioną przez biskupa krak., Jakóba Zadzikę, w XVII w.

Ulicą Krakowską dochodzimy do placu Wolnica, pośrodku którego stoi gmach dawnego ratusza z czasów Zygmunta I, zdobny wysoką renesansową attyką; obecnie szkoła miejska. Przy tymże placu wznosi się **kościół Bożego Ciała** ** w stylu gotyckim z XIV w., należący do klasztoru Kanoników Lateraneńskich, fundowanego przez Władysława Jagiełłę w r. 1405. Na ścianie frontowej kamienne płaskorzeźby świętych, oraz herby Jagiellonów. Olbrzymich rozmiarów

wielki ołtarz z r. 1634 w stylu barokowym, należy do najwspanialszych w Krakowie. W presbiterium dwupiętrowe stalle * z XVII wieku z malowidłami na zapleckach, przedstawiającymi sceny z życia św. Augustyna. W prawej nawie renesansowy pomnik * Augustyna Kotficza, burgrabiego krakowskiego,

† 1550. Do tejże nawy dobudowano w r. 1642 renesansową kaplicę, * w której przechowuje się starożytny obraz N. P. Maryi, na desce malowany, cudami słynący. W lewej nawie renesansowy kamienny ołtarz, * na mensie trumna ze zwłokami błogosławionego Stanisława Kazimierczyka, † 1489. Na ścianie, po obu stronach ołtarza, zawieszono 11 na drzewie malowanych obrazków, przedstawiających doznane cuda. W r. 1655 mieszkał w gmachu klasztor-nym Karol Gustaw i stąd kierował oblężeniem Krakowa. Godne widzenia: zakrystya i skarbiec.

Kościół Bożego Ciała.

Wśród licznych bożnic na Kazimierzu najstarszą jest t. zw. **Stara synagoga**, przy ul. Szerokiej, mocno w ziemię zapadła, zbudowana w r. 1407, ze sklepieniem gotyckiem i renesansową attyką. Stoi ona przy dawnym murze miejskim i okna ma w nim. Wewnątrz godne widzenia: skarbonka z r. 1407, ołtarz renesansowy z końca XVI w. i klatka z żelaza kutego z XV w., otaczająca podium.

Na Podbrzeziu synagoga postępowych żydów w stylu romańskim.

Wracając ku śródmieściu ulicą Krakowską, zbliżamy się na nowo do stóp wzgórza wawelskiego. — Rozwija się przed nami jedna z osobliwości Krakowa, słynne **plantacye**, *** zwane powszechnie „plantami“, otaczające śródmieście prawie dokoła zielonym pierścieniem. Nie dochodząc do ul. Grodzkiej, skierujemy się na prawo plantami do wylotu ul. Siennej. Po prawej stronie na skrzyżowaniu kilku ulic (z których ul. Starowiślną najbliżej do nowo otwartego mostu na Wiśle) spostrzegamy narożny gmach głównej poczty, obok niego strażnicę pożarną, następnie gmach, zwany „na Kotłowie“ i kasyno wojskowe. — Nieco dalej spostrzegamy po lewej stronie charakterystyczne mury klasztoru i **kościół Dominikanek**, zwanego na „Gródku“. Gmachy te powstały na miejscu siedziby krakowskiego wójta, Alberta, który podniósł bunt przeciw Łokietkowi; później był to pałac Tarnowskich, od których nabyła go Anna Lubomirska i osadziła tam zakonnice reguły św. Dominika w r. 1621.

Od klasztoru Dominikanek rozwija się jedna z najbardziej interesujących starych ulic krakowskich: zdążająca do Rynku głównego ul. Mikołajska,* przecięta malowniczo ulicą św. Krzyża. Przedłużeniem ulicy Mikołajskiej od strony plant jest ul. Kopernika, gdzie znajduje się **kościół**, pod wezwaniem **św. Mikołaja**, który pierwotnie należał do OO. Benedyktynów w Tyńcu. Zniszczony w czasie wojen szwedzkich, został przebudowany w stylu barokowym. Z dawnych zabytków pozostały w kościele: odrzwia gotyckie zakrystyi, chrzcielnica i tryptyk z XV w., a na cmentarzu pręgierz gotycki. — Nieco dalej, okazały **kościół Jezuitów**, oraz zakłady kliniczne uniwersyteckie, szpital krajowy św. Łazarza, a wreszcie obserwatorium astronomiczne, wzniesione staraniem Jana Śniadeckiego i piękny ogród botaniczny.

Wracając ulicą Kopernika, zbaczamy na prawo w ulicę Radziwiłłowską, gdzie u wstępu widzimy wykwintny **gmach Towarzystwa lekarskiego**, którego wnętrze (wielka sala zebrań i mała sala czytelniana na I piętrze, oraz klatka schodowa) jest cennym dziełem sztuki dekoracyjnej, skomponowanym w całości przez **Stana Wyspiańskiego**. Do najpiękniejszych szczegółów należy śliczna balustrada w klatce schodowej i lampa, która ją z góry oświetla (motyw kryształków śniegu).

Kościół św. Krzyża.

Wnętrze kościoła św. Krzyża.

Z ul. Kopernika zwracamy się na prawo i dążymy dalej przez plantacje, do których bezpośrednio dotyka skwer, okalający **kościół św. Krzyża** ** tuż obok Teatru miejskiego. Była to niegdyś świątynia romańska, wzniesiona przez biskupa krakowskiego Fulkona (Pelkę) w r. 1200 w stylu gotyckim, którą przebudowano w XIV wieku. W środku nawy,

smukły, okrągły filar, z którego rozsuwają się żebra gwieździstego sklepienia. Godne widzenia: renesansowy ołtarz Matki Boskiej, po prawej stronie nawy, oraz tryptyk, umieszczony po lewej stronie wieży. Są to zabytki z XVI w. Ołtarz wielki, stalle w presbiterium, ambona i chór z organami pochodzą z XVII w. Pięknym zabytkiem średniowiecznej sztuki jest kunsztowna chrzcielnica (baptisterium), odlana z brązu w r. 1420 przez Jana Fredentala, ludwisarza. — W latach 1896—1897 kościół odrestaurowano pod kierunkiem architekta Zygmunta Hendla.

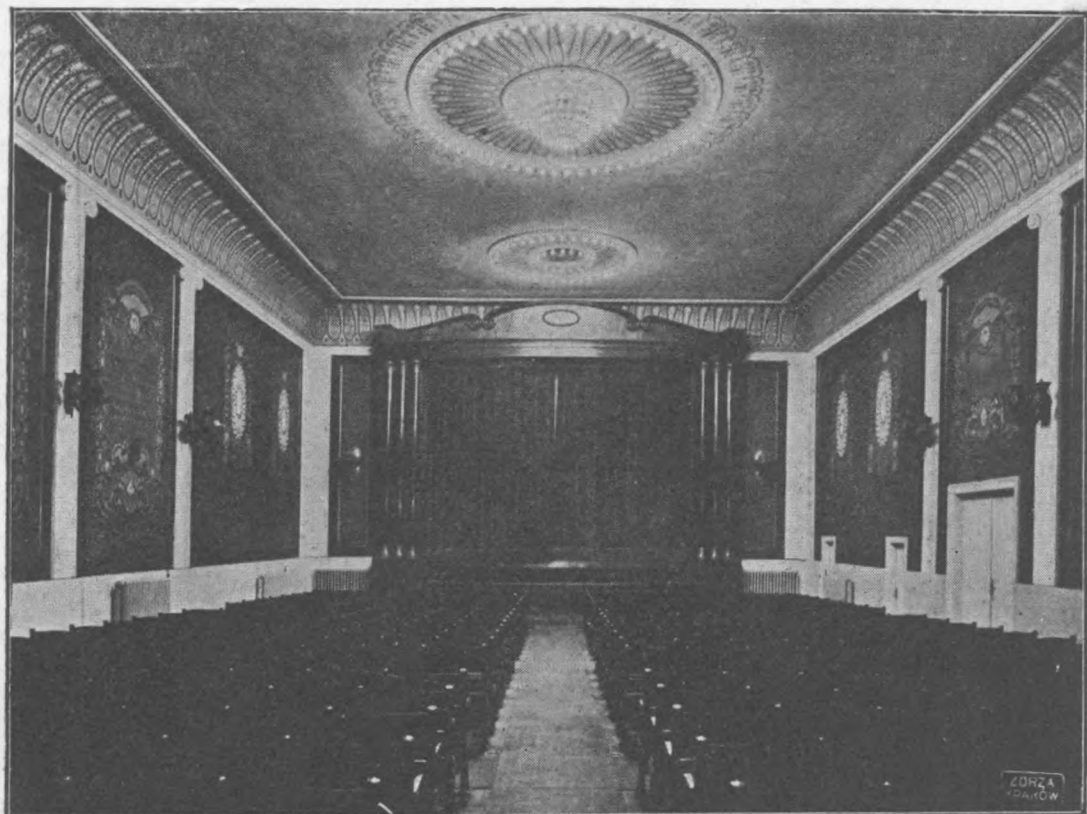
Teatr miejski imienia Juliusza Słowackiego.

Obok tego kościoła, frontem do wylotu ul. Szpitalnej, wznosi się okazały gmach **Teatru miejskiego** imienia Juliusza Słowackiego, wzniesiony w r. 1894, według planów prof. Jana Zawiejskiego, w stylu renesansowym. Klatka schodowa, w której ustawiono popiersie ś. p. Kruzera (który przyczynił się znaczną kwotą do budowy), przedstawia się bardzo ozdobnie. Główną ozdobą sali, mieszczącej do 1000 widzów, jest z a s ł o n a, ** pendzla Henryka Siemiradzkiego, wykwintny, kolorystyczny obraz, o powierzchni 100 m. kw.

Przed teatrem **pomnik hr. Aleksandra Fredry**, dłuta Cypryana Godebskiego; od strony zaś plant, obok teatru, **pomnik Michała Bałuckiego**, wykonany przez T. Błotnickiego.

Kurtyna w Teatrze miejskim.

TEATR ŚWIETLNY „UCIECHA“

W KRAKOWIE, UL. STAROWIŚLNA 16

Wytwornie urządzony lokal.

Architektura i wnętrze według projektów artysty-malarza Henryka Uziembły.

Pierwszorzędne przedsiębiorstwo kinematograficzne.

W pobliżu teatru spostrzegamy resztki muru warownego z czterema basztami z XV w.

Pierwsza baszta od ul. Szpitalnej, zbudowana z cegły wzorzystej, polerowanej, należała do cechu pasamoników, druga, Floryńska, do kuśnierzy, trzecia do stolarzy, czwarta do cieśli. W r. 1626 takich baszt, bronionych przez cechy, było 56. Zburzone zostały, z wyjątkiem czterech, powyżej wymienionych, na początku XIX w.

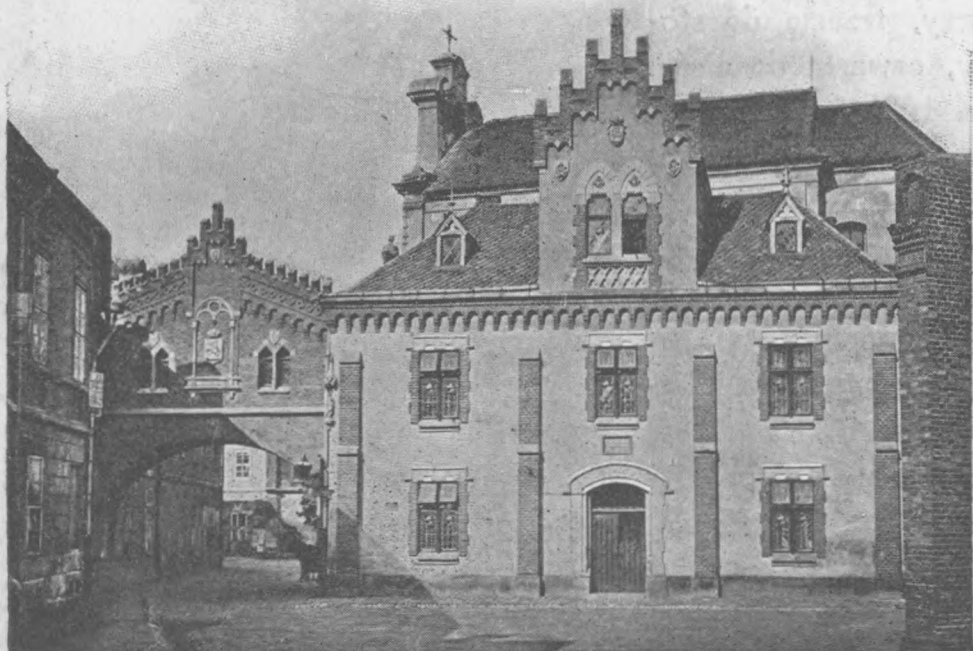
Baszta bramna Floryńska*** zamykaną była w razie niebezpieczeństwa t. zw. broną, ciężką kratą żelazną, pionowo spuszczaną w ciosowych fugowaniach, dobrze zachowanych. W sklepieniu przejściu baszty znajduje się ołtarzyk ze starożytnym obrazem Matki Boskiej, na piętrze kapliczka w stylu gotyckim. Tuż obok baszty t. zw. **barbakan** albo **rondel***** (barbakas —

z arabskiego, rondello — z włoskiego), jedyny zabytek budownictwa fortyfikacyjnego z XV w. w Europie. Służył on nie tylko do obrony, lecz także do zbierania się załogi miejskiej przed zamierzoną wyprawą na oblegającego nieprzyjaciela.

Brama Floryńska.

Barbakan połączony był z basztą Floryańską murowanym, sklepieniem korytarzem, zwodzony zaś most, przerzucony nad głęboką fossą, zasilaną wodą z Rudawy, łączył go z przedmieściem, zwanem Kleparz. Część rondla z trzecim, najniższym rzędem strzelnic armatnich, leży poniżej poziomu ulicy. Warto zwiedzić kryte ganki* na najwyższym piętrze, zawieszone na wspornikach, ozdobione siedmioma, ostro zakończonymi wieżyczkami. W gankach

Wejście do muzeum XX. Czartoryskich.

tych spostrzegamy górą strzelnice, u spodu zaś t. zw. machikuły, otwory do lania gorącej smoły i rzucania kamieni na oblegającego nieprzyjaciela. Wewnątrz, od strony dziedzińca, obiega wkoło gmachu ganek, służący ongi dla obsługi dział. W r. 1910 ustawiono na dziedzińcu wóz Drzymały.

W pobliżu bramy Floryańskiej znajduje się muzeum Czartoryskich, do którego dotyka **kościół Pijarów** z XVIII wieku, o pięknej fasadzie rokokowej. Na balustradzie ganku, przed kościołem, biust ks. Stanisława Konarskiego, dłuta Tadeusza Błotnickiego.

Przy ulicy św. Jana (róg ul. św. Tomasza) stoi **kościółek św. Jana Ewangelisty** z klasztorem zakonnic, zwanych Prezentkami. Jest to fundacya, jak tradycya twierdzi, słynnego Piotra Własta Dunina, który wznieść miał w Polsce 77 kościołów muryowanych. Z pierwotnej budowli romańskiej zachowały się tylko ślady w grubych murach i w absydzie: wewnątrz kościół stracił swój dawny charakter.

Ulica św. Jana była do niedawnych czasów rodzajem dzielnicy „St. Germain“, wyłącznie prawie przez rodziny arystokratyczne zamieszkiwanej. Kilka domów zachowało dotąd ślady przeszłości. I tak n. p. „Hotel Saski“, którego front wychodzi na ulicę Sławkowską, był do r. 1574 zborem protestanckim (Bróg), potem kościółkiem z klasztorem Bernardynów, w początku XIX w. otrzymał dzisiejsze przeznaczenie. Dom Nr 15, pałac ks. Lubomirskich, mieści zbiór znakomitych obrazów i mebli staroświeckich. Dom Nr 20, z pięknym portalem barokowym, ze stylową kratą przed klatką schodową i balustradą. Dom Nr 22 był ongi własnością Montelupich, następnie mieścił się tam klasztor Bonifratrów i kościół św. Urszuli, od r. 1830 do 1842 teatr, następnie szkoła realna. Na rogu ulic Sławkowskiej i św. Marka znajduje się gmach **Akademii Umiejętności**. W przedsionku, marmurowy posąg Kopernika, dłuta Walerego Gadomskiego. Naprzeciw gmachu Akademii Umiejętności wznosi się **kościół św. Marka** fundacyi Bolesława Wstydlivego.

Skoro wrócimy ulicą Sławkowską ku plantacyom, po prawej stronie widzimy dzielnicę miasta, K l e p a r z, która niegdyś tworzyła osobną osadę, zwaną także Florencją. Pomiedzy Rondlem a ulicą Sławkowską, naprzeciwko Muzeum Czartoryskich, urządzono sztuczną sadzawkę, nad której brzegiem widnieje posąg „Bojana“ Welońskiego. Od Rondla ciągnie się ul. Warszawska, poprzedzona placem Matejki. Na rogu tego placu i ul. Basztowej stoi gmach **Akademii sztuk pięknych** (założona w r. 1818, szczyciła się przez szereg lat dyrekturą Jana Matejki, wydała wielu znakomitych artystów-malarzy, a dziś znajduje się u szczytu rozwoju), obok niej wznosi się gmach Dyrekcyi kolei państwowych. Naprzeciw tych dwóch gmachów, na środku placu Matejki, frontem ku Barbakanowi, wznosi się spiżowy konny p o m n i k J a g i e ł ł y, dłuta Ant. Wiwulskiego, ofiarowany w r. 1910 Krakowowi przez Ignacego Paderewskiego na pamiątkę 500-nej rocznicy zwycięstwa pod Grunwaldem.

Przy ul. Warszawskiej stoi **kościół św. Floryana**, bardzo starej fundacji. Na miejscu pierwotnego kościoła romańskiego z r. 1184, który zgorzał, wystawiono gmach gotycki w r. 1306. Po najeździe Szwedów w r. 1655, którzy tę drugą świątynię zniszczyli, przebudowano ją w stylu barokowym. W kościele tym spoczywały zwłoki królów, przywiezione do Krakowa, przed uroczystym pogrzebem. Godnymi widzenia w kaplicy bocznej na prawo: gotycki ołtarz szafiasty św. Jana Chrzciciela ** z XV w., domniemane dzieło Wita Stwosza i cztery obrazy ** Hansa Suessa v. Kulmbach z r. 1516.

W zakrystyi przechowuje się srebrny relikwiarz, dar Jagielly, zdobyty pod Grunwaldem. Relikwiarz był własnością komtura krzyżackiego, jak świadczy napis na podstawie i data wykonania, r. 1365.

Wróciwszy ku plantom, spostrzegamy na rogu ulic Basztowej i Długiej gmach krakowskiej **Izby handlowej**, uwieńczony u szczytu kulą przeźroczą, przedstawiającą glob ziemski, symbol handlowego ruchu. Wewnątrz wielka sala posiedzeń, ** urządzona podług pomysłu prof. J. Mehoffera; jestto jedno z najpiękniejszych nowoczesnych wnętrz krakowskich.

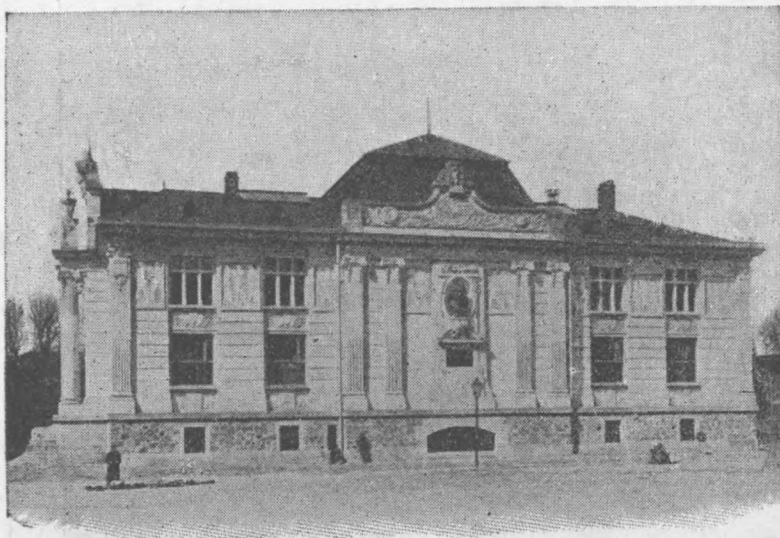
Na sztucznie usypanym wzgórku na plantach spostrzegamy marmurową grupę, przedstawiającą króla Władysława Jagiellę i królową Jadwigę, dłuta Oskara Sosnowskiego. Na prawo od tego wzgórka znajduje się wylot ulicy Krowoderskiej, przy której stoi **klasztor** z kościołem barokowym, zbudowanym przez biskupa krak., Jana Małachowskiego, w XVII w. dla zgromadzenia **Wizytek**.

Narożnik ulic Krowoderskiej i Basztowej tworzą gmachy **Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń**, z których środkowy ozdobiony jest u szczytu balustradą i grupami kamiennymi. Wewnątrz piękny dziedziniec, otoczony krużgankiem renesansowym i wspaniała sala posiedzeń, projektowana przez Tomasza Prylińskiego, odnowiciela Sukiennic. Dalej cokolwiek, na plantacyach, rzeźba dłuta Alfreda Dauna, przedstawiająca Lille Wenedę, po drugiej zaś stronie ulicy Basztowej pomnik Tadeusza Reytana, wykonany z żelaza. Z ul. Basztowej wchodzimy na ul. Łobzowską, przy końcu której znajduje się piękny **kościółek** przy **klasztorze Karmelitanek Bosych**, zbudowany w stylu romańskim w roku

Pomnik Jagielly.

1903—1905. Z ul. Łobzowską styka się ul. Garbarska, przy końcu tej ostatniej, a na rogu ulicy Karmelickiej, wznosi się **klasztor**

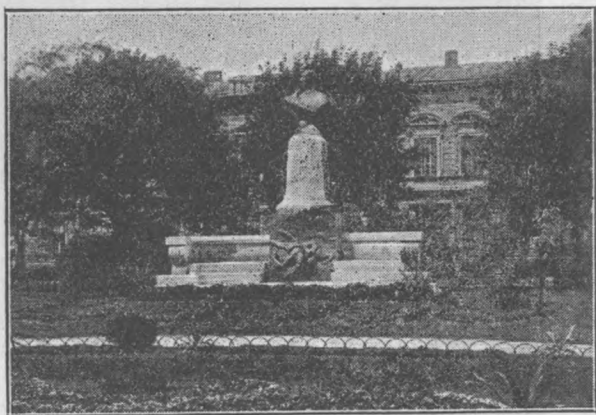

Gmach Towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych.

Karmelitów z kościołem, założonym niegdyś przez Władysława Hermana, później (wiek XVII) zupełnie przebudowanym. Na zewnątrz kościoła, na okratowanym kamieniu narożnym, mieści się pogłębienie, mające być odciskiem stopy królowej Jadwigi.

Na domu, przytykającym do facyaty kościoła, pod oknem II-go p., utkwiona kula szwedzka.

Przez ul. Karmelicką wracamy ku plantacyom i nie wchodząc w ul. Szewską, widzimy na lewo fasadę niedawno zbudowanego przy placu Szczepańskim gmachu **Towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych.*** Gmach, zbudowany wedle planów architekta Mączyńskiego, zdobi od strony plant pięć wielkich biustów, umieszczonych w niszach, a przedstawiających wybitniejszych artystów malarzy, rzeźbiarzy i architektów polskich: Grottgera, J. Kossaka, Rodakowskiego, Guyskiego i Księżarskiego. Od strony placu Szczepańskiego biust Matejki. Fryz, obiegający dokoła gmachu, projektował Jacek Malczewski. Naprzeciw, na plantacyach, **pomnik Ar-**

Pomnik Artura Grottgera.

tura Grottgera, ** dzieło W. Szymanowskiego. Na placu Szcze-
pańskim znajduje się gmach **Starego Teatru**, przebudowany
w ostatnich latach przez architektów T. Stryjeńskiego i Fr. Mą-
czyńskiego, zamieniony na sale koncertowe, suto wyposażone malo-
widłami i ornamentacją pomysłu artysty-malarza Henryka Uziem-
bły. Na uwagę zasługuje też westybul na I piętrze z kasetonowym
pułapem, zawierającym olbrzymi herb miasta Krakowa, oraz piękna
klatka schodowa.

Poza wspomnianymi gmachami widnieją zabudowania kla-
sztorne i **kościół Reformatów**, fundacji Szembeka, kasztelana
kamienieckiego, z drugiej połowy XVII w.

Najbliższym kościołem, jaki napotykamy, idąc plantacjami
na lewo, będzie **kościół św. Anny**, * jeden z najpiękniejszych
w Krakowie okazów późnego baroku, wzniesiony ku końcowi
XVII w. kosztem Jana III i Akademii krakowskiej na wzór rzym-
skiego kościoła S. Andrea della Valle. Obraz św. Anny w wielkim
ołtarzu malował Jerzy Eleuter, nadworny malarz Jana III. Ten sam
malarz projektował charakterystyczny barokowy grobowiec św. Jana
Kantego, † 1473, profesora Akademii krakowskiej, stojący w nawie
poprzecznej. W nawie lewej bronzowy pomnik Kopernika.

Naprzeciw tej świątyni, gmach dawnego gimnazjum św.
Anny, zw. inaczej gimnazjum Nowodworskiem, połączony gankiem
krytym z gotyckim gmachem **Biblioteki Jagiellońskiej**, ***
czyli t. zw. **Collegium majus**, kolebką Uniwersytetu Jagielloń-
skiego. Pięćset lat temu, król Władysław Jagiełło za sprzedane
klejnoty, jakie na ten cel królowa Jadwiga zostawiła, zakupił kilka
domów (począwszy od narożnika dzisiejszej ul. Jagiellońskiej) i tam
osadził Uniwersytet. Zwie się on Collegium majus, bo zamieszkiwali
w nim, wedle średniowiecznego obyczaju, starsi profesorowie, zw.
collegae majores. Dopiero kardynał Fryderyk Jagiellończyk nadał
temu gmachowi wygląd, zbliżony do dzisiejszego, przebudowawszy
go po pożarze w r. 1492. W ciągu wieków uzupełniano budowę,
która jednak, będąc w zaniedbaniu, gwałtownie wymagała restau-
racji. Rozpoczęto ją w r. 1840 pod kierownictwem architekta Ka-
rola Kremera, a dokończono w r. 1865 pod kierownictwem Feliksa
Księżarskiego. Szczególniej godnym jest uwagi stary front nietyn-
kowany od ul. Jagiellońskiej, na którą wychodzi „erkier“ * z sali,
zwanej „Stuba communis“, gdzie odbywały się wspólne obiady

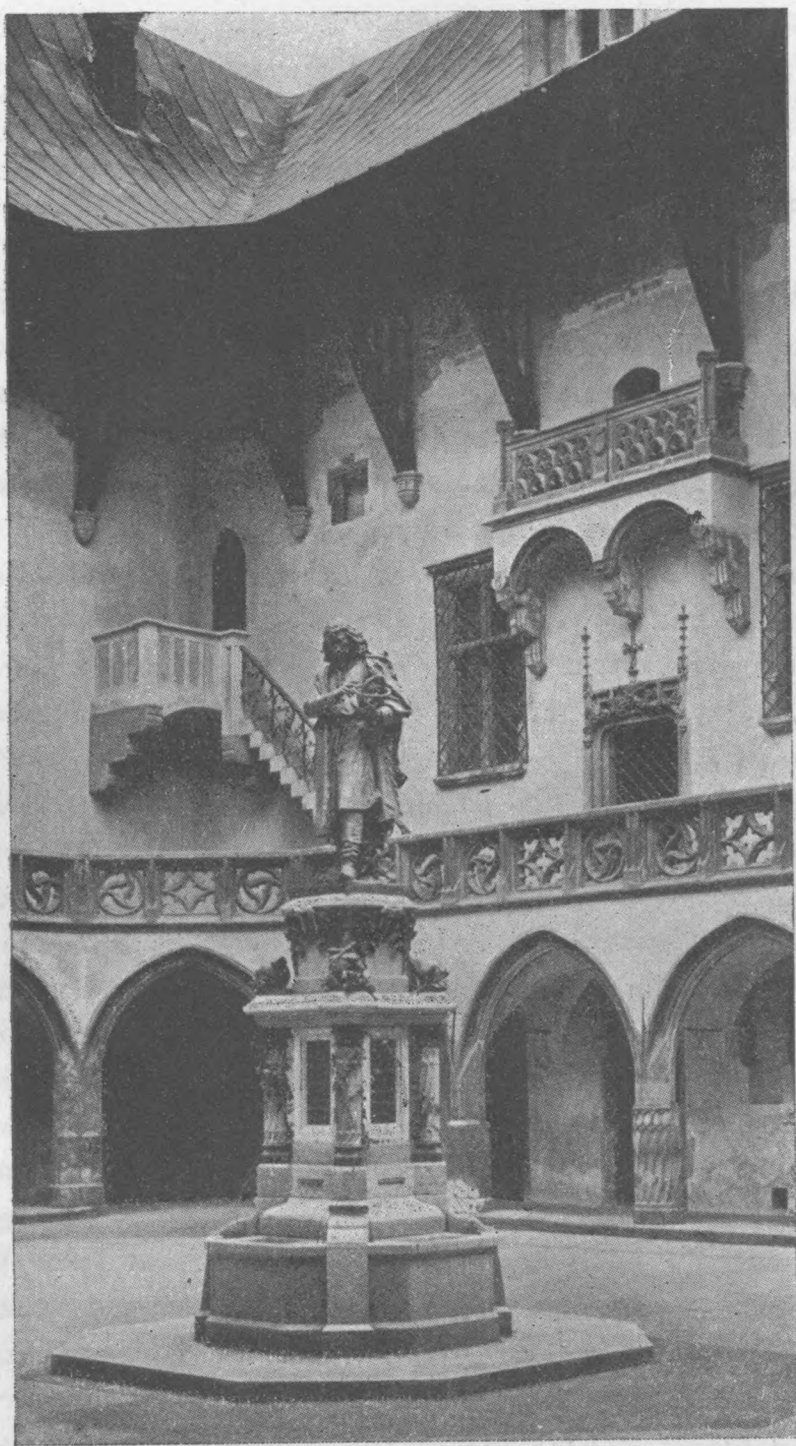
profesorów; front od ul. św. Anny jest nowszy. Najpiękniejszym jednak klejnotem gmachu jest dziedziniec *** biblioteki, okolony rzeźbioną kolumnadą gotycką, z kryształowymi sklepieniami. Na fryzie, pod stropem wystającego dachu, podobizny Polaków, zasłużonych w nauce, bądź to profesorów, bądź uczniów Jagiellońskiej Wszechnicy.

„Erker“ gmachu Biblioteki Jagiellońskiej.

Pośrodku dziedzińca, posąg brązowy Kopernika, * wykonany przez Cyprjana Godebskiego, a ustawiony tam w r. 1900 z okazji pięćsetletniego jubileuszu Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przy restauracji gmachu zużytkowano zewnątrz i wewnątrz wiele fragmentów burzonych w owym czasie domów krakowskich. I tak przeniesiono tu okna z domu pod Nr 17 przy ul. Kanoniczej, wmurowano kilka odrzwi z probostwa WW. Świętych na pierwszym

piętrze dziedzińca, dalej tablicę i okno z bursy „Jeruzalem“, którą fundował kardynał Zbigniew Oleśnicki, tablicę z bursy Długosza, kratę, pochodzącą ze zburzonego ratusza krakowskiego, kilka herbów dobrodziejów Uniwersytetu, wreszcie wspaniałe gotyckie drzwi * z obramieniem, również z ratusza krakowskiego, umieszczone u wejścia do najpiękniejszej w całym gmachu sali „Obiedzińskiego“, ** posiadającej charakterystyczne sklepienie gotyckie. U wej-

Pomnik Kopernika w dziedzińcu Biblioteki Jagiellońskiej.

ścia do gmachu mieszczą się po obu stronach: kapliczka* i rzekome
mieszkanie św. Jana Kantego.

Czytelnia Biblioteki Jagiellońskiej (ul. św. Anny 12) otwarta codziennie, z wyjątkiem niedziel, świąt i czwartków, od godz. 9—1 i od godz. 4—7. W sierpniu zamknięta, we wrześniu otwarta tylko przed południem. Gmach i urządzenie Biblioteki zwiedzać można tylko we czwartki przed południem za poprzednim zgłoszeniem się w Dyrekcyi i to nie więcej, jak 6 osób (bez dzieci).

W ostatnich czasach przyłączono do gmachu Biblioteki Jagiellońskiej gmach sąsiedni byłego **Gimnazjum Nowodworskiego**, * przekształcony odpowiednio wewnątrz, posiadający obszerny i piękny dziedziniec krużgankowy w stylu odrodzenia, oraz uwagi godną zewnętrzną klatkę schodową. Tu mieszczą się obecnie biura, oraz czytelnia Biblioteki.

Na rogu ulic Jagiellońskiej i Gołębiej stoi **Collegium minus**, ongi „Bursa Bogatych“, naprzeciwko zaś **Collegium physicum** (wejście od ulicy św. Anny 6), przebudowane w końcu XVIII w., mieszczące muzeum zoologiczne, oraz instytut anatomii porównawczej.

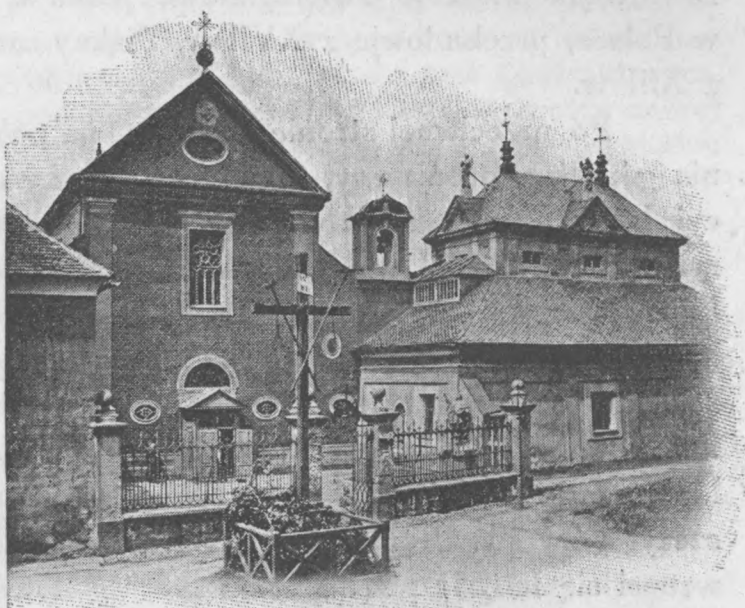
Opodal wznosi się wspaniały główny gmach Uniwersytetu Jagiellońskiego, t. zw. **Collegium novum**. * Jestto budowla gotycka, wzniesiona w latach 1883—1887, podług planów Feliksa Księżarskiego. Z sieni, wspartej na granitowych kolumnach, rozcho-dzą się na obydwie strony sklepione korytarze, wprost zaś wznosi się bogato rzeźbiona klatka schodowa. Na parterze gmachu mieszczą się: archiwum uniwersyteckie i gabinet archeologiczny, na piętrach: kancelarye, biura senatu, sale egzaminacyjne, dwadzieścia sal wykładowych, oraz artystycznie dekorowana aula, wewnątrz której, na lewo od wejścia, stoi katedra, nad nią obraz „Kopernik“, * pendzla Matejki, po bokach zaś portrety: Kazimierza Wielkiego i Władysława Jagiełły, pendzla Löfflera. Na ścianach bocznych wi-szą: portret Władysława IV i portret Jana III, malowane przez Tricjusza, portret cesarza Franciszka Józefa, portret Szujskiego przez Matejkę, a także portrety profesorów i dobrodziejów Uniwersytetu. Obok auli sala posiedzeń senatu uniwersyteckiego i pokój rektorski z portretami rektorów z XIX w. W gmachu Collegium novum mie-ści się również gabinet archeologiczny i gabinet historyi sztuki.

W ukos, na prawo od Uniwersytetu, po przeciwnej stronie plantacyj, wznosi się interesująca grupa nowych budowli: bliższy,

niewielkich rozmiarów, wykwintny budynek w stylu nowoczesnym, to gmach **Towarzystwa technicznego**, wzniesiony podług planów Sławomira Odrzywolskiego, z piękną salą obrad na II piętrze i nieustającą wystawą przemysłu budowlanego w parterze; większy kompleks budynków z obficie rozwiniętą attyką od strony plant, a okrażony trzema ulicami (Straszewskiego, Kapucyńską i Loretańską), mieści szereg szkół miejskich, wśród których **Akademia handlowa** pierwsze zajmuje miejsce.

Przy ul. Loretańskiej znajduje się **klasztor i kościół Kapucynów**, fundowany w r. 1694. W kilkanaście lat później do-

budowano doń obszerną kaplicę, zwaną „Loretą”, na wzór domku N. P. Maryi w Loretto. W tej to kaplicy, jak świadczy na zewnątrz wmurowana tablica pamiątkowa, Kościuszko i gen. Wodzicki dali poświecić swe szable przed pamiątką przysięgą w r. 1794 na Rynku krakowskim. Godnemi uwagi są: nagrobek gen. Wodzickiego, poległego

Kościół Kapucynów.

pod Szczekocinami w r. 1794, obraz św. Franciszka, Czechowicza, w kapliczce na prawo, oraz tabernaculum ołtarza w „Lorecie”, przeobrażone z biurka Jana III. Krzyż przed kościołem stoi na grobie konfederatów barskich, poległych w obronie Krakowa 13 sierpnia 1768 r. Figura kamienna, stojąca u wylotu ul. Kapucyńskiej, pochodzi z cmentarza obok kościoła Maryackiego, zniesionego na schyłku XVIII w.

U wylotu ul. Wiślniej, aż po wylot ul. Franciszkańskiej, wznosi się **pałac biskupi**. Jest to rezydencja, wzniesiona dla pasterzy diecezji krakowskiej, którzy przed XV w. mieszkali na Wawelu. Wybudował ją prawdopodobnie Zbigniew Oleśnicki. W pałacu zwr-

cają uwagę: brama frontowa, brama od strony dziedzińca, kolumnada na dole, oraz schody i sień pierwszego piętra.

Poza obrębem starego Krakowa, lecz w bezpośrednim z nim sąsiedztwie, znajduje się **klasztór i kościół Norbertanek** na Zwierzyńcu, fundowany w XII w. W kościele przechowane są relikwie błogosławionej Bronisławy. W oratorium sióstr zakonnych przechowały się wspaniałe śpiewniki, na pergaminie pisane, a także posążek N. P. Maryi z dyademem na głowie, utworzonym z pierścionków, kolczyków, bransolet i t. p., pochodzących od osób, wstępujących do klasztoru. Dzisiejszy wygląd obronnego zamczku zawdzięcza klasztor zwierzyński, jeden z najbogatszych niegdyś w Polsce, przebudowie z XVII w. Piękny romański portal pochodzi z XIII w.

Po przeciwnej stronie gościńca, na północno-wschodnim skłonie góry św. Bronisławy, stoi **kościół św. Salwatora**, fundacji Jaksy Gryfity z XII w. Przebudowany po r. 1622. W presbiterium obraz z XVI w., malowany na drzewie, przedstawiający św. Liberata (z brodą i w długiej szacie). W pobliżu kościoła kamienna kazalnica, z której, wedle podania, miał kazać św. Wojciech. Kościół otoczony jest cmentarzem, na którym chowano zmarłych parafian. Między i klasztorem kościołem św. Salwatora stoi kaplica św. Małgorzaty. Od kościoła św. Salwatora wiedzie cienista droga na szczyt góry św. Bronisławy (133 m. nad poziom Wisły), na którym wznosi się **kopiec Kościuszki** *** (* 1746 r. w Mereszowczyźnie, † 1817 w Solurze).

Zakład dentystyczny

Dra Józefa Sędzielowskiego

Kraków, ul. Dunajewskiego L. 6.

Otwarty od godziny 9—12 i od godziny 2—4.
W niedziele i święta od godziny 9 do 11 rano.

MUZEA, ZBIORY i WYSTAWY.

Muzeum Narodowe. ***

Myśl założenia Muzeum Narodowego, którego oddawna odczuwano potrzebę, podniósł w 1871 r. na posiedzeniu Rady m. prezydent miasta, dr Dietl. Weszła ona w pierwsze stadyum urzeczywistnienia dzięki Henrykowi Siemiradzkiemu, który w tym celu ofiarował swój słynny obraz „Pochodnie Nerona“ w r. 1879, podczas obchodu jubileuszu Kraszewskiego. W r. 1883 Muzeum zostało przejęte na własność przez gminę m. Krakowa i otwarte w paru górnych salach Sukiennic. Pierwszym dyrektorem był ś. p. Władysław Łuszczkiewicz, który kładł podwaliny pod rozwój tej prawdziwej skarbnicy naszej przeszłości. Właściwy rozkwit Muzeum przypada na kierownictwo obecnego dyrektora, dra Feliksa Koperę. Muzeum, zasilane darami, płynącymi z całej Polski, zajęło nie tylko sale pierwszego piętra Sukiennic, lecz także kilka gmachów filialnych.

Zbiory, pomieszczone dziś w Sukiennicach, rozpadają się na:

1. Dział sztuki współczesnej polskiej. Dominują tu ponad wszystkimi: arcydzieło Matejki „Kościuszek pod Racławicami“, *** Siemiradzkiego „Świeczniki chrześcijaństwa“, *** Józefa Chełmońskiego „Czwórka“, *** nadto kilkaset obrazów i rzeźb polskich z przewagą okresu 1870—1890.

2. Dział dawniejszej sztuki polskiej, głównie w. XVIII i pierwsza połowa XIX: Bacciarelli, Czechowicz, Smuglewicz, Lampi, Wojciech Stattler, Rodakowski (wspaniały portret gen. Dembińskiego *), Leopolski, Suchodolski i t. d. W sali, zwanej „Langierówka“, oryginalny cykl kartonów Artura Grottgera: „Lituania“. ***

Skład warszawski przyborów fotograficznych

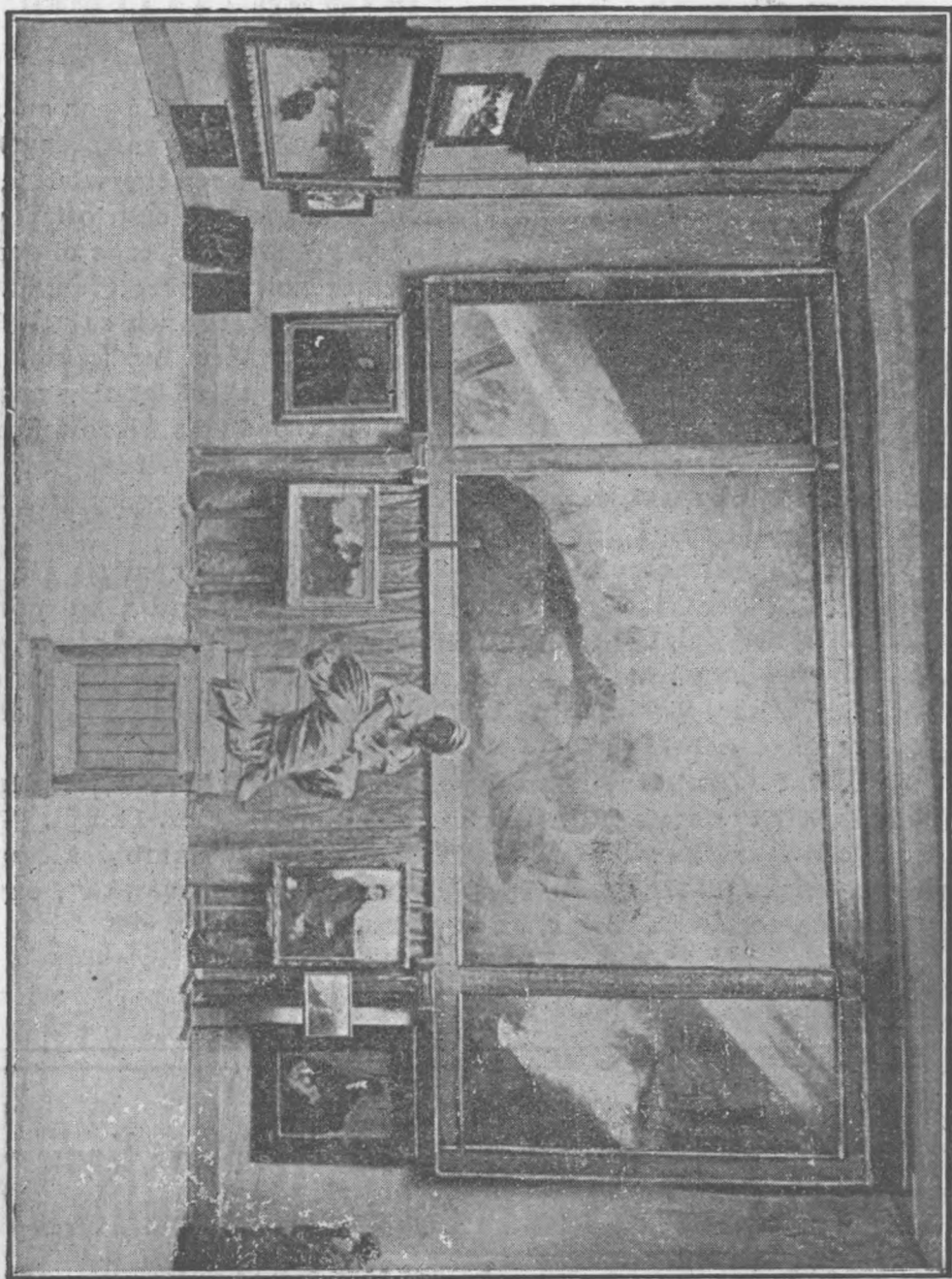
w Krakowie, ul. Szewska L. 2. - Telefon 1428.

Poleca:

aparaty najnowszej budowy, płyty, papiery, chemikalia i t. p.

3. Zabytki malarstwa średniowiecznego i średniowiecznej rzeźby (Madonna z Krążlowy *).

4. Starożytności polskie, dział najobfitszy, zawiera ciekawe

Sala wstępna w Muzeum Narodowym.

i cenne zabytki cechowe i kościelne, miecze i topory, zbroje, pasy, tkaniny, meble, zegary i t. d., stanowiące materiał do historii przemysłu artystycznego w dawnej Polsce. Tu mieści się piękny namiot * zdobyczny z pod Żórawna.

5. Zbiór gemm i kammei * (około 400 sztuk z różnych epok

Henryk Siemiradzki.

Muzeum Narodowe.

Świeczniki Chrześcijaństwa.

dziejowych od czasów starożytnych aż do najnowszych), bardzo cenny, nabyty głównie po znanym zbieraczu Schmidzie-Ciażyńskim.

6. Wspaniały zbiór rycin, zawierający tysiące okazów (główna ich część w Muzeum imienia Czapskich). Bogata kolekcja sztychów znakomitego Gdańszczanina, Jeremiasza Falka, * sztychy Chodowieckiego, * komplet dzieł Della Belli.

7. Skromny dział wykopalisk.

8. Gabinety pamiątek po Mickiewiczu i Kościuszcze, * a także po innych znakomitych Polakach.

9. Dział etnograficzny, urządzony staraniem dyr. Kopery.

Muzea filialne.

Muzeum imienia Czapskich, ** darowane miastu przez hr. Emeryka Hutten-Czapskiego i wcielone do zbiorów Muzeum Narodowego, mieści się przy ul. Wolskiej Nr 10. Na fasadzie napis: „Monumentis patriae naufragio ereptis“ (Pomnikom ocalonym z potopu ojczyzny) określa przeznaczenie budynku. Muzeum, nie uporządkowane ostatecznie, celuje przede wszystkim bezcennym zbiorem monet i medali, *** kolekcjonowanych wielkim kosztem i z niepospolitem znanstwem przez Emeryka Czapskiego (kilka tysięcy okazów, w tem wiele unikatów i najrzadszych egzemplarzy), oraz bogatym zbiorem rycin i sztychów *** (około 30.000 sztuk), pomnożonym przez wspaniały dar p. Bartynowskiego z Krakowa. Nadto zawiera Muzeum cenny zbiór porcelany polskiej* z XVIII wieku, jedyną w swoim rodzaju kolekcję polskich orderów** i polskich odznak wolnomularskich, pasy słuckie, ciekawy zbiór starych puharów i wiele innych starożytności, oraz cenną bibliotekę, zawierającą sporo rzadkich druków począwszy od XVI w. W ostatnim czasie złożono tu, jako depozyt, część* galeryi współczesnego malarstwa polskiego Feliksa Jasieńskiego, darowaną Muzeum Narodowemu przez rodzinę Lubicz-Łozińskich ze Lwowa galeryę* starych mistrzów obcych, głównie włoskich (około 100 obrazów), oraz piękne zbiory starożytnicze (pamiątki, porcelana, meble, obrazy, wśród tych ostatnich oryginalny Piotr Bruegel,* znakomity Flamandczyk z XVI w.), pochodzące z daru hr. St. Rusieckiego, wreszcie dar najnowszy: cenne zbiory* Ludwika Goldsteina (około 300 przedmiotów), obejmujące sztukę starofrancuską i rzeczy wschodnie.

Dom Matejki ** (ulica Floryańska Nr 41), wcielony do Muzeum Narodowego, jest instytucją, poświęconą czci wielkiego twórcy, który w domu tym urodził się i życie zakończył. Zamie-

niony w muzeum jego imienia, „Dom“ przechowuje bogate urządzenie mieszkania Matejki, pełne zabytków dziejowych (przepyszny zbiór* starych strojów krakowskich od XVI w., oraz jedyne w Polsce okazy narzędzi tortur,* odkrytych w podziemiach krakowskiego ratusza), nadto wiele pamiątek osobistych po wielkim artyście, wśród których dominuje olbrzymi zbiór jego rysunków („encyklopedia Matejki“) i szkiców, objaśniających powstawanie jego potężnych kreacyj malarskich.

Pod zarządem Muzeum Narodowego znajduje się wreszcie Barbakan bramy Floryańskiej z małym zbiorem rycin, odnoszących się do fortyfikacji starego Krakowa, oraz wyższa wieża kościoła Maryackiego, skąd imponujący widok* roztacza się na miasto i daleką okolicę, dostępna za małą opłatą. Własnością Muzeum są także zbiory artystyczne, ofiarowane przez p. Helenę z Dąbczańskich Budzynowską, nie przewiezione jeszcze w całości ze Lwowa.

Muzeum książąt Czartoryskich.

Druga ta wielka instytucja muzealna w Krakowie, reprezentująca pierwszorzędną wartość naukową i artystyczną, najwspanialsza w Polsce, należy do fideikomisu swych fundatorów, a początki jej sięgają końca XVIII w., gdy małżonka ks. Adama Czartoryskiego, generała ziem podolskich, księżna Izabella z Flemingów, zaczęła zbierać pamiątki przeszłości w Puławach, w tak zwanej świątyni „Sybilli“ i w „Domku gotyckim“. Do r. 1831 pomnażały się zbiory, gromadzone bez jakiegokolwiek planu, lecz z wielkim zamiłowaniem przeszłości. Po katastrofie, wywołanej rewolucją listopadową, znaczna część ich przepadła, lecz zrab ocalał i stał się podstawą do gromadzenia dalszych nabytków, które w całości utworzyły poważne muzeum, należące do najwspanialszych tego rodzaju instytucyj w Europie. Aż do ósmego dziesiątka przeszłego wieku, zbiory były rozprószone częścią w Paryżu, częścią w Sieniawie (w Galicyi), a częścią w Kórniku (w Poznańskim). Dopiero około roku 1880 ks. Władysław Czartoryski zgromadził je razem i umieścił tam, gdzie się obecnie znajdują. Pomieszczenie to składa się z budynku popijarskiego, z byłego arsenału miejskiego, ofiarowanego na cele Muzeum przez gminę miasta Krakowa, wreszcie z trzech kamienic, wychodzących częścią na ulicę św. Jana. Wszystkie te gmachy mają charakter mniej więcej jednolity, który powstał na podstawie planu

restauracyi, pochodzącego od znakomitego francuskiego architekta Viollet le Duca. Po przebudowaniu domów od ulicy św. Jana utworzono tam piękny renesansowy dziedziniec z kolumnadą.

Zbiory ks. Czartoryskich rozpadają się na trzy główne działy: 1) muzeum właściwe; 2) bibliotekę; 3) archiwum.

M u z e u m obejmuje:

1) Zabytki starożytne, średniowieczne i nowsze — ogółem blisko 3.000. Perły zbioru: Venus* marmurowa z okolic Neapolu, naczynia etruskie, szkatułka rzeźbiona z V w., emalie z Limoges* z XII w., arrasy** z XV w. Mnóstwo pamiątek polskich.

2. Starożytności egipskie, jedyny zbiór w Polsce, około 160 okazów, w tej liczbie rękopisy papyrusowe, figura boga Toth z głową ibisa, tron, wsparty na lwach, tkaniny staro-egipskie.

3. Zbrojownia, do 7000 sztuk, najcenniejsza w Polsce (prześliczne polskie rzędy na konie, wysadzone drogimi kamieniami).

4. Wykopaliska przedhistoryczne ziem polskich, około 600 okazów, w tem cenne brzozy.

5. Monety i medale, do 4.000 numerów, z których przeszło połowa polskiego pochodzenia (monet starożytnych do 300).

6. Obrazy i miniatury, razem z górá 500, zawierają szereg światowych arcydzieł***: Rafaela (portret księcia Urbino), Leonarda da Vinci, Giorgona, Holbeina i Rembrandta, wielu mistrzów francuskich i niemieckich, oraz Polaków z XVIII w.

7. Ryciny, blisko 20.000. Bogato reprezentowani: Falk, Hon-dius, Delabella, Norblin, Płóński, Chodowiecki, ostatni z imponującą cyfrą 2.000.

8. Rysunki, blisko 2.000, w tem oryginały** Leonarda da Vinci, Correggia, Rembrandta. Interesujący zbiór* rysunków i akwa-rel Kościuszki.

Biblioteka liczy około 100.000 tomów, z czego trzecią część zajmują polonica. Druków polskich z XVI w. około 2.500.

Archiwum posiada z górá 5.000 kodeksów rękopiśmieni-nych, 1.200 dyplomów, 5.500 rękopisów. Cenne rękopisy wschodnie i średniowieczne kodeksy miniaturowane.

Zacznijmy od wejścia.

Ściany klatki schodowej, prowadzącej na pierwsze piętro, ozdobione są panopliami, które pochodzą z przedsionka świątyni „Sybilli“ w Puławach.

W pierwszej sali (I piętro), na wprost schodów, w szafie wiatraczkowej zebrane są kawałki drogich materyj, haftów, tkanin, koronek (Maryi Ludwiki), oraz resztki ubrań, pochodzących z szat, w jakich pochowani zostali: Zygmunt August, Barbara Radziwiłłówna, Batory i t. d.; w szafie, w rogu stojącej, mieści się ornat z XVI w. (Nr 1210). Dalej znajdują się tam:

538 Spinet Gabryeli d'Estrée, kochanki Henryka IV, króla francuskiego. 554 Chińska szkatułka, ozdobiona mozaiką. 542 Szkatułka, rzekomo należąca niegdyś do rodziny Opalińskich, wykładana kawałkami żółtego drzewa i srebrem. 543 Szkatułka z drzewa bukowego, która należała do Jerzego Ossolińskiego, zdobna srebrnymi inkrustacjami. 1389 Staroniemiecki haft z XVI w. 546 Szkatułka z hebanu, mająca na wierzchu popiersie w owalu malowane, z bronzowymi okuciami po rogach, a ozdobiona kameami. 1362 Emalia japońska na miedzi.

W sąsiedniej sali środkowej, w gablotach, pod oknem, przepyszne okazy czepców, jakie do końca XVIII, a nawet w początkach XIX w., nosiły polskie mieszczyki, włościanki i żydówki. Tam także oglądać można trzewiki koronacyjne króla Zygmunta Augusta. Na ścianie wiszą: skrzypce króla Stanisława Leszczyńskiego, lira jego córki, Maryi, żony Ludwika XV, i teorban ukraiński.

W tejże sali:

1311 Makata chińska, haftowana jedwabiem i złotem. 1394 Stoliczek inkrustowany z czasów Ludwika XVI.

W szafie środkowej lite pasy słuckie.

W gablotkach, stojących na środku sali, umieszczono:

642 Tryptyk hebanowy, na którym znajduje się na szkle, złotem malowanych, sześć scen z Nowego Testamentu. 1418 Plaketę, rzeźbioną w kości słoniowej — niegdyś prawdopodobnie środkową część tryptyku — przedstawiającego Ukrzyżowanie z postaciami N. P. Maryi i św. Jana. 1419 Tablicę z blachy miedzianej, złożoną, emaliowaną i wysadzoną kamieniami, pochodzącą z XII w. W pogłębieniu, otoczonem ramami, Chrystus na krzyżu. — Książkę, której okładki wykonano na Zachodzie w stylu bizantyńskim; tworzą je blachy miedziane z wypukłymi kryształami i kamieniami. 972 Szkatułkę bizantyńską, bardzo dawną, bo z XI w. pochodzącą; ozdobę jej stanowią tafelki, z kości słoniowej, rzeźbione. 585 Szkatułkę włoską, ozdobioną rzeźbami z kości słoniowej; wyrób z pierwszej

połowy XV w. 644 Ołtarzyk hebanowy, okuty bronzami, z obrazem na emalii, który przedstawia modlącego się św. Stanisława Kostkę. 364 Półmisek miedziany, mający z obu stron emalię wenecką. Pośrodku znajduje się orzeł polski i litery: A. J. R. P. Należał do Aleksandra Jagiellończyka.

W następnej gablotce znajdują się:

271 Patera z dwoma uszami, złocona, emaliowana i wysadzona koralami. 537 Szkatułka inkrustowana po kardynale Mazzarini. Wewnątrz mieszczą się: krzyż kryształowy z kropielnicą, monstrancya i różaniec z zielonego jaspisu. 547 Szkatułka stalowa po Augustie II. Ozdoby na niej brązowe, a przy niej kunsztowny zamek. 448 Osada do piór, którą zakładano na łeb koniowi, jakiego dosiadał August II, wysadzona drogimi kamieniami. 363 Kita srebrna, pozłacana i wysadzona drogimi kamieniami, z czapki Stefana Batorego. 279 N. Panna Marya z Dzieciątkiem Jezus, wyrzeźbiona z jednej sztuki koralu, obok św. Józef — drugiej postaci odpowiadającej brakuje. Na podstawie złoconej i wysadzonej koralami znajduje się z jednego boku św. Józef, trzymający Dzieciątko Jezus, przy głowie drugiej postaci — aniołek. 272 Tacka, która ma pochodzić po Medyceuszach, emaliowana, złocona i wysadzona koralami. 273 Krucyfiks, ongi własność Piotra Skargi, pozłoceny, z postacią Ukrzyżowanego, wyrzeźbioną z jednej sztuki koralu. 280 Sztuciec, składający się z noża i widelca, którego używała Barbara Radziwiłłówna. 362 Futerał na książkę po królu Stanisławie Leszczyńskim.

W górze na ścianie widnieje napis: „Przeszłość przyszłości“, ze świątyni Sybilli w Puławach pochodzący. Poniżej gobelin ze sceną, która przedstawia znalezienie Mojżesza, jeszcze niżej — suknia koronacyjna królowej Maryi Ludwiki Gonzagi. W kątovej szafie misterne figurki, zwane po włosku „pupazzi“, przedstawiające postacie ludowe neapolitańskie w narodowych kostymach. W tejże sali cenny zbiór wachlarzów filigranowej roboty, z kości słoniowej, perłowej masy i t. p., ozdobione malowaniami w stylu rokoko; kilka pochodzenia japońskiego.

Gdy zwrócimy kroki do sali sąsiedniej, ujrzymy w przejściu:

325 Czarę z kryształu górnego, na podstawie, wysadzonej drogimi kamieniami, którą król duński ofiarował Stefanowi Czarnieckiemu. 298 Łyżkę z kryształu górnego, dar Piotra W. dla panny Jaraczewskiej, ofiarowany przy jej chrzcinach.

W tej sali znajdują się także godne uwagi piękne ornaty a nad nimi antepedium (zasłona dolnej części ołtarza) z haftem, pochodzącym z XV w., a przedstawiającym Mękę Pańską.

W szafie naprzeciw okna znajdują się:

1424 Żupan wschodni hetmana Stanisława Żółkiewskiego.
1423 Burka Stefana Czarnieckiego. 661 Łóżko obozowe, właściwie rodzaj hamaka z szarej, bawełnianej materii, Jana III.

W sali następnej, na prawo, godną widzenia osobliwością jest bogata szachownica, wykładana szyldkretem i masą perłową, dar sultana Selima II dla hetmana Sieniawskiego.

W szafie, umieszczonej tam w kącie, oglądamy:

704 Pas z ornatu z postaciami: J. Chrystusa z barankiem, św. Piotrem i św. Sebastyanem, haft hiszpański. 700 Szarfę hiszpańskiego tambourmajor'a, a ponad nią sztandary hiszpańskie. 890 Mebel bogato inkrustowany drzewem. Dalej już pod ścianą mebel hiszpańsko-arabski, t. j. właściwie szafa składana z dwóch części, jedna na drugiej stawianych. Wewnątrz znajdują się szuflady i skrytki nader misternie kością słoniową wykładane. 600 Kufer z ciekawem okuciem siatkowatym żelaznym, ozdobiony herbem Pogoni. 1250 Figura N. Panny Maryi w terrakocie, ze śladami polichromii i złocień, robota prawdopodobnie hiszpańska.

W następnej sali, pośrodku, widzimy tablicę do gry „tryktrak“, czyli „puf“, z r. 1584, drzewem inkrustowaną: na niej 15 warcabów, białych ze Stefanem Batorym na czele i 15 czarnych z Janem Zamoyskim. W szafach, po rogach umieszczonych, rozstawiono wyroby szklane z w. XVII i XVIII. W sali tej umieszczone przedmioty pochodzą z legatu hr. E. Suchodolskiego. 1335 Stoliczek z drzewa różanego, inkrustowany, pochodzący z XVII w., a w głębi biurko holenderskie. Nad niem zawieszony jest niewielki gobelin, przedstawiający Madonnę.

Z korytarza na prawo spostrzegamy mundury: gen. Dąbrowskiego, Czartoryskich i t. d., kamizelkę Kościuszki, czapkę karmazynową, jaką miał na sobie Napoleon I, podczas przeprawy przez Berezynę, makatę Jana III, oraz stary dywan polski, gobelinową robotą wykonany.

W korytarzu oglądamy:

811 Sztandar Kościuszki z r. 1794, pod nim zaś: 647 Kufer dębowy, gotycki, z cyframi F. i z herbem Pogoni. 814 Chorągiew

jedwabną z herbem Stanisława Augusta. 796 Antepedium z herbami Jana III i Maryi Kazimiery. 649 Futerał z krzeselkiem, które podobno należały do J. J. Rousseau. 930 Srebrny krucyfiks procesyjny z XV w.

Teraz wchodzimy do trzech salek, tak zwanych „srebra i emalii“. Górną część szafy I zajmują naczynia kryształowe, rzeźby z kości słoniowej, bukszpanu i t. d., oraz wyroby bronzowe, pokryte emalią, tak zwaną „Limoges“.

W gablotkach mieszczą się:

378 Róg z kości słoniowej, z trzech sztuk złożony. Na jego powierzchni znajdują się ślicznie rzeźbione wizerunki: Stefana Batoryego, Zygmunta III, Władysława IV, Jana Kazimierza i Jana III, z herbami tego ostatniego króla. 1274 Z XV w. pochodząca płaskorzeźba, w kości słoniowej wykonana. 425 Rzeźba na kamieniu, przedstawiająca walkę miłosną z bożkiem Panem. 401 „Ecce Homo“, rzeźba w kości słoniowej.

W szafie II w górnej części umieszczono:

422 Rzeźbę chińską na marmurze. 246 Zegarek w gałce od laśki, po Ossolińskim — a w gablotce: 255 Zegarek kieszonkowy złoty, na którego środku mieści się orzeł, naokoło zaś napisy: „Force, sûreté, liberté, honneur“. 231 Tabakierkę emaliowaną z postaciami w strojach polskich; wyrób saski. 253 Zegarek z trzema godzinnikami, który miał należeć do cara Dymitra.

Szafa III zawiera w górnej części:

612 Tekę na papiery z cyfrą „S. A.“, oraz z herbem Stanisława Augusta. 432 Dyptyk drewniany z rzeźbionymi postaciami św. Marka, św. Mikołaja, św. Łucyi i św. Katarzyny.

W gablotce znajdują się sztuce polskie i wschodnie.

W przejściu do sali, na prawo, widzimy: Pastorał Zbigniewa Oleśnickiego, kardynała i biskupa krakowskiego, oraz krzyż procesyjny emaliowany; w szafie IV piękne roztruchany (puhary), z których ten, który należał do Ossolińskiego, wykładany jest monetami. — W gablocie: 1010 Order orła białego z gwiazdą i wstęgą. 1011 Order św. Stanisława, a pomiędzy tymi dwoma orderami — order Złotego runa. 341 Ordery ks. Józefa Poniatowskiego: wielki krzyż francuskiej Legii honorowej ze wstęgą i z gwiazdami, gwiazda orderu „Virtuti Militari“, oraz trzy ordery „en miniature“ w ozdobnej złotej puszcze.

W szafie V mieszczą się patery, kubki, kufle, puhary i sztucce.

W szafie VI mieści się:

643 Najśw. Panna Marya, z białego marmuru, na podstawie, okutej bronzami i wykładanej kamieniami, z relikwią św. Eligiusza.

1017 Ołtarz bursztynowy, z interesującymi rzeźbami i figurkami, wykonanymi z kości słoniowej.

W gablocie bogaty zbiór pierścieni.

Szafa VII zawiera naczynia srebrne, trzy kasetki przedziwnej, ażurowej roboty i dwie duże emaliowane bransolety, wyrób arabski.

Szafa VIII zawiera kościelne aparaty, w gablocie guzy od strojów polskich i instrumenta miernicze.

W szafie IX znajdują się:

435 Bitwa, rzeźbiona w drzewie, przypisywana Benvenuto Cellini'emu. 1227 Zegar stołowy w oprawie bronzowej; na jego sześciu rogach popiersia w rodzaju karyatyd, a pod nimi cztery orły dwugłowe. 661 Zegar ścienny, z godzinnikiem posrebrzanym i takimiż ozdobami. Na nim firma fabrykanta „B. Gilesky, Jaroslau“.

W gablocie są przechowane:

462 Plakieta bronzowa owalna z płaskorzeźbą, przedstawiająca Wulkana i Tetydę (Téthys). 160 Łańcuch, składający się z kamieni czarnych, w złoto oprawnych i tabliczek owalnych, krytych czarną emalią. 459 Szyld (strona frontowa) od zamku, odlew bronzowy z trzema postaciami w zbrojach greckich.

W szafie X znajdują się:

190 Mała książeczka, w srebrnej, filigranowej oprawie. 1317 Miśka bronzowa, z rytowanymi figurkami i ozdobami. Służyła w wiekach średnich do obmywania rąk po jedzeniu. Znajdziono ją w Dąbrowie, pod Wieluniem. 129 Zawieszenie bronzowe, pozłacane, na trzech łańcuszkach, z tabliczką kryształową i wiszącą perłą — pochodzi z XVI w.

Wróciwszy na korytarz, oglądamy:

648 Futerał bronzowy na krzesło Szekspira. 352 Plan topograficzny, kolorowany rysunek Tadeusza Kościuszki. 1353 a „Widok targu na konie“, wykonany tuszem, Norblina. 1353 b „Widok targu na konie przed kościołem“, tego samego artysty. 1351 Akwarelkę Aleksandra Orłowskiego, przedstawiającą przejście resztek wielkiej armii Napoleona przez Berezynę. 1354 a Norblina: „Zabawę wieczorną“ na łodzi, urządzoną w Puławach przez hr. Rzewuskiego

dla księżnej Czartoryskiej w r. 1782. 1354 b „Widok pałacu w Puławach“, akwarelę księcia Konstantego Czartoryskiego.

W tymże korytarzu wiszą: portrety rodziny książąt Czartoryskich, a między nimi założycielki Muzeum, ks. Izabeli z Flemingów Czartoryskiej, ks. Adama Czartoryskiego i innych; dalej „Widok świątyni Sybilli“ (na płótnie) i „Ogólny widok Puław“ (na porcelanie).

Z powyżej opisanego korytarza wchodzi się do zbrojowni, będącej jednym z najcenniejszych oddziałów Muzeum, ze względu na wartość artystyczną i pamiątkową zgromadzonych w niej okazów.

Na ścianach sali środkowej rozwieszona jest broń sieczna, pochodząca z rozmaitych krajów i czasów. W gablocie na środku, sześć tarcz dekoracyjnych rycerskich z XVI w. i późniejszych. Na jednej z nich mieści się maska męska o szeroko otwartych ustach. Otaczają tę maskę bogate kompozycje, przedstawiające porwanie niewiast przez centaurów, oraz porwanie Sabine i Heleny. Kompozycje powyższe okala szlak z nereidami, hippokampami i rozmaitymi potworami morskimi. Tarcza ta wykuta jest z żelaza i misternie złotem inkrustowana. Inna tarcza, również z żelaza, ma na sobie wyobrażoną walkę Greków z Trojanami, ponad którą widać Olymp. Na uwagę zasługuje tarcza ze sceną zdobycia Rzymu przez Konstantyna W. Znaleźć ją miano przed wyprawą wiedeńską Jana III i nazwano „tarczą wróżebną“, jako przepowiadającą zwycięstwo królowi chrześcijańskiemu nad wyznawcami Islamu. W tej samej gablocie mieszczą się bogato kamieniami wysadzone laski marszałkowskie, buławy, hełmy, koncerz, miecze i rapiery. Na podstawach zaś znajdują się dwie zbroje z „łuską karpia“.

W salce, na lewo, znajdują się bogate rzędy na konie, wschodniego pochodzenia, haftowane złotem i drogimi kamieniami. Były one własnością hetmanów: Sieniawskiego, J. Lubomirskiego i Opałińskiego. Złocistego rzędu, wysadzonego krwawnikami, używał ks. Adam Czartoryski, jako feldmarszałek austriacki.

W salce, na prawo, spostrzegamy: broń sieczną, po ścianach rozwieszoną, a w gablocie zbiór karabel (Stefana Batorego, Jana III, Radziwiłła, Sanguszki, Ossolińskiego), szpad (Zygmunta Augusta) i pałaszy (Kościuszki). Na ścianie widzimy również cztery chorągwie polskie: z nich największa ks. Józefa Poniatowskiego.

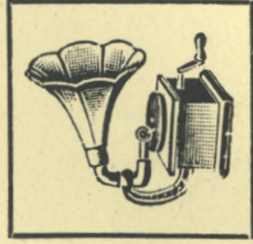
W przejściu ku gankowi krytemu, który ponad ulicą Pijarską

Jan Matejko.

Muzeum XX. Czartoryskich.

Zakuwana Polska.

S. Grudziński i T. Berger

Kraków, ulica Szewska L. 22. Telefon 305.

Pathéfon

oddaje tak muzykę, jak i głos
ludzki wiernie i czysto, z na-
turalną siłą i brawurą.

Gra bez zmiany igły szafirem.

Płyty nieskończenie trwałe.

Do tańca gra bez przerwy.

Co miesiąc nowości. Cenniki gra-
tis. Naprawy we własnej pracowni.

O doskonałości aparatów i płyt
prosimy przekonać się osobiście,
odwiedzając nasz magazyn, bez
zobowiązania do kupna.

Przeróbki gramofonów li tylko przez
dodanie membrany Pathé za koron 10.

łączy dwa odrębne gmachy muzealne, widzimy, z lewej strony, dwa miecze ceremonialne krzyżackie i tarczę takiegoż pochodzenia. W samym zaś ganku wiszą buńczuki, chorągwie i sajdaki ze strzałami.

W gablotkach znajdują się buzdygany, ostrogi, strzemiona metalowe, pasy i ryngrafy.

W klatce schodowej, która prowadzi na drugie piętro, gdzie mieści się galerya obrazów, zawieszono dwa gobeliny, wyrobione z wełny i jedwabiu. Po ich środku wyobrażony jest herb Korab, a nad nim biskupie insygnia: infuła i pastorał. Na rogach napis: *Jacobus Zadzik — Episcopus Cracoviensis, Dux Severiensis*. Po przeciwnej stronie wisi duży „arras“, wyrób z XV w. Pomiedzy tymi gobelinami zawieszono chorągiew Korabiewskiego z całą jego postacią. Nad drzwiami, które prowadzą do galeryi obrazów, wisi tarcza bronzowa, pozłacana, pochodząca z pałacu w Łobzowie z r. 1618.

W samej galeryi obrazów znajdują się dzieła sztuki następujących artystów:

198 *O. van der Valde*. „Widok morza“. 111 *P. Potter*. „Krowy“. 233 *Giotto* (szkoła). „Tryptyk“, przedstawiający N. P. Maryę z Dzieciątkiem Jezus. 163 *Giotto*. „N. P. Marya z Dzieciątkiem“ — po bokach czterech aniołów. 334 *F. Francia*. „N. P. Marya z Dzieciątkiem“. 230 *Bellini*. „Popiersie mężczyzny“. 158 *Neroccio del Landi*. „N. P. Marya z Dzieciątkiem“. 229 *Bellini*. „N. P. Marya z Dzieciątkiem“ na tle firanki. 107 *Vasari*. „Popiersie kobiety“ podług rysunku Michała Anioła. — *Paweł Veronese*. „Św. Rodzina“. 194 *J. Palma*. „Św. Rodzina“. 154 *Moor*. „Karol V“. 190 *Giorgone* (kopia). „Rycerz“ w pełnej zbroi bez szyszaka. — *Leonardo da Vinci*. „Dama z gronostajem na ręku“. — Olbrzymi kufer drewniany, włoski, złożony i przyozdobiony scenami weselnymi, pięknie malowanymi. — *Rafael Sanzio*. „Portret własny“, olejny, za szkłem. 285 *Cima de Coneglano*. „N. P. Marya z Dzieciątkiem na kolanach“. 155 *Moor*. „Portret margrabiny Peschierzy w zbroi“. 176 Podług Montegny, obraz niderlandzki: „Judyta i Holofernes“. 172 *Crivelli*. „Scena religijno-symboliczna“, przedstawiająca świętego i świętą z tacą, na której leżą wylupione oczy. 227 *Botticelli Sandro*. „N. P. Marya z Dzieciątkiem“. 243 *Refaelio del Gorbo*. „N. P. Marya z Dzieciątkiem“. 193 *A. Watteau*. „Scena

rodzajowa“. 156 *J. Ruysdael*. „Krajobraz z kaskadą, górami i zamkiem“. 186 *G. Dow*. „Popiersie mężczyzny“. 173 *Schalcken*. „W piwnicy“, charakterystyczna scena rodzajowa, czyniąca mimo swego przyciemnionego tła doskonale wrażenie barwnym efektem świetlanym. 196 *Stenwyck*. „Wnętrze kościoła“. 105 *Rembrandt*. „Litościwy Samarytanin“. 229 *Terburg*. „Dziewczyna w kryzie“. 181 *Van der Helst*. „Portret admirała Ruyeter“. 106 *Van Dyck*. „Portret córki burmistrza miasta Antwerpii“. — „Portret lady Pembroke“. 110 *Netscher*. „Syn Władysława IV“. 187 *Clonet*. Portret. (Bez numeru). „Zaśnięcie N. P. Maryi“. Obraz szkoły niemieckiej — prawdopodobnie wotywny, co wynika z podobizny klęczącego u dołu obrazu rycerza i herbów, obok niego umieszczonych; resztę wyjaśnia napis. 261 „Męczeństwo św. Wojciecha“, obraz z kościoła w Rzepiennikach. 338 *Hans von Kulmbach*. „Św. Katarzyna“ (owal wycięty prawdopodobnie z większego płótna). 145 *Lahyre*. „Nawrócenie św. Pawła“, a ponad nim mozaika wenecka, odtwarzająca głowę jakiegoś świętego. 116 „N. P. Marya z Dzieciątkiem“ z kaplicy w Odrzykoniu. 211 Ołtarzyk Zygmunta Augusta, złożony z sześciu obrazów, przedstawiających sceny z życia Chrystusa. 246 „Zaśnięcie N. P. Maryi“ (szkoła śląska). 215 Mistrz życia Maryi, szkoła kolońska: „Madonna z Dzieciątkiem“. 185 Mistrz nieznany żeńskich pół-figur, „La jolite fille de Gand“ (ulubienica Karola V). 177 *Cranach*. „Portret Katarzyny Boora“ (żony Marcina Lutra). 164 *Striegel*. „Portret kobiety“. 277 *Hobema*. „Krajobraz z młynem“. 109 *Van der Heyde*. „Brama miasta Leydy“. 184 *P. Naefs*. „Wnętrze kościoła gotyckiego w Lille“.

Oprócz wymienionych obrazów pozostają jeszcze do obejrzenia rysunki i szkice, rozmieszczone w gablotkach, stojących w środku sali. W pierwszej z nich znajdują się prace Daniela Chodowieckiego, Nattier'a i Sarte'a, w drugiej — Callot'a i innych.

W sąsiedniej sali pomieszczone są portrety Jana Kazimierza, Stanisława Leszczyńskiego, Maryi Leszczyńskiej, Augusta III, księcia namiestnika Zajączka i t. d. Tu również oglądamy cztery ciekawe obrazki, przedstawiające, w jaki sposób przyjmowano w XVII w. poselstwo polskie w Carogrodzie. Są to: „Przedstawienie sultanowi“, „Znoszenie i układanie worków z pieniędzmi“, „Obiad“ i „Picie kawy“. Na środkowej ścianie szkic obrazu alegorycznego: „Zakuwana Polska“, malowany przez mistrza Matejkę. Znajduje się tu

także wielka chorągiew carów moskiewskich, Szujskich, malowana na adamaszku, którą zdobył hetman Żółkiewski. W sześciu szafach, umieszczonych na ścianach, bogaty zbiór miniatur, malowanych na drzewie, kości słoniowej i kartonie.

Z powodu restauracji chwilowo zamknięte działy: starożytności (egipskie, greckie i rzymskie), mebli, gobelinów, ceramiki, marmurów i wykopalisk.

Muzeum otwarte we wtorki i piątki od godz. 9—1 po południu, z wyjątkiem świąt i feryj. Instytucje wychowawcze, szkoły i pensjonaty, pragnące zwiedzić Muzeum, winny na tydzień przedtem złożyć podanie do Dyrekcyi.

Inne zbiory i muzea.

Biblioteka Jagiellońska przy ulicy św. Anny, oprócz najpoważniejszego w Polsce księgozbioru (403.700 tomów i 9.000 rękopisów), posiada wiele, godnych zwiedzenia, pamiątek i osobliwości o charakterze muzealnym, jak „księga Twardowskiego“, globus miedziany Marcina z Olkusza, przepiękne drzwi gotyckie ze starego ratusza krakowskiego i t. d., mnóstwo wspaniałych, stylowych opraw (oprawa, naszywana perłami, wykonana ręką królowej Anny Jagiellonki),* autografy, portrety, rzeźby. W księdze pamiątkowej wpisane imiona całego szeregu panujących, począwszy od Henryka Walezyusza.

Zbiory uniwersyteckie obejmują nadto:

1. **Gabinet archeologiczny** w gmachu „Collegium novum“ (powstał w r. 1866 staraniem zasłużonego prof. J. Łepkowskiego) liczy około 10.000 przedmiotów, rozmieszczonych w sześciu salach i rozpada się na trzy działy: a) starożytności egipskie, greckie i rzymskie, głównie z daru ks. Wł. Czartoryskiego, b) wykopaliska na przestrzeni od Karpat do morza Bałtyckiego, c) starożytności polskie (kolekcye Edwarda Rastawieckiego, Karola Rogawskiego i Al. Przeździeckiego), w tem numizmaty, pieczęcie, ryciny i t. p.

2. **Gabinet historii sztuki**, założony 1881 r. staraniem prof. M. Sokołowskiego, zajmuje pięć sal i składa się: a) z odlewów gipsowych arcydzieł rzeźby klasycznej i średniowiecznej, oraz b) z publikacyj artystycznych i rycin.

3. W pokoju rektorskim znajduje się szafa oszklona

z herbami, łańcuchami, pierścieniami i dyplomem fundacyjnym wszechnicy. Z siedmiu bereli trzy są starożytnego pochodzenia.

Zbiory Akademii Umiejętności w gmachu przy ulicy Sławkowskiej (zob. str. 51), oprócz biblioteki, posiadającej przeszło 50.000 tomów dzieł, rozpadają się na cztery działy:

1. Dział archeologii przedhistorycznej zawiera liczne i nader cenne wykopaliska jaskiniowe (z groty w Złotem Bilczu), * wykopaliska z cmentarzy i kurhanów prasłowiańskich, posąg Światowida. *

2. Dział archeologii historycznej posiada, między innymi, słynny tryptyk z Łusiny z XVI w., broń, portrety i przeszło 5.000 numizmatów.

3. Dział antropologii przedhistorycznej.

4. Zbiory komisji fizyograficznej (okazy z zakresu zoologii, mineralogii, geologii).

Muzeum techniczno-przemysłowe, mieszczące się dotąd w zabudowaniach klasztoru Franciszkanów, przy ulicy Franciszkańskiej, a dla którego miasto Kraków wzniosło już nowy obszerny gmach przy ulicy Smoleńsk, zawdzięcza swe powstanie Drowi Adryanowi Baranieckiemu. Założył on je własnymi funduszami w 1868 r., a następnie miastu darował. Obecnie na zbiory Muzeum składa się około 40.000 okazów z dziedziny polskiego i obcego przemysłu, z modeli maszyn i przyrządów, z okazów surowych materiałów i z bogatego zbioru strojów ludowych. Dalej bogaty jest zbiór okazów przemysłu artystycznego w oryginałach, jak hafty, koronki, wachlarze, brzozy i t. d. Oprócz tego do biblioteki, zawierającej przeszło 6.000 dzieł, należy zbiór rycin, wzorów rysunkowych, map i modeli gipsowych. Biblioteka muzealna wyróżnia się tem, że jest najbogatszą w Krakowie w wydawnictwa i czasopisma artystyczne. W dalszym ciągu pomieszczone są w tem Muzeum zbiory: zoologiczny, przyrządów fizycznych i chemicznych, oraz odpowiednie laboratorium dla objaśniania wykładów, które tu się odbywały, gdy z Muzeum połączone były organicznie „Wyższe kursa dla kobiet im. Dra A. Baranieckiego“. „Kursy“ te oddzielono obecnie od Muzeum i utworzono z nich osobną instytucję, zostającą pod zarządem miasta Krakowa.

Zbiory Towarzystwa „**Polska sztuka stosowana**“, przy ulicy Wolskiej L. 14, skromne, ale interesujące, informują o młodym ruchu artystycznym, który ogarnia praktyczne dziedziny życia.

Muzeum etnograficzne krajowe mieści się na Wawelu, otwarte codziennie od godziny 11—1, obejmuje zbiory, dotyczące kultury materialnej i duchowej plemion, zamieszkujących ziemie polskie, w szczególności zbiory etnograficzne Galicyi.

OGRODY.

Najpiękniejszym parkiem Krakowa są jego przepyszne **planty**, okrążające całe śródmieście olbrzymim wiankiem. Są one unikatem w swoim rodzaju, są chlubą miasta i najmiłszym terenem wiosennych i letnich spacerów publiczności krakowskiej, która w cienistych alejach i w licznych kawiarniach letnich szuka tu schronienia przed skwarem słonecznym. Założone w czasach Rzeczypospolitej krakowskiej (1821—1838) podług planu architekta F. Radwańskiego na miejscu dawnych wałów i rowów fortecznych, zawdzięczają planty swój śliczny wygląd głównie opiece Floryana Straszewskiego, któryłożył wiele na nie z własnych funduszków, a na dalsze przyozdobienie zapisał miastu 3.000 dukatów. Wdzięczni obywatele uczcili go pomnikiem (obelisk z medalionem), postawionym w pobliżu teatru miejskiego. Cała powierzchnia plant wynosi prawie 50 morgów, średnia szerokość około 60 metrów (od 25—120), a obwód z górą trzy kilometry (3.100 m.), czyli blisko pół mili. Przestrzeń tę zdobi siedm pomników, liczne klomby kwiatowe i okazy rzadkich drzew (palmy w różnych odmianach, wspaniały platan u wylotu ul. Wiślniej). W pobliżu teatru miejskiego wznosi się majestatyczne „drzewo wolności“, zasadzone 3-go maja 1792 r.

Drugie miejsce zajmuje głośny dziś i jako wzór stawiany, nawet za granicami Polski, **park Dra Jordana** * na Błoniach. W r. 1877, po zamknięciu wystawy krajowej na Błoniach, znany filantrop, Dr Henryk Jordan, stworzył na miejscu tem park, uposażył we wszystko własnym kosztem i przeznaczył go na miejsce zabaw i ćwiczeń gimnastycznych dla młodzieży.

Ogród **botaniczny**, założony przy obserwatorium astronomicznem w r. 1783, służy celom naukowym, ale dostępny jest także dla zwiedzających. Ma przepysznie urządzone klomby, palmiarnię, pawilony z hodowlą roślin i t. p. W gmachu, mieszczącym się w ogrodzie, jest muzeum botaniczne, oraz pracownia anatomii.

i fizjologii roślin. U wstępu pomnik znakomitego botanika polskiego, J. Warszewicza. Ogród znajduje się przy końcu ul. Kopernika.

Ogród **strzelecki**, przy ulicy Lubicz, w którym corocznie obchodzoną bywa tradycyjna uroczystość „Króla kurkowego“, zajmował do niedawna znacznie większą przestrzeń i należał do najbardziej uczęszczanych w Krakowie. Rozparcelowany częściowo i przecięty ulicą Zygmunta Augusta, stracił swe dawne znaczenie.

Park **krakowski**, przy końcu ulicy Karmelickiej, założony w r. 1885, jest małym, lecz chętnie odwiedzanym ogrodem publicznym. Posiada staw do pływania na łodziach, plac tenisowy, restaurację, cukiernię i letni teatrzyk.

PRZEWODNIK PO OKOLICY.

Podgórze (obecnie przyłączone do Krakowa) jest najbliższem miejscem wycieczek dla zwiedzających Kraków, potrzeba bowiem przejść tylko przez most, by stanąć na prawym brzegu Wisły i dostać się zaraz na Rynek podgórski. Podgórze, jedno z najmłodszych miast, przed pierwszym rozbiorem Polski było osadą, liczącą kilkanaście chat. Dzięki ożywionemu ruchowi przemysłowo-fabrycznemu, w ostatnich latach wzrosło szybko i liczy dziś 23.350 ludności.

Za miastem widnieją wzgórza, dochodzące do 276 metrów wzniesienia nad poziom morza, zwane niegdyś „Lasotnią“, a dzisiaj **Krzemionkami**. Na szczycie ich wznosi się **kopiec Krakusa**,* mitycznego założyciela Krakowa. Kopiec jest ufortyfikowany, a wstęp do niego warunkowo dozwolony. W trzeci dzień świąt Wielkanocnych odbywa się opodal znany obchód ludowy „Rękawka“, pozostałość pogańskiego kultu budzącej się wiosny. Do Krzemionek przywiązane są liczne wspomnienia historyczne i legendy, między innymi o polskim Fauście, mistrzu Twardowskim, który miał żyć na Krzemionkach i tutaj wykonywać swoje czarodziejskie sztuki.

Wspaniałym jest widok z Krzemionek. Gdy dzień jest pogodny i powietrze przejrzyste, wzrok sięga aż po Ojców. Widać stąd Skalkę, Wawel, sylwety wieży ratuszowej i wież kościoła Maryackiego.

Kopiec Kościuszki* pociąga wszystkich podróżnych, przynajmniej polskich, imieniem szlachetnego bohatera. Widać go

dokładnie z ulicy Wolskiej, ale droga jezdną wiedzie do niego przez ulicę Zwierzyńską. Mijamy klasztor Norbertanek na Zwierzyńcu, następnie kościółek św. Salwatora i spostrzegamy na zachodzie górę św. Bronisławy, należącą do wzgórz, ciągnących się na lewym brzegu Wisły pasmem, długości 8 kilometrów od Półwsia Zwierzyńskiego aż do Kryspinowa. Najwyższy szczyt tego pasma, Puśelnik, wznosi się nad klasztorem Kamedułów na Bielanych, drugi szczyt, od strony miasta, nazywał się Sikornikiem, dziś atoli nazwę tę zachował tylko las, leżący na północ od kopca Kościuszki. Gdy w r. 1702 na szczycie Sikornika zbudowano kapliczkę, na cześć błogosławionej Bronisławy, zniknęła nazwa Sikornika, a lud przyswoił sobie nazwę: góra Bronisławy.

Gdy zwłoki Kościuszki, zmarłego w Solurze r. 1817, zostały w rok po śmierci sprowadzone do Krakowa i złożone w grobach królewskich, podjęto myśl wzniesienia bohaterskiemu wojownikowi o niepodległość narodu pomnika w postaci kopca na wzór Krakusowego. Dnia 16 października 1820 r. rozpoczęto roboty około sypania kopca, w którym złożono w marmurowych urnach ziemię z Raławic i Maciejowic. Sypanie kopca zostało ukończone 25-go października 1823 r. Gdy Austriacy zajęli Kraków, zamienili górę św. Bronisławy w fort, zapewniwszy równocześnie, że od wschodu do zachodu słońca publiczność będzie mogła bez przeszkody zwiedzać kopiec. Kopiec posiada 80 m. średnicy u podstawy, wysokości ma 34 m., a na szczyt jego wiedzie ścieżka długości 316 m. Ogólny koszt budowy wynosił 139.246 złp.

Wracając z Pienińskich Skał i Woli do Krakowa, przechodząc musimy przez ogromne **Błonia**, które już na schyłku XVI w. były własnością miasta Krakowa. Po lewej stronie drogi rozciąga się tor wyścigowy, za nim zaś, idąc do miasta, park Dra Jordana.

Zachodnio-północna okolica miasta, gdzie leżą bogate siola: Czarna Wieś, Kawitory, Nowa Wieś i Krowodrza — obecnie już włączone do Krakowa — słynie z urodzajności ziemi, to też od wieków kwitnie tam hodowla warzyw. Z tego powodu wsie owe nazwano zbiorową nazwą: „Na ogrodnikach“. Idąc z plantacyj miejskich, koło hotelu Krakowskiego, ulicą Łobzowską, minąwszy Nową Wieś, dostajemy się do Łobzowa.

Łobzów, piękna niegdyś wioska, dziś przedmieście Krakowa. Kazimierz Wielki zbudował tu w roku 1357 zameczek, o którego

ksztalcie żadne nie doszły nas wiadomości z owych czasów. Wielki król chętnie tutaj przebywał, przyjmując poselstwa monarchów i zajmując się sprawami państwa. Tu również, pod królewskim dachem, przemieszkowały, znane z podań, kobiety: Rokiczana i Esterka. W ogrodzie łobzowskim znajduje się kopiec, zwany kopcem Esterki. Batory zbudował na miejscu dawnego drewnianego zamek murewany, który z czasem podupadł. W r. 1856 nabył go rząd austriacki, stary gmach usunął, na miejscu zaś dawnej rezydencji królewskiej wybudował szkołę kadetów.

Na północ od kopca Kościuszki, pośród rozległej płaszczyny, leży wieś **Wola Justowska**. Sekretarz Zygmunta I, Just Ludwik Decyusz, zbudował tu w stylu odrodzenia piękny pałacyk, dotąd zachowany, otoczony pięknym parkiem.

Panieńskie Skały, które w ustach ludu mają rozmaite imiona, jak: Panie-Skały, Przygrzeb, Wolskie doły. Starożytna legenda powiada, że podczas najazdu Tatarów schroniły się do stojącej tu niegdyś kapliczki zakonnice i od sromu tatarskiej niewoli ocalały w ten sposób, że kapliczka razem z niemi zapadła się w ziemię. Prawdopodobnie miały tu niegdyś zakonnice swoje pustelnie, o których lud opowiada w rozmaitych legendach.

Na północ od miasta leżą dwie częściowo do Krakowa włączone osady podmiejskie: Prądnik Biały i Czerwony. **Prądnik Biały** należał, począwszy od XIII w., do Tyńca, później mieli tutaj letnią rezydencję biskupi krakowscy. Biskup Maciejowski wzniósł tutaj dom „włoskim kształtem“, po którym nie dochowały się żadne ślady. W domu tym zbierały się ówczesne osobistości wybitne, wiodąc słynne dysputy naukowe i literackie, upamiętnione w „Dworzaniu“ Górnickiego.

Bielany, góra, zarosła pięknym lasem, oddalone od gwaru światowego, nadawały się do założenia klasztoru. Mikołaj Wolski, marszałek wielki koronny, w r. 1608 sprowadził na Bielany Kamedułów, wybudował klasztor i kościół z fasadą, wyłożoną ciosami z białego marmuru. Klasztor, do którego kobiety nie mają wstępu, połączony jest z ogrodem i z eremem, w którym stoją domki dla zakonników. W r. 1655, gdy Karol Gustaw pod Kraków przyciągnął, a przemieszcia stolicy z rozkazu Czarnieckiego podpalono dla ułatwienia obrony, Jan Kazimierz, uchodząc przed najeźdźcą do Opola, przypatrywał się z Bielan pożarowi.

Na przeciwległym brzegu Wisły wznosi się słynne **opactwo tynieckie**, na poły już w gruzach. Tynieć ma dzieje, sięgające w odległą przeszłość. Bolesław Chrobry założył tu kościół pod wezwaniem św. Piotra i Pawła, i klasztor, który oddał sprowadzonym z zagranicy Benedyktynom. Następni królowie hojnie obdarowywali tynieckie opactwo, które w r. 1456 posiadało 90 wsi i było najbogatszym na owe czasy klasztorem. W r. 1467 synowie króla Kazimierza Jagiellończyka, chroniąc się przed morową zarazą, spędzili tutaj kilka miesięcy z nauczycielem swoim, Janem Długoszem. Klasztor i kościół padały nieraz ofiarą nieprzyjaciół i ognia. W XVIII w. zajęli Tyniec konfederaci barscy. Po rozbiore Polski dobra opactwa tynieckiego zabrały rządy obce, w r. 1817 rząd austriacki zniósł zgromadzenie Benedyktynów, którzy się rozprószyli. Mury klasztorne przemieniły się w ruinę, kościół, wzniesiony powtórnie w r. 1622, służy dzisiaj parafianom.

Mogiła, wieś, położona nad Wisłą, posiada starożytny klasztor Cystersów, fundowany przez biskupa krakowskiego, Iwona Odrowąża, w r. 1221. Kościół w Mogile jest największą świątynią w okolicach Krakowa. Jest to gmach o trzech nawach, według typu kościołów cysterskich. Sklepienie nawy głównej i ściany jej przerobiono w stylu barokowym. W klasztorze są piękne krużganki z epoki gotyku i sale z portretami opatów.

Za Mogiłą, na północ, wznosi się na wzgórzu legendarna **mogiła Wandy**. W roku 1890 p. Kozerski znacznym kosztem stoki mogiły obrównał, podstawę podmurował, na szczycie zaś umieścił pomnik, wzniesiony według projektu Matejki.

Wieliczka. W mrokach przeszłości toną wiadomości o Wieliczce, która w każdym razie jest prastarą żupą słowiańską. Legenda o św. Kunegundzie, która na Węgrzech wrzuciła do żupy solnej obrączkę ślubną, następnie zaś, przybywszy do Krakowa, kazała się zawieść do Wieliczki i tam w ziemi na jej rozkaz wykopanej, znalazła sól, a w niej obrączkę, legenda owa nie oznacza bynajmniej, jakoby za św. Kunegundy powstała kopalnia w Wieliczce; istniała ona niewątpliwie już długo przedtem.

Osadę, na tem miejscu istniejącą, Henryk, książę wrocławski i krakowski, podniósł do godności miasta. Wieliczkę Kazimierz Wielki opasał murem i zaliczył w poczet owych sześciu miast (Kraków, Sącz, Bochnia, Wieliczka, Olkusz i Kazimierz), z których król

wybrał po dwóch rajców do ostatecznego wydawania wyroków według prawa magdeburskiego. On też nadał kopalni ustawy żupne, potwierdzone przez następców jego, on także wydobywanie soli powierzył Francuzowi, Wojciechowi Porynowi, który na tem polu posiadał wielkie doświadczenie. Po Porynie nastąpił w roku 1363 Wierzynek, który wielkie położył zasługi około kopalń wielickich. Dochody z żup były wyłączną własnością królów.

Kopalnia wielicka posiada siedm piątr, dochodzących do 280 metrów głębokości. Niezliczone szyby, galerye, sztolnie i korytory tworzą istny labirynt. Długość wykutych dotąd korytarzy obliczają na 600 kilometrów. Większych komór jest 70, a największa z nich ma 48 m. wysokości. Woda zbiera się w 16 stawach, z których jeden, nazywający się „Przykos“, ma 250 m. długości.

Do Wieliczki najlepiej jechać koleją żelazną, wyjazd z Krakowa o godz. 1:30 po poł. — z powrotem o godz. 5:45 po poł., przyjazd do Krakowa o godz. 6:20 wieczorem.

Przybywszy do Wieliczki, należy udać się przed godz. 3 do szybu Arcyksięcia Rudolfa (Daniłowicza), celem uiszczenia należności za wstęp do kopalni, oświetlenie i t. p.

Taksa opłat dla zwiedzania kopalń w Wieliczce.

I klasa oświetlenia		II klasa oświetlenia	
Towarzystwo składające się z osób	Taksa za koron	Towarzystwo składające się z osób	Taksa za koron
od 1 do 20	110	od 1 do 15	90
„ 21 „ 30	120	„ 16 „ 30	100
„ 31 „ 40	130	„ 31 „ 40	110
„ 41 za każdą osobę po 3 K 20 h.			

III klasa oświetlenia		IV klasa oświetlenia	
Towarzystwo składające się z osób	Taksa za koron	Towarzystwo składające się z osób	Taksa za koron
od 1 do 10	50	od 1 do 10	40
„ 11 „ 20	60	„ 11 „ 20	50
„ 21 „ 30	70	„ 21 „ 30	60

Przy 1-szej i 2-giej klasie oświeca się lampami i pajakami miejsca więcej urocze, a goście przechodzą przez takowe przy dźwiękach muzyki salinarnej. Przy następnych niższych dwóch klasach nie przygrywa muzyka. Przy 2-giej klasie odpada oświetlenie dworca kolei żel. hr. Gołuchowskiego, przy 3-ciej, oprócz dworca, oświetlenie jeziora. Przy 4-tej klasie oświecają tylko komorę „Łętów“, tak zw. „salę balową“ i kaplicę św. Antoniego; inne zaś przestrzenie oświecają tylko ogniem bengalskim. Oprócz wyżej wymienionych należytości, płaci każda osoba, która nie życzy sobie schodzić lub wychodzić schodami, 60 h za użycie windy parowej. Sprzedaż biletów wstępu do kopalń znajduje się również w Krajowym Związku turystycznym w Krakowie (Szpitalna, 36).

Kopalnię zwiedzać można w każdy wtorek, czwartek i sobotę o godz. 3 po poł., w razie zaś święta, przypadającego w jednym z tych dni, w dniu następnym.

Niepołomice (45 minut do Podłęża, skąd omnibusem, lub fiakrem 30 minut). Godny zwiedzenia w miasteczku starożytny zamek, w którym chętnie przebywali królowie polscy, zabawiając się łowami w słynnej z grubej zwierzyny puszczy niepołomickiej.

Bochnia, oddalona pięć mil od Krakowa koleją, słynna z kopalń, starszych podobno od wielickich, lecz nieuprząstępnionych dla publiczności. Miasteczko 10cio-tysięczne, schludne i miłe.

O milę od Bochni znajduje się **Wiśnicz**, z dobrze zachowanymi ruinami zamku Lubomirskich i Kmitów, a na drugiej górze kościołem, w którego podziemiach spoczywają zwłoki Lubomirskich. W budynkach poklasztornych (po Karmelitach) mieści się więzienie dla skazańców za wielkie przestępstwa.

Zabierzów (14 klm. od Krakowa) stacya kolei północnej. Na południe od wsi, wśród żyznej okolicy położonej, po obu brzegach rzeki Rudawy, wznoszą się malownicze skały formacji jurajskiej. Do jednej z nich (skałą Kmity zwanej) odnosi się podanie, że jeden z Kmitów, rozkochany w córce Bonara, właściciela sąsiednich Balic (w XVI w.), nie mogąc zyskać jej wzajemności, na skałę tę konno wjechawszy, wraz z rumakiem rzucił się z jej szczytu, skutkiem czego śmierć znalazł w nurtach Rudawy, dołem płynącej.

Krzeszowice (25 klm. od Krakowa) własność i rezydencya rodziny Potockich. Wśród przepysznego parku, którego niejedna stolica pozazdrościłaby mogła, znajduje się tu pałac, wystawiony

(r. 1850—1857) według planów architekta Lanciego. W pałacu cenna galerya obrazów, biblioteka i zbiór starożytności.

Jednym z piękniejszych budynków w Krzeszowicach jest „Szkoła ludowa czteroklasowa im. Adama Mickiewicza“. Wzniesiona w stronie wschodniej, na wzgórku, wśród wspaniałej zieloności pól i łąk, dominuje nad całą miejscowością. Kierownikiem tej wzorowo prowadzonej i urządzonej szkoły jest p. Stanisław Polaczek, zasłużony pedagog.

Dolina **Czerny**, na północ od Krzeszowic. Wśród łańcucha lesistych gór, docierających do Ojcowa, w pięknej okolicy, której ciszę pustelniczą chyba szmer potoku, rącho płynącego, przerywa, wzniosła klasztor i kościół pod wezwaniem św. Eliasza, dla OO. Karmelitów bosych, w roku 1628, Agnieszka z hr. Tenczyńskich Firlejowa. Kościół, odznaczający się nadzwyczajną akustyką, ma półkuliste sklepienie, ołtarze i antepedia z czarnego marmuru dębnickiego. Zewnątrz murów klasztornych, w cieniu leśnych drzew, znajduje się grób Aleksandra Błędowskiego, generała wojsk polskich, zmarłego w 1831 r.

3 klm. na południe od Krzeszowic, leży wieś **Tenczynek**, w której znajdują się kopalnie węgla. W kościele, grobowiec Kazimierza Tenczyńskiego, fundacyi Augusta Czartoryskiego, wojewody ruskiego. Ze wsi cienistym lasem dojeżdża się do **ruin zamku Tenczyńskiego**, dawnej siedziby potężnego rodu Tenczyńskich. Budowę zamku zaczął prawdopodobnie Nawój z Morawicy. Rodzina Nawojów, przybrawszy nazwę Tenczyńskich, przez długie lata zamek ten dzierżyła. Po bitwie pod Grunwaldem w r. 1410 osadzono tu znakomitszych jeńców krzyżackich.

Wśród pięknej okolicy, przerzniętej srebrną wstęgą Wisły, na wzgórzu (362 m.) lasem pokrytem, wznoszą się zwaliska zamku **Lipowca**; u podnóża rozsiadła się w malowniczym położeniu wieś Babice. Potrójny wał forteczny otacza zwaliska czworobocznego, dwupiętrowego budynku, w środku którego wznosi się okrągła trzechpiętrowa baszta wysokości 26 m. Zamek należał do Gryfitów, potem przeszedł na własność biskupów krakowskich, którzy przeznaczili go na więzienie dla duchownych, wykraczających przeciw swym obowiązkom. W r. 1548 był tu więziony słynny reformator i zwolennik nauki Zinglego, Franciszek Stankar, profesor języka hebrajskiego w uniwersytecie krakowskim. W drugiej połowie XVIII w.

był Lipowiec letnią rezydencją biskupów krakowskich. Wreszcie przy schyłku XVIII w. konfederaci barscy, broniąc się jakiś czas w zamku, spalili go.

Kalwarya Zebrzydowska (43 klm. od Krakowa), miejsce słynne z odpustów. Na wzgórzu, kościół i klasztor Bernardynów. Gmachy te wznosił wojewoda krakowski, Mikołaj Zebrzydowski, w latach 1603—1609. Kościół, w stylu rokoka, posiada trzy kaplice i 16 ołtarzy. W wielkim ołtarzu, srebrna figura N. P. Maryi, na wzór Loretańskiej, w Rzymie wykonana i przez Sykstusa V poświęcona. Za wielkim ołtarzem prześlicznie rzeźbione stalle.

L. Piątkowski - Kraków - Floryańska 24.

Cukiernia Warszawska z grota fantastyczną. - Fabryka cukrów i czekolady. - Lokal pierwszorzędny. - Kawa, herbata, lody i t. p. - Dzienniki krajowe i zagraniczne.

SPIS RZECZY.

	Str.
Historyczna przeszłość Krakowa	1
Rynek główny	3
Sukiennice	3
Wieża ratuszowa	5
Kościół Maryacki	5
„ św. Barbary	9
Mały Rynek	9
Pomnik Mickiewicza	9
Kościółek św. Wojciecha	10
Domy w Rynku	10
Kościół Franciszkanów	11
Magistrat	11
Kościół Dominikanów	12
„ św. Piotra	13
„ św. Andrzeja	13
Kościółek św. Idziego	14
Dom Długosza	14
Wawel (Katedra)	14
„ (Zamek)	30
Kościół Bernardynów	41
„ Misyjonarzy	41
„ św. Katarzyny	42
„ Paulinów	42
„ Bożego Ciała	43
Stara Synagoga	44
Plantacye	77 i 44
Kościół Dominikanek	44
„ św. Mikołaja	44
Klasztor Jezuitów	44
Pomnik Aleksandra Fredry	45
Gmach Towarzystwa lekarskiego	45
Kościół św. Krzyża	46
Gmach teatru miejskiego	46

	Str.
Brama Floryańska	49
Rondel (Barbakan)	49
Kościół Pijarów	50
„ św. Jana Ewangelisty	51
Akademia umiejętności	51
Kościół św. Marka	51
Akademia sztuk pięknych	51
Kościół św. Floryana	52
Izba handlowa	52
Klasztor Wizytek	52
Gmach Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń	52
Kościół Karmelitanek Bosych	52
„ i klasztor Karmelitów	54
Gmach Towarzystwa przyjaciół sztuk pięknych	54
Pomnik Grottgiera	54
Gmach Starego Teatru	55
Kościół Reformatów	55
„ św. Anny	55
Biblioteka Jagiellońska	75 i 55
Uniwersytet (Collegium novum)	58
Akademia handlowa	59
Kościół Kapucynów	59
„ Norbertanek	60
„ św. Salvatora	60
Muzeum Narodowe	61
„ imienia Czapskich	64
„ Matejki (Dom)	64
„ książąt Czartoryskich	65
„ techniczno-przemysłowe	76
„ etnograficzne	77
Ogrody	77
Park Dra Jordana	77
Kopiec Kościuszki	60 i 78
Okolice miasta Krakowa	78
Bielany	80
Mogiła Wandy	81
Wieliczka	81

SPIS PORZĄDKOWY.

1. Zakład fundacyi Helclów.
2. Wieża ratuszowa.
3. Park krakowski.
4. Klasztor PP. Wizytek.
5. Klasztor SS. Miłosierdzia.
6. Schronisko ks. Lubomirskiego.
7. Kościół OO. Karmelitów.
8. Filia elektrowni miejskiej.
9. Kościół OO. Zmartwychwstańców.
10. Pomnik Rejtana.
11. Gmach Towarzystwa wzajemnych ubezpieczeń.
12. Pomnik Jadwigi i Jagiełły.
13. Gmach Izby handlowej i przemysłowej.
14. Kościół OO. Misyjonarzy.
15. Pomnik Grunwaldzki.
16. Akademia sztuk pięknych.
17. Rondel bramy Floryańskiej (Barbakan).
18. Dyrekcya państw. kolei żel.
19. Starostwo.
20. Kościół św. Floryana.
21. Dworzec kolejowy.
22. Synagoga żydów postępowych.
23. Wyższa Szkoła przemysłowa.
24. Kościół OO. Kapucynów.
25. Akademia handlowa.
26. Kościół św. Anny.
27. Pomnik Artura Grottgera.
28. Towarzystwo przyjaciół sztuk pięknych.
29. Stary teatr.
30. Towarzystwo rolnicze.
31. Kościół OO. Reformatów.
32. Kościół św. Marka.
33. Akademia Umiejętności.
34. Kościół św. Jana i klasztor PP. Prezentek.
35. Kościół XX. Pijarów.
36. Muzeum książąt Czartoryskich.

37. Muzeum (Dom) Jana Matejki.
38. Kościół św. Tomasza.
39. Pomnik Aleksandra hr. Fredry.
40. Teatr miejski im. Juliusza Słowackiego.
41. Kościół św. Krzyża.
42. Pomnik Straszewskiego.
43. Towarzystwo strzeleckie.
44. Szpital św. Ludwika (chorób dziecięcych).
45. Klinika okulistyczna.
46. Klasztor PP. Karmelitanek bosych.
47. Klinika położniczo-ginekologiczna.
48. Ambulatoryum dla chorób nerwowych.
49. Obserwatorium astronomiczne i ogród botaniczny.
50. Klasztor SS. Służebniczek.
51. Urząd miejski pośrednictwa pracy.
52. Dom akademicki.
53. Muzeum hr. Emeryka Czapskiego.
54. Gmach Towarzystwa technicznego.
55. Biblioteka Jagiellońska.
56. Uniwersytet Jagielloński (Collegium novum).
57. Collegium phisicum (nowe).
58. Kościół SS. Felicjanek.
59. Cerkiew grecko-katolicka.
60. Collegium phisicum.
61. Kościół św. Wojciecha.
62. Pałac Larysza.

WYPOŻYCZALNIA KSIĄŻEK

BELETRYSTYCZNYCH I NAUKOWYCH

J. GUMFLOWICZ

TELEF. 2372 -- ZNAJDUJE SIĘ STAŁE PRZY -- TELEF. 2372

PLACU WW. ŚWIĘTYCH L. 8.

Książki w kilku językach. Nowości we wszystkich działach.

Życzenia P. T. Czytelników z prowincji załatwia się odwrotnie.

63. Muzeum techniczno-przemysłowe.
64. Sukiennice i Muzeum Narodowe.
65. Kościół OO. Franciszkanów.
66. Pomnik Adama Mickiewicza.
67. Kościół Maryacki.
68. Kościół św. Barbary.
69. Kościół OO. Dominikanów.
70. Kościół „na Gródku“ (SS. Dominikanek).
71. Poczta główna.
72. Strażnica pożarna.
73. Kasyno oficerskie.
74. Dyrekcja Policji.
75. Towarzystwo lekarskie.
76. Gmach „Sokoła“.
77. Prosektoryum anatomiczne.
78. Klinika chorób wewnętrznych.
79. Kościół OO. Jezuitów.
80. Szpital św. Łazarza.
81. Szpital wojskowy.
82. Kościół św. Łazarza.
83. Gmach komendy twierdzy.
84. Kościół Bożego Miłosierdzia.
85. Magistrat.
86. Sąd krajowy karny.
87. Sąd krajowy cywilny i Sąd krajowy wyższy.
88. Kościół św. Andrzeja (SS. Franciszkanki).

**Przybywającym na wycieczkę do Niepołomic
poleca się handel towarów korzennych pod firmą**

ALEKSANDER KRÓLIKOWSKI
(w pobliżu kościoła).

**Pokoje do śniadań. - Obiady i kolacje. - Herbata,
kawa, mleko. - Piwo okocimskie. - Kuchnia gospo-
darska. - Ceny umiarkowane. - Zimne przekąski.**

89. Kościół św. Piotra.
90. Klasztor SS. Urszulanek.
91. Dom Jana Długosza.
92. Collegium medicum.
93. Kościółek św. Idziego.
94. Kościół OO. Bernardynów.
95. Kościół ewangelicki.
96. Katedra na Wawelu i pałac królewski.
97. Seminarium duchowne.
98. Kościół OO. Misyjonarzy.
99. Klinika chirurgiczna.
100. Towarzystwo dobroczynności.
101. Stara synagoga.
102. Rzeźnia miejska.
103. Kościół „na Skałce“ (OO. Paulinów).
104. Kościół św. Katarzyny (OO. Augustyanie).
105. Szpital izraelicki.
106. Kościół Bożego Ciała (Kanonicy Laterańscy).
107. Dyrekcyja i remizy kolei elektrycznej.
108. Gazownia miejska.
109. Szpital Bonifratrów.
110. Kościół św. Trójcy.
111. Kościół św. Mikołaja.
112. Studium rolnicze.
113. Szkoła weterynaryi.
114. Klasztor PP. Karmelitanek bosych.

W Krakowie, ul. Bracka (róg ul. Gołębiej) Wypożyczalnia A. Gumpłowicza

Poleca największy wybór nowości naukowych i beletrystycznych w głównych językach europejskich.

👉 Dogodna wysyłka na prowincję. 👈

WARSZAWSKI HOTEL-PENSION w ZAKOPANEM

Położony w pobliżu Karpówek, z widokiem na Tatry. Budynek murowany. Oświetlenie elektryczne. Gorąca i zimna woda na wszystkich piętrach. Ogrzewanie centralne i kaflowe piece w pokojach.

**CENY PRZYSTĘPNE.
KOMFORT I WYGODA.**

Spis alfabetyczny ulic m. Krakowa.

Aleja Zyg. Krasińskiego C-6-7.
„ Mickiewicza C-3-4-5.
„ Słowackiego C-D-E-2-3.
„ Trzeciego Maja A-B-5.

Ulice.

Św. Agnieszki E-5.
„ Anny E-5.
Aryńska I-4-5.
Asnyka E-4.
Augustyńska F-9-10.
Barska D-9.
Bartosza H-9.
Basztowa E-F-G-4.
Batorego D-3.
Berka Joselowicza G-7-8.
Bernardyńska D-8.
Biskupia E-3.
Blich H-6.
Bocheńska G-9.
Bonerowska G-6.
Bonifratska G-10.
Bosacka H-3-4.
Botaniczna I-4-5.
Bożego Ciała G-9.
Bożego Miłosierdzia D-6.
Bracka E-6.
Brzozowa G-8.
Ciemna G-8.
Czapskich D-5-6.
Czarneckiego D-E-2.
Czarnowiejska A-B-C-3-4.
Czysta C-4.
Dajwór H-8-9.
Dębowa D-9.
Dietłowska F-G-7-8.

Długa E-F-2-3-4.
Dolnych Młynów C-4-5.
Dominikańska F-6.
Juliana Dunajewskiego E-5-6.
Dwernickiego H-6.
Estery G-9.
Felicyanek D-6-7.
Św. Filipa F-3.
Floryńska F-4-5.
Franciszkańska E-6.
Garbarska D-E-4.
Garncarska C-5.
Gazowa G-9-10.
Św. Gertrudy F-6-7.
Gołębia E-5-6.
Ambrożego Grabowskiego C-3-4.
Grodzka E-6-7.
Grzegórzecka H-I-6-7.
Helclów E-F-2.
Św. Idziego E-7.
Izaaka G-9.
Jabłonowskich C-D-5.
Jagiellońska E-5.
Jakóba G-8-9.
Św. Jana F-4-5.
Jasna F-7.
Józefa F-G-9.
Kanonicza E-7.
Kapucyńska D-5.
Karmelicka E-D-3-4.
Św. Katarzyny F-9.
Kazimierza Wielkiego A-B-C-2-3.
Kącik G-8.
Kilińskiego C-9.
Jana Kochanowskiego C-D-4.
Koletek.

Kołatąja H-6.
Konfederacka C-9.
Konopnickiej D-8.
Kopernika G-H-I-5-6.
Kordeckiego E-9.
Tadeusza Kościuszki A-B-C-7-8.
Krakowska F-G-10.
Kremerowska D-3.
Krótka F-3.
Krowoderska E-F-2-3-4.
Krupnicza D-5.
Krzywa F-3.
Św. Krzyża F-G-5-6.
Kupa G-8.
Kurkowa H-4.
Kurniki G-4.
Lenartowicza D-3.
Librowszczyzna G-6.
Loretańska D-5.
Lubicz G-H-I-4.
Lubomirskiego H-I-3-4.
Św. Łazarza H-6.
Łobzowska D-E-2-3-4.
Madalińskiego C-D-8.
Mała D-6.
Św. Marka E-F-G-45.
Mazowiecka C-D-1-2.
Rabina Meiselsa E-F-9.
Piotra Michałowskiego C-D-4.
Mikołajska F-5.
Miodowa F-8.
Montelupich C-D-E-F-G-1-2.
Morsztynowska G-6.
Mostowa G-10.
Nadwiślańska C-8.
Na Gródku F-6.
Niecała G-5.
Nowa G-9.

Ogrodowa G-3.
Orzeszkowej E-F-9.
Paderewskiego F-4.
Pańska G-5.
Pawia G-3-4.
Pędzichów F-3.
Piekarska E-F-9-10.
Pijarska F-4.
Podbrzezie G-8.
Podgórska G-10.
Podwale D-5.
Podzamcze E-7.
Polna F-2.
Poselska E-F-6.
Andrzeja Potockiego F-G-5-6.
Powiśle D-7.
Puławskiego C-9.
Radziwiłłowska G-5.
Rajska D-4.
Rakowicka H-4.
Reformacka E-4.
Retoryka C-6.
Różana C-9.
Rybaki E-8-9.
Św. Sebastyana F-7.
Senacka E-7.
Siemiradzkiego D-3.
Sienna F-5.
Skaleczna F-9.
Skawińska F-10.
Sławkowska E-F-4-5.
Słowiańska E-3.
Smocza E-8.
Smoleńsk C-D-6.
Sobieskiego D-3.
Sołtyka H-6.
Św. Stanisława E-9-10.
Starowiślna F-G-H-6-7-8-9.

Staszica E-2.
Stolarska F-6.
Stradomska F-8.
Straszewskiego D-E-6-7.
Strzelecka H-4-5.
Studencka D-5.
Szczepańska E-5.
Szeroka G-8.
Szewska E-5.
Szlak F-G-2-3.
Szpitalna F-5.
Szujskiego Józefa D-4.
Szwedzka C-D-10.
Tarlowska D-7.
Tenczyńska D-6-7.
Św. Tomasza F-5.
Topolowa H-I-4.
Trynitarzka G-10.
Warszawska G-2-3.
Warszauera G-8.
Wawel (Zamek) E-8.
Św. Wawrzyńca G-H-9.
Wązka H-10.
Węglowa F-9.
Wenecja C-5-6.
Wielopole G-6.
Wiślna E-6.
Wolnica G-9.
Wolska D-6.

Wrzesińska G-7.
Wygoda C-6.
Zacisze G-4.
Zielona F-G-7.
Zwierzyniecka A-B-C-D-6-7-8.
Zybkiewiczza G-6.
Zygmunta Augusta H-4.

Place.

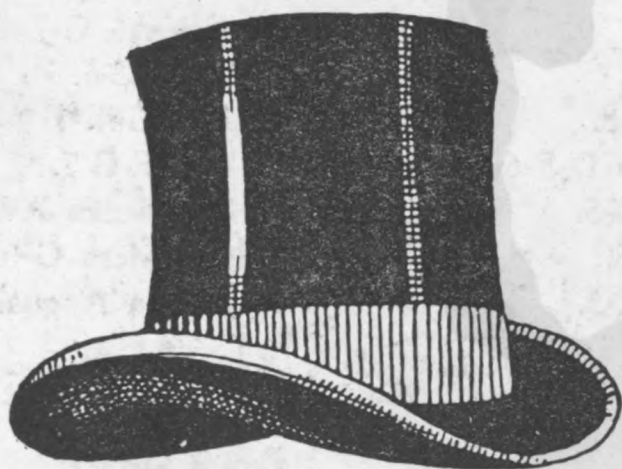
Bawół G-H-9.
Bernardyński E-8.
Dominikański E-F-6.
Św. Ducha F-G-5.
Na Groblach D-7.
Kolejowy G-4.
Juliusza Kossaka C-7.
Św. Magdaleny E-7.
Maryacki F-5.
Matejki F-G-4.
Nowy G-8-9.
Szczepański E-4-5.
Wolnica G-9.
WW. Świętych E-6.

Rynki.

Główny E-F-5.
Kleparski F-3-4.
Mały F-5-6.

Dzielnice m. Krakowa.

I. Śródmieście, II. Wawel, III. Nowy Świat, IV. Piasek, V. Kleparz, VI. Wesola, VII. Stradom, VIII. Kazimierz, i od roku 1910 IX. Ludwinów, X. Zakrzówek, XI. Dębники, XII. Półwie Zwierzynieckie, XIII. Zwierzyniec, XIV. Czarna Wieś, XV. Nowa Wieś, XVI. Łobzów, XVII. Krowodrza, XVIII. Prądnik Czerwony, XIX. Grzegórzki, XX. Dąbie, XXI. Płaszów od r. 1912.

ZDZISŁAW ZDANOWICZ

Kraków, ul. Sławkowska L. 3
(Hotel Saski). Telefon 516.

**Magazyn galanteryjny. Skład bielizny, kapeluszy
i przyborów do podróży. Wyłączny skład
obuwia amerykańskiego
z fabryki Florsheim & Company. Chicago.**

**Cenniki ilustrowane
wysyła się odwrotną pocztą darmo i opłatnie.**

Hoo —

80409/12186

LEON SCHWARZ

(DAWNIEJ HENRYK SCHWARZ)

**Salon
angielskiej
mody damskiej.
Wystawa modeli,
gotowa kon-
fekcja.**

KRAKÓW - SŁAWKOWSKA 12

(NAPRZECIW GRAND HOTELU).

TELEFON 43.

TELEFON 43.

KRAKÓW
BIBLIOTEKA
Uniwersytetu Śląskiego

KVII		228869	26
4			SP

„HOTEL HÔTEL DE FRANCE“

Kraków,
przy rogu ulic św. Jana i Pijarskiej

z widokiem na planty, w pobliżu dworca
kolejowego, Rynku gł. i teatru.

Restauracya, kawiarnia,
czytelnia, autogarage.

W każdym pokoju telefon, automatyczny
przełącznik do budzenia, ciepła i zimna
woda. Pokoje z wannami, apartamenty
familijne, 3 windy elektryczne. Fryzjer
męski i damski.

□□□□

Ostatni wyraz komfortu, wygody i higieny.

Ceny przystępne.

Ceny przystępne.